

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

**POLONYALI ELÇİ JAN GNIŃSKI'NİN
TÜRKİYE SEYAHATNAMESİ'NE GÖRE
OSMANLI ÜLKESİ VE OSMANLILAR (1677-1679)**

Karolina Anna KOTUS

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

POLONYALI ELÇİ JAN GNIŃSKI'NİN
TÜRKİYE SEYAHATNAMESİ'NE GÖRE
OSMANLI ÜLKESİ VE OSMANLILAR (1677-1679)

Karolina Anna Kotus

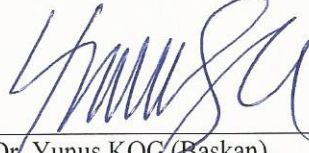
Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

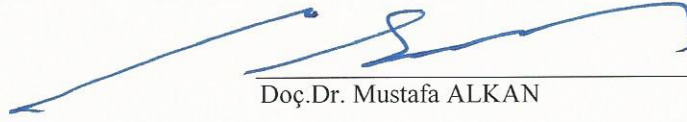
Karolina Anna Kotus tarafından hazırlanan "Polonyalı Elçi Jan Gniński'nin Türkiye Seyahatnamesi'ne Göre Osmanlı Ülkesi ve Osmanlılar (1677-1679)" başlıklı bu çalışma, 01.09.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

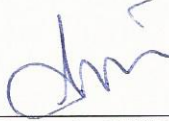
Prof.Dr. Yunus KOÇ (Başkan)

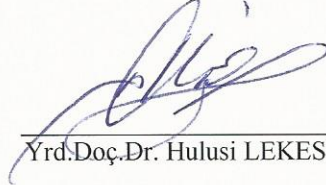
Prof.Dr. Tufan GÜNDÜZ (Danışman)

Doç.Dr. Mustafa ALKAN

Doç.Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

Yrd.Doç.Dr. Hulusi LEKESİZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof.Dr. Yunus Koç

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

01.09.2015

Karolina KOTUS

Karolina Anna KOTUS

ÖZET

KOTUS, Karolina Anna. *Polonyalı Elçi Jan Gniński'nin Türkiye Seyahatnamesi'ne Göre Osmanlı Ülkesi ve Osmanlılar (1677-1679)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

İzvança Antlaşması, 27 Ekim 1676 tarihinde, bugün Ukrayna'da yer alan Żurawno kentinde, 1672-1676 arasında yaşanan Osmanlı-Lehistan Savaşını sonlandıran barış antlaşması olarak imzalanmıştır. Bu antlaşma sonucunda Lehistan-Litvanya Birliği, Podolya ve Ukrayna kısımlarını (Kamaniçe hâriç), yani 1672 yılından önceki topraklarının yalnızca üçte birini yeniden kazanmıştır. Lehistan elçisi Jan Gniński, Antlaşmayı tasdik etmek amacıyla 1677-1678 yıllarında İstanbul'a gitti. Bu ziyaretini Seyahatname'de anlatmış ve olay kaydı Grodno Millet Meclisinde 8 Şubat 1679'da okundu. Olaya ilişkin bu kayıta Jan Gniński'nin Padişah, Sadrazam, Tercüman, Reisülküttap ve diğer Osmanlı devlet adamlarıyla yaptığı görüşmeler, oldukça çetin geçen İstanbul günleri, veba salgını ve adamlarını kaybedişi, dönüş yolculuğu, Kudüs meselesi, Esirler/Rehinler meselesi, Bar ve Międzybóž şehirlerinin boşaltılması hususundaki çabaları dramatik bir dille anlatılmaktadır.

Bu çalışma ile Jan Gniński'nin anlattıkları esas alınarak İstanbul günleri ve Osmanlılar hakkında düşünceleri ele alınıp değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Jan Gniński, Osmanlı-Lehistan İlişkileri, Polonya, İzvança Antlaşması, Żurawno Antlaşması, Osmanlılar, Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego wojewody chełmińskiego do Turcyi w latach 1677-1678

ABSTRACT

KOTUS, Karolina Anna. *Ottoman Land and Ottomans according to Travelbook of Turkey by Polish Ambassador Jan Gniński*, Master Thesis, Ankara, 2015.

Treaty of Żurawno was signed on October 27th, 1676 on the area of today's Ukraine, as an agreement to end Polish-Ottoman War (1672-1676). As a consequence of this treaty Polish-Lithuanian Commonwealth won back Podolia and parts of Ukraine (except Kamyanets-Podilskiy), In other words they could only get back one third of the land they ruled before 1672. Polish ambassador Jan Gniński, 1677-1678 went to Istanbul in order to confirm the treaty. He described the whole visit in a travel book which was later read on the Grodno National Assembly on February 8, 1679. Jan Gniński has narrated many of the events that he was involved in using a dramatic language such as his meetings with the Padishah, Grand Vizier, Translator, Reis ül-Küttab and other Ottoman politicians. Alongside those meetings he also mentioned his hard days in Istanbul, epidemic of plague, deaths of his entourage, his efforts to deal with issues of Jerusalem, hostages, evacuation of Bar and Międzybóž and finally his difficulties in coming back. This work is an interpretation of his days spent in Istanbul and his comments about Ottomans while considering Jan Gniński's travel book as a basis.

Key Words: Jan Gniński, Ottoman-Polish Relations, Treaty of Żurawno, Polish-Lithuanian Commonwealth, Ottomans, Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego wojewody chełmińskiego do Turcyi w latach 1677-1678

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ: OSMANLI-POLONYA İLİŞKİLERİ	1
I. BÖLÜM:	9
1.1. JAN GNIŃSKI KİMDİR?	9
1.2. YOLCULUĞUN BAŞLAMASI	9
1.3. JAN GNIŃSKI’NİN İSTANBUL’DA KARŞILANIŞI	15
1.4. HANA YERLEŞME VE HANIN FİZİKİ DURUMU	18
II. BÖLÜM:	23
2.1. JAN GNIŃSKI’NİN İSTANBUL’DAKİ GÜNLERİ	23
2.2. OSMANLILAR HAKKINDA İLK İNTİBALAR VE OSMANLILARIN POLONYA’YA BAKIŞI	25
2.3. VEBA SALGINI VE ÖLÜMLER	27
2.4. GNIŃSKI’NİN TEMAS ETTİĞİ OSMANLI BÜROKRATLARI	30
2.4.1. Tercüman Paşa	30
2.4.2. Şeyhülislam	34
2.4.3. Reis Efendi	35
2.4.4. Kâhya	37
2.4.5. Veziriazam	38
2.4.6. Diğer Elçiler ile Bağlantı Kurulması	43

2.5. İLK GÖRÜŞME VE HAYAL KIRIKLIĞI	44
2.6. BAR VE MIĘDZYBÓŻ MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI	46
2.7. KUDÜS MESELESİ	53
2.8. ESİRLER MESELESİ	56
2.9. SARAY	58
2.10. ANTLAŞMANIN KABULÜ, ELÇİNİN HUZURA KABULÜ, DÖNÜŞÜ VE SON GÖZLEMLERİ	58
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	76
EKLER	77
Ek 1. Sultanın huzuruna kabul günündeki Gniński için hazırlanmış ziyafet	77
Ek 2. Yeniçerilere ulufe dağıtılması	78
Ek 3. Gniński'nin Vezir ile görüşmesi	79
Ek 4. J. Gniński'nin el yazısı ile yazılmış metnin ilk sayfası	80
Ek 5. Turnitin İntihal Raporu	81
ÖZGEÇMİŞ	83

ÖNSÖZ

Osmanlı-Polonya ilişkilerinde tarih içinde zaman zaman savaş dönemleri yaşansa da genel bir barış seyri takip etmiştir. Osmanlıların tabiri ile Lehistan, 1569-1795 tarihleri arasında Polonya Litvanya Birliği olarak varlığını sürdürüyordu ve Osmanlıların Kuzey Batı komşusuydu. Lehistan, Avusturya ile Rusya arasında sıkışmış görünüyordu. Doğudan gelen Osmanlı baskısı ise Osmanlıların Ukrayna'ya kadar olan ilerleyişinin doğal bir sonucuydu.

Lehistan'ın Osmanlılar açısından ticari bir özellik taşıması da ilişkileri genel olarak soğuk tutmuş, bazen Rusya'ya karşı denge unsuru olarak kullanmış; bazen de Kırım Tatarlarının akın sahaları olmasına yol açmıştı. Bütün bunlarla birlikte Lehistan'dan Osmanlılara sık sık elçiler gelip gitmiştir. Bu çerçevede Bucaş Antlaşmasının (1672) bir devamı olarak İzvança'da imzalanan antlaşmanın tadil edilip onaylanması da bu çalışmanın konusu olan Jan Gniński'nin görevi olmuştu.

Jan Gniński aslında Lehistan'ın önemli diplomatlarından biriydi. Son derece dikkatli bir gözlemci, kararlı ve vatansever bir devlet adamıydı. Belki de bu yüzden Osmanlılarla çetin müzakereleri yapabilecek tek kişi olarak seçilmişti.

Bu çalışmada onun İstanbul yolculuğunu, diplomatik faaliyetlerini ve Lehistan'a dönüşünü anlattığı “*Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego wojewody chełmińskiego do Turcyi w latach 1677-1678*” adlı eserine dayanarak Jan Gniński'nin kişisel gözlemleri ve diplomatik faaliyetleri değerlendirilmektedir.

Bu çalışmanın yapılmasında pek çok kurum ve kişinin katkısı oldu. Öncelikle Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nı saymalıyım. Onlar benim Türkiye Bursları'ndan faydalanmamın ve Türkiye'de Yüksek Lisans yapmamın yolunu açtılar. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü beni aileden biri sayıp Türkoloji alanında yeni bilgiler edinmemi, araştırma esaslarını öğrenmemi ve Yüksek Lisans'ımı tamamlamamı sağladı. Danışmanım Prof. Dr. Tufan Gündüz ise bu çalışmanın her aşamasında bana yardım edip yol gösterdi, her türlü deneyimini benimle paylaştı ve her zaman sabırlı kaldı. Enstitüye her geldiğimde uygun çalışma ortamının sağlanmasında büyük kolaylık sağlayarak kendi ülkemde gibi hissettiren Enstitü Müdürü Hocam Prof. Dr. Yunus Koç'a, yaptığı katkılardan dolayı, tezimin hazırlanması

sırasında bana profesyonel yardım sağlayan Arş. Gör. Mikail Cengiz'e, manevi destek sağlayan Benyamin Hamidi'ye ve Polonya'dan her zaman desteklerini esirgemeyen aileme gönülden teşekkür ederim.

Karolina Anna KOTUS

Ankara 2015

GİRİŞ

OSMANLI-POLONYA İLİŞKİLERİ

Osmanlı-Polonya ilişkilerinin başlangıcı araştırmalarda 1414 yılına tarihlendirilmektedir. Osmanlılarla ilişkileri iyi durumda olmayan Macar kralı Sigismund, ilişkilerini düzeltebilmek için Polonya Kralı Wladyslaw Jagiello'dan yardım istemiş; o da sırf bu amaçla arabuluculuk yapıp Edirne'ye elçiler göndermişti. Bu ilk elçiler Skarbek z Gor ve Ermeni asıllı Grzegorz Ormianin idi. Polonyalı vakanüvis, Jan Dlugosz'un yazdığına göre, Osmanlı padişahı, bu heyeti karşılamış ve Macarlarla 6 yıl sürecek bir barış kurmaya kararı vermişti.¹

1439 yılında ise Sultan II. Murat, Polonya kralı III. Wladyslaw'a hediyeler ile bir elçilik heyeti gönderip², “dostluk ve birlik rica edip onunla iyi geçinme sözü verdi”³. Hatta bununla kalmayarak onların Habsburglarla savaşında 100 bin asker yardımında bulunabileceğini bildirdi. Çünkü bu sıralarda Polonya, Habsburg kralı II. Albert ile savaş hâlindeydi. II. Albert öldükten sonra, Polonya kralı Macaristan tahtına çıkarıldı. Durumun değişmesi üzerine o, Macaristan'ı Osmanlılardan korumaya kabul etti. 1443 yılında Osmanlılara karşı kutsal savaşa çıkmaya karar verip Osmanlı ordularını yendi. Bunun üzerine Papa ve diğer Hristiyan ülkelerinden gelen elçiler zaferini tebrik edip, onu Türklere karşı yeni bir sefere çıkmaya ikna etmeye çalışarak eğer yola çıkarsa ona yardım etme sözü verdiler. Aksine, Polonya idaresi fikri desteklemedi. III. Wladyslaw durumu değerlendirdikten sonra Avrupa ülkelerinden gelecek yardıma güvenerek yine Türklere savaşmaya karar verdi. Macarların daha önceki zaferinden dolayı daha yüreklendirildiklerini de gördü. Bazı siyasi değişikliklerinden dolayı (mesela Jan Hunyadi'nin (Hünyadi Yanoş) muharebeleri), III. Wladyslaw Osmanlı Devleti ile Segedin'de bir antlaşma imzaladı. Fakat yine Papa'nın telkinlerinden yüzünden savaşa çıkmaya söz verdi ve bu konuda, fikrini değiştirmek için ant içtirildi. 10 Kasım 1444 yılında Varna'da Macar orduları yenildi ve III. Wladyslaw öldürüldü.⁴

¹ Długosz J. *Jana Długosza Kanonika Krakowskiego Dziejów Polskich Książ Dwanaście*, Kraków 1869, s. 167, 168

² Topaktaş H, *Lehistan'da bir Osmanlı Sefiri: Zıştovli Hacı Ağa'nın Lehistan Elçiliği ve Sefâretnâmesi (1755)*, Ankara 2015, s. 4

³ Długosz J. *Jana Długosza Kanonika...*, s. 569

⁴ Długosz J. *Jana Długosza Kanonika...*, s. 671

Polonya'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ortak sınırları XV. yüzyıldan beri vardı. 1454-1466 yıllarında, Polonya Alman şövalyelerine karşı mücadele ile meşgul olduğu için Osmanlıları o kadar önemsemiyordu. Bunun sonucu olarak 1456 yılında Boğdan Osmanlı egemenliğini kabul etti, ticaret merkezi olan Kırım yarımadasında bulunan Kefe Osmanlıların eline geçti. 1475'te ise bütün Kırım, Osmanlı hâkimiyetine girdi. 1484 yılında Kili ve Akkerman Osmanlı topraklarına katıldı. Böylece Boğdan bölgesi Osmanlı idaresine geçti.⁵ Lehistan, iki yıl süreli bir mütareke imzalamak için İstanbul'a bir elçi yolladı ve 1489'da Osmanlı-Lehistan arasında ilk resmî antlaşma imzalandı.⁶ Kral Jan Olbracht zamanında ise (1492-1502) ilk ticari düzenlemeleri içeren yeni bir antlaşma imzalandı.

İki devletin de elinde bulundurmak istediği Boğdan bölgesi Osmanlı-Polonya ilişkilerde çatışma nedeniydi.⁷ Boğdan voyvodası Stefan, Osmanlı İmparatorluğundan yana bir politika sergilediği için Osmanlılardan yardım alabildi. Bu sayede 26 Ekim 1497'de Kozmin'de yaptıkları antlaşma ile Polonya ile sürdürdükleri çatışma dönemini sonlandırmayı başardılar.

Yavuz Sultan Selim hükümdarlık döneminde, doğu politikasıyla, İran ve Mısır'da savaşlarla meşgul olduğu için, Lehistan ile ilişkileri ciddi bir problem olmadan geçti. Ancak, Sultan Süleyman döneminde (1520-1566), Osmanlıların, Macaristan üzerine yaptıkları seferler Lehistan ile olan ilişkilerde de gerginliklerin doğmasına ortam hazırladı. Ama yine de 1525'te üç yıllık bir barış imzalandı. İlişkilerin olumlu gelişmesinin bir sebebi de kesinlikle Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan etkisi olduğu da savunulmakta; onun Polonya kralı II. Zygmunt August ile mektuplaştığı ve iyi ilişkilerin kurulması için gayret gösterdiği söylenmektedir.⁸

1569 yılında Lublin Birliği sonucu olarak Lehistan-Litvanya Birliği kuruldu. 1573 yılından itibaren ise, Polonya kralları seçim yoluyla Leh asilleri tarafından seçilmeye başlandı. Fakat bu seçimler sırasında meclisin bütün vekilleri oybirliği içinde olmak zorundaydılar. Ama bu sistemin bir neticesi olarak birçok Avrupa ülkesi kendi

⁵ Hammer, J. *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul 2008, c. 4, s. 13

⁶ Topaktaş H. *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri. Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*, Ankara 2014, s. 16

⁷ Baykal, B.S. *Tarih Boyunca Osmanlı-Polonya İlişkileri, Yusuf Hikmet Bayur Armağanı*, TTK Ankara 1985ö s. 251

⁸ Kołodziejczyk D. *Polonya ve Osmanlı Devleti arasında tarih boyunca siyasi ve diplomatik ilişkiler, Savaş ve Barış. 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri*, İstanbul 1991, s. 23

adaylarını gönderip, hükümdar yapmaya çalıştı. Bu yüzden ülke zaman zaman yabancı ülkelerin entrikalarına ve çatışmalarına maruz kaldı. (Bu sistem 1795 yılına kadar devam etti.) 1576'da Osmanlı İmparatorluğu'nun desteği almış olan Erdel Beyi Stefan Batory (1576-1586) seçildi ve 17 Temmuz 1577, İstanbul'da Polonya-Osmanlı Devleti arasında dostluk antlaşması onaylandı. Batory'nın hükümet döneminde dış politik sorunlarından biri Kazaklar meselesiydi. Batory, Kazakların Osmanlıların topraklarına girmemesini sağlamaya çalışıyordu. Bununla kalmayarak onları Ruslara karşı kullanmanın yolunu arıyordu. Bu amaçla onlarla bir antlaşma yapıp 500 Kazak askerini ücretli olarak Moskova'ya karşı savaşmak için Polonya ordusuna kabul etti. Bu esnada, Batory Rusya'ya karşı savaşlara devam ettiğinden Osmanlı cephesinde savaşa hiç yanaşmadı. Batory'den sonra Lehistan tahtına İsveç'in Waza hanedanının mensupları çıkmaya başladılar.⁹

17. yüzyılda hem Polonya hem Osmanlı İmparatorluğu askeri çekişmelere dâhil idi. Bu çekişmelerin nedeni Waza hanedanının Habsburglar ile ilişkileri, Tatarların Polonya topraklarındaki istilaları ve Kazakların Osmanlı Topraklarında aynı faaliyetleridir. Bu yüzyıl ayrıca Polonya-Osmanlı savaşların en çok olduğu dönemdir. Bu savaşların en önemlilerden biri 1620 yılında Cecora savaşı idi. Leh ordusu yenildi ve geri çekilerek Baş Hatman Stanisław Żółkiewski öldürüldü. Bir yıl sonra Hotin seferi olarak adı geçen savaş 1621 yılında gerçekleştirildi. O sıralarda Baş Hatman Jan Karol Chodkiewicz Chocim kalesinde öldü. Hem Polonya-Litvanya Birliğinin ordusu hem de Osmanlı ordusu erzakların eksikliklerinden dolayı zorluk çekiyordu ve kış yaklaşıyordu. Bunun için antlaşma imzalandı ve onun sonucu olarak bu zamana kadar olan hudut muhafaza edildi. Osmanlılar Tatarların ve Polonyalıları Kazakların yağmalarını durdurmaya çalışacaktı. Boğdan ve Eflak topraklarda Osmanlılara bağlı kalacaktı. Sadece Hristiyanlar hospodar rütbesine seçilebiliyorlardı. Bu antlaşma 1624 yılında onaylandı.

İsveçle yapılan Birinci Kuzey Savaşı'ndan (1655-1660) sonra İsveç ile Oliwa Barışı imzalandı. Rusya ile imzalanan Andruszowo antlaşmasının akabinde Polonya büyük nüfus ve toprak kaybına uğradı. 1669 yılında Polonya tahtına Michal Korybut Wiśniowiecki seçildi. İmparator I. Leopold'un kız kardeşinin eşi olduğu için siyaseten Habsburglar'a da yakın biriydi. Kişisel olarak çok korkak ve beceriksiz bir insan idi.

⁹ Baykal, B.S. Tarih Boyunca Osmanlı-Polonya İlişkileri, *Yusuf Hikmet Bayur Armağanı*, TTK Ankara 1985, s. 253

Onun sorumsuz dış politikaları ve Podolya üzerinde haklar talep etmeye başlaması üzerine Osmanlı Lehistan ilişkileri gerginlik dönemine girdi.

10 Aralıkta 1671 yılında Varşova'ya Osmanlı Sultanı IV. Mehmet'ten Lehistan'a savaş açıldığını ilan eden bir elçi geldi. Bu sıralarda henüz Hatman olan ve daha sonra Polonya krallığına geçecek olan Jan Sobieski'nin ordusu Braclaw, Mohylow ve Kalnik şehirlerinde muharebeleri kazanıp, Osmanlıların elindeki Polonyalı esirleri kurtardı ve Podolya ve Ukrayna'nın büyük kısmını geri kazandı. Ama bu uzun sürmedi. 27 Ağustos 1672 yılında, Lehistan'da iç karışıklıklar ortaya çıkınca, stratejik anlamda çok önemli olan bir kale olan Kamyanets Podilski/Kamaniçe, 9 gün kuşatmış olduktan sonra Osmanlı'nın eline geçti.¹⁰ Bundan sonra 18 Ekim 1672 yılında, Buçaş'ta Lehistan için çok kötü bir antlaşma imzalandı ve 23 Ekimde Sultan IV. Mehmed tarafından resmî bir ahitname yoluyla onaylandı. Antlaşmanın dört tane ana maddesi vardı¹¹:

1. Lehistan'dan çıkıp Osmanlı Devleti'ne geçmek isteyen Lipka Tatarlarına ne hiç kimse engel olabilir ne de onlara ya da mallarına kimse zarar verebilir;
2. Lehistan her sene Osmanlı İmparatorluğuna 22.000 zloty vergi ödemek zorundadır; Tatarlar, Polonya topraklarına zarar vermeyecek,¹²
3. Podolya ve Kamaniçe bölgesi tamamen Osmanlılara bırakılacak;
4. Ukrayna bölgesi ise Kazaklara ait olacak; herhangi bir anlaşmazlık olduğu zaman Białocerkiew kalesi ve diğer Ukrayna'da bulunan kalelerden Polonyalı askerler çıkarılacaklar. "Kaledeki cephane kalacak, beş parça topun götürülmesine izin verilecek"¹³.

Buna göre, Polonya-Litvanya Birliği bütün Podolya'yı Kamyanets Podilski de dâhil olmak üzere kaybetti. Lehistan her sene Osmanlılara 22 bin zloty haraç ödemek zorunda kaldı, Dinyeper ırmağının karşı yakası Osmanlı İmparatorluğu'na sadık olan Kazaklar'a verildi. Bütün bunlar Polonya kralını Osmanlıların vassalı hâline getirmişti. Lehistan Meclisi Kamaniçe ve Podolya bölgelerini kaybedilmesini ve vergi vermek zorunda olduğunu asla kabul edemedi. Sonra, Lehistan Osmanlı Devletine karşı karşıt siyaset

¹⁰ Uzunçarşılı İ. H. *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1983, c. III, s. 423

¹¹ Doğru H. *Lehistan'da Bir Osmanlı Sultanı*, İstanbul 2006, s. 32

¹² Arık S. Polonya Kralı III. Jan Sobieski Hükümdarlık Dönemi (1674-1696), *Tarih Araştırmaları Dergisi* c. 24, s. 216

¹³ Doğru H. *Lehistan'da...*, İstanbul 2006, s. 33

yürütmeye başladı. 11 Kasım 1673 tarihinde, Sobieski, Hotin muharebesinde kazandı. O, 2 Şubat 1676'da tahta çıktıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu ile savaşlarının bitmesini istedi. Habsburglara dayanan Polonya dış politikasını Fransa eksenine çevirdi. Bu sayede Fransa'nın yardımıyla, Bucaş antlaşmasının sonucunda kaybedilmiş alanları geri kazanacağını düşündü. Onun dış politikasının ilkelerinden biri Osmanlılara karşı bir politikayı bitirmek idi. Eylül 1676 yılında Sobieski'nin orduları Osmanlıları Zurawno'da durdurdu. 17 Ekim 1676 tarihinde ise İzvança (Zurawno) Antlaşması imzalandı. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu hem Bucaş Antlaşmasında belirlenen senelik 22 bin zloty haraçtan vazgeçiyordu; Białocerkiew, Pawołocz (Dnyeper nehrine yakın olan bir alan) hem de Bar, Międzybóz, Niemirów ve Kalnik şehirleri Polonya-Litvanya Birliği'ne bırakılıyordu.¹⁴ Lipka Tatarları ise Osmanlı yönetimine geçiyorlardı. Buna göre onlar Kamanice'ye yakın bir yerde oturacaklar, Osmanlı ordularının Polonya'ya yönelik bir harekâtı olursa Osmanlıların yanında yer alacaklardı.

Tablo 1: Jan Gniński'ye kadar Lehistan'dan Osmanlı Devleti'ne gelen elçiler¹⁵:

İsim	Tarih
	1414
Ostrorog'lu Dobragost ve Gorka'lı Lukasz	1440
Jan Suchodolski, Rzewuski ve Marcin Wrocimowski	1475-1476
Mikolaj Firlej	1489-1502
Wawrzyniec Fredro	1500
Jan Buczaccki	1509
Radziejowice'li Jędrzej	1509-1510
Jędrzej Zakrzewski	1509, 1510, 1513
Janusz Swirezewski	1511-1512
Jan Krupski	1514
Mikolaj Lanckoronski	1517
Jakob Wilamowski	1531, 1539
Piotr Opalinski	1532
Jan Ocieski	1533
Erazm Kretkowski	1538
Hieronim Domanski, ulak	1539
Tomasz Sobocki	1539
Henryk (büyük ihtimalle ulak)	1543
Stanislaw Broniewski	1543
Mikolaj Cikowski	1546
Jędrzej Jakubowski	1546

¹⁴ Hammer, J., *Büyük...*, İstanbul 2008, c. 11, s. 275

¹⁵ Reychman J, Zajęczkowski A, *Osmanlı-Türk Diplomatiği*, İstanbul 1993, s. 204-208

Jedrzej Burski (büyük ihtimalle ulak)	1549
Mikolaj Bogusz	1549-1550
Stanislaw Teczynski	1550, 1553
Andrzej Bzicki	1551, 1553
Jan Osiecki	1553
Jerzy Jazlowiecki	1552-1553, 1563-1564
Jan Piotr Pilecki	1554
Mikolaj Brzozowski	1554
Erazm Otwinowski	1557
Mikolaj Brzeski	1565
Mikolaj Sieniawski	1565
Piotr Zborowski	1567-1569
Andrzej Taranowski	1569-1570, 1572, 1574-1575, 1579, 1574, 1576, 1577, 1578, 1580, 1581-1582, 1583, 1587, 1590-1591
Jan sienieski	1577
Marek Sobieski	1578
Adam Parowski (ulak), Grzegorz Lobzowiecki	1578
Jan Drohojewski	1579
Jan Tomasz Drohojewski	1581
Hieronim Filipowski	1582
Kacper Klodzinski	1582
Marcin Lubomirski	1583
Jakub Podlodowski	1583
Piotr Slostowski	1584
Jan Zamojski	1587, 1590-1591
Jedrzej Fredro	1589
Pawel Uchanski	1589
Mikolaj Topor Czewski	1589
Adrian Rembowski (ulak)	1595
Piotr Ostrowski	1596
Szczesny Herburt	1598
Krzysztof Kochanowski	1601
Stanislaw Studnicki	1606
Mikolaj Danilowicz	1607-1608
Jerzy Molich	1609
Samuel Targowski	1613
Jan Kochanowski	1615-1616
Grzegorz Fery	1617
Piotr Ozga	1617-1618
Stanislaw Zorawinski	1619
Jakub Sobieski, Samuel Otwinowski	1620
Stanislaw Suliszewski	1621, 1628
Krzysztof Zbaraski	1622
Stanislaw Koniecpolski	
Jerzy Zbaraski	1626

Korycki	1629
Aleksander Lis Piaseczynski	1630
Aleksander Trzebinski	1633, 1634
Jerzy Kruszynski	1635, 1636
Wojciech Miaskowski	1640, 1647
Mikolaj Chmielecki	1643, 1644
Mikolaj Bieganowski	1643, 14654
Zebrowski	1648
Nikolaj Bieganowski	1654
Wojciech Bięcynski	1655
Wojciech Bienieski	1656, 1657
Albert Radzewski	1656
Mariusz Jaskolski	14657-1658
Nabianski	1657
Sebastian Machowski	1658
Franciszek Mesignien Meninski	1660
Jan Szomowski	1661
Jan Wieniawski (ulak)	1665, 1672
Jerzy Godlewski (ulak)	1667
Jan Jerzy Podlodowski	1667
Hieronim Radziejowski	1667
Franciszek Wysocki	1667
Jan Szomowski	1672
Bienkowski (ulak)	1672
Jan Lubowicki, Jan Zlotnicki	1672
Jan Jablonowski	1673
Siekierzynski	1674
Jan Karwowski	1674
Stanislaw Dabrowski	1676
Korycki ve Bidzinski	1676
Samuel Proski	1676, 1678-1683, 1686
Andrzej Modrzejowski	1677

1672-1676 yıllarında yaşanan Osmanlı-Lehistan Savaşı, 17 Ekim 1676 tarihinde imzalanan Zuravno (İzvança) Antlaşması ile sonlandırıldı. Bu antlaşmaya göre Polonya-Litvanya Birliği, Kamyanets-Podilski hariç olmak üzere Podolya ve Ukrayna'nın bazı bölgelerini yani 1672 yılından önceki topraklarının yalnızca üçte birini yeniden kazanmıştı. Ne var ki, barışa hükmetmesine rağmen bu antlaşma geride pek çok problem, uygulanması veya çözümlenmesi gereken pek çok madde bırakmıştı. O günkü adıyla Polonya-Litvanya Birliği veya Osmanlıların deyimiyle Lehistan öncelikli olarak bu antlaşmadan kaynaklanan sorunların giderilmesi için 1677 yılında İstanbul'a kalabalık bir elçilik heyeti gönderdi. Heyetin başında Jan Gniński bulunuyordu. Kendisi

Polonya Parlamentosunda görevli biri olmakla beraber güçlü bir hatip, dikkatli bir diplomat ve tam bir Polonya milliyetçisiydi. Heyetinin başlangıcında Sobieski'nin çok umutlu olduğunu belliydi. Ancak Osmanlılarla yapılacak bir yeni bir antlaşmanın tüm zorlukları yeni elçi Jan Gniński'nin omuzlarına yüklenmişti.

Bu tezde kullanılan ve incelenen metin Varşova'da 1907 yılında Franciszek Pułaski tarafından önsöz ile yayımlanmıştır¹⁶. Pułaski, elçi Jan Gniński'nin seyahat notlarını bazı arşiv malzemelerini de değerlendirerek yayımlamıştır. Çalışmada gün gün Elçinin seyahat notları verilmiş, ardından önsözde resimler yorumlanmış ve dönem hakkında bazı bilgiler değerlendirilmiştir. Elçinin eseri Pułaski'nin dipnotları ile birlikte toplam 196 sayfadır. Ardından elçilik heyetinin İstanbul'daki faaliyetleri ile ilgili arşiv vesikaları ve resmî mektuplar Lehçe olarak verilmiştir. Çalışmamızda yalnızca orijinal metin Türkçeye aktarılmış ve değerlendirilmiştir. Arşiv belgeleri ve mektuplar ise kapsam dışında tutulmuştur.

¹⁶ Pułaski F. *Źródła do Poselstwa Jana Gnińskiego Wojewody Chełmińskiego do Turcyi w latach 1677-1678 (Chelm Voyvodası Jan Gniński'nin 1677-1678 yıllarında yapılan heyetinin kaynakları)*, Warszawa 1907, s. 1. Bundan sonra metin ve dipnotlarda eserin adı *Kaynaklar* şeklinde kısaltılacaktır.

I. BÖLÜM

1.1. JAN GNIŃSKI KİMDİR?

Jan Gniński 1625 yılında doğmuştur. Polonya-Litvanya Birliği'nin diplomatı olarak İstanbul'a gönderildiğinde 52 yaşındaydı. Ama onun diplomatlık tecrübesi daha eskiye dayanıyordu. 1645 yılında Fransa'ya 1657 yılında ise Danimarka'ya gönderilmiş, bu görevlerini başarıyla yerine getirmişti. Aynı zamanda Polonya-İsveç savaşlarına katılmıştı. Hükümet onun tecrübelerinden yararlanmak amacıyla daha zor bir göreve yani İstanbul'a antlaşma maddelerini müzakere etmek için yolladı. Elçilik vazifesini tamamladıktan sonra 1681 yılında baş hâkim yardımcısı görevine atandı. Defalarca Sejm (Millet Meclisi) elçisi seçildi, 2 defa Sejm'de refakat memuru oldu. 1667 yılında Osmanlılara karşı ittifak kurmak ve yardım almak amacıyla elçi olarak İsveç, Danimarka ve Cermen prenslerine gitti. 1671'de Moskova'ya anlaşma yapmak için gitti. 1673'te Hotin savaşına katıldı. III. Jan Sobieski Lehistan tahtına çıktıktan sonra onun baş hâkimi oldu. Bundan sonraki elçilik heyetlerinden en ünlüsü 1677-1678 yıllarında meydana gelen Osmanlı İmparatorluğu'na heyeti idi. Elçi, antlaşmayı müzakere ve tasdik etmek amacı ile 1677-1678 yıllarında İstanbul'a geldi. Bu ziyaretini Seyahatnamesinde uzun uzun anlatmış ve bu notları Grodno Millet Meclisinde 8 Şubat 1679 senesinde okunmuştur. Eşi öldükten sonra, 1679 yılında memuriyetten el etek çekip rahip oldu. III. Jan Sobieski'nin yanında 1683 yılında II. Viyana Kuşatmasına ve 1683-1699 Çiğerdelen Muharebelerine katıldı. Gniński 1685 yılında öldü. Onun bin bir güçlkle kurduğu Osmanlı Lehistan barışı ise 1683 yılında Lehistan'ın Avusturya ile ittifak kurmasıyla bozuldu. 1683'te başlayan savaş dönemi 1699 yılında Karlofça Antlaşması ile sona erdi.

1.2. YOLCULUĞUN BAŞLAMASI

Jan Gniński, İstanbul'a gelen Leh elçi Polonya'dan yola çıkmadan önce, 9 Mayıs'ta ilk önce yüklerini yolladı. Bununla birlikte ilk problem ona hazineden harcırah verilmemesiydi. Bu konuda bizzat Polonya Kralının kendi özel hazinesinden verdiği para ile çözümlendi. Bu yüzden ancak 14 Mayıs'ta yola çıkabildi¹⁷.

¹⁷ "Nisan ayının 26'sında Millet Meclisindeki işlerimizi tamamladıktan sonra, 9 Mayıs'ta Lwow'a yüklerimizi yolladım. Ben de idareden ve hazineden harcırahımı alıp yola çıkmak istedim. Ama mümkün olmadı. Benim merhametli kralım, bana kendi kasasından bağışta bulundu." *Kaynaklar*, s. 1

Varşova'dan çıkıp 5 gün içinde Polonya'da olan Lublin Şehrine ulaşip orada atlarını dinlendirdi. 28 Mayıs'ta Lviv'e vardı ve yolculuk boyunca ihtiyaç duyduğu erzakları tamamladı. Yine de 20 gün kadar zaman kaybetmişti. Yoldayken, Kamanice Paşasından konaklama izni istediğinde Paşanın kâhyası Mustafa Ağa'nın onu beklediğini öğrendi. Bu görüşme 16 Haziran'da gerçekleşebildi. Çünkü Paşa onunla kamp dışında görüşmek istememişti. Bu durum, elçinin Türk ordusu ve ordugâh ile ilk karşılaşması idi.

Elçi ordugâha girdiğinden itibaren Türk sipahileri ile karşılaşmaya başlamıştı. Ama ona asıl şaşkınlık veren husus Türk atlılarının onu kaleye kadar götürürken sürekli kendi aralarında cirit oynamalarıydı¹⁸. Aslında bir tür savaş oyunu olan Cirit, muhtemeldir ki, elçinin ordugâha gelişi ile aynı güne denk getirilmiş ve bir tür gövde gösterisi yapılmıştı.

Ordugâhta elçi Paşa'nın Kâhyası ve Yeniçeri Ağası tarafından selamlandı. Şehre ise sadece Leh at arabaları ve süvari girebilirdi. Muhtemelen güvenlik gerekçesiyle bütün yük arabaları dışarıda bekletildi. Şehir çok kalabalık bir nüfusa sahip olmasına rağmen az da olsa Hristiyan'a rastlamaması elçinin dikkatli gözlemlerine hemen başladığını göstermektedir¹⁹.

Kaleye yaklaştıkları esnada Türkler onları on iki top atışı ile karşıladılar. Bizzat Kamanice Paşası onları özellikle bu heyet için hazırlandığı misafirhanede muhteşem elbiseleri giyen kişilerle karşıladılar. Elçiye halının üzerinde oturması için yer gösterdiler. Bütün bunlar elçilik heyetinin önemini ve Türklerin onlara saygı duyduğunu gösteriyordu. Elçi bu uygulamayı henüz bilmiyordu, fakat bu gösterişli selamlaşmadan sonra, İstanbul'a ulaşması ve orada karşılaşacağı durumlar büyük bir hayal kırıklığı yaşatacaktı.

Heyet çalışması kapsamında Gniński sadece bir sorun üzerinde durmuyordu. Kamanice'den ayrılmadan önce Ermeni piskoposu tarafından yapılan ayine katıldı. Elçi bu tutumuyla acelesi olmasına rağmen, dindar bir görünüm vermekten çok, Katolik olmayan bir grup ile ilişkilerini sıcak tutmak istediğini gösteriyordu. Piskopos ve

¹⁸ "Czortków'dan itibaren bütün yol boyunca, etrafımda cirit oyunları oynayarak beni kaleye kadar götürdüler. Orada, Paşa adına kapıcılar kâhyası ve Yeniçeri ağasının muavini alanda beni selamladılar. Bizim çadırlarımız yeni kaleye ve Türk çadırlarına yakın bir yerde kurulmuştu. Onun yanında ise bizim bütün yük arabalarımız bekletiliyordu. Şehre sadece süvari ile girmiştik." *Kaynaklar*, s. 2

¹⁹ "Biz kaleye yaklaşırken, on iki top atışı yapıldı. Şehirden geçerken de yine on iki top atışı yapıldı. Şehir nüfus bakımından çok kalabalıktı ama birazcık bile Hristiyan görmemiştik." *Kaynaklar*, s. 3

heyetindeki şapel papazı onlarla İstanbul'a doğru yola çıktılar. Onların niyeti ise Tokat'taki Piskoposluğa gitmekti.

Elçi, daha İstanbul'a varmadan, Kamanıçe Paşasından ve Kâhyasından başlayarak, gümüş eşya, kehribar, çuha, silah gibi kaliteli ve pahalı hediyeleri dağıtmaya başladı. Bu tavırlar onun elçilik heyetinin ayrılmaz bir parçasıydı.

Jan Gniński bazı maddelerde müzakerede bulunmak için Sultan ile görüşmeyi beklemedi. Zaten Kamanıçe'deyken Paşa ile Polonyalı rehinelerin serbest bırakılmasını istemişti ve karşılık olarak Lviv'de bulunan Türk rehinelerin serbest bırakılacağını vaat etmişti. Ancak, Paşa türlü bahanelerle ona gerçekçi bir cevap vermeye yanaşmıyor, Vezir ile bu konuları konuşmadan, hiçbir karar veremeyeceğini söylüyordu. Gniński, Kamanıçe'de bulunan Polonya rehinelerle görüştü.

“Paşa’yla resmî görüşmelerimiz sırasında Krzykawski, Siekierzynski, Jaspers beylerini serbest bırakmasını rica ettim ve onların Şehsuvaroğlu Bey zamanında serbest olduklarını ifade ettim. Aynı zamanda Lviv’deki rehinelerin de serbest bırakılmasını talep ettim. Ama sekiz kişi zaten ölmüştü. Dört kişi ise zar zor hayatta kalmıştı. Bunları da serasker paşa koruma altına almıştı. Onların serbest bırakılması konusunda anlaştık. Ama her iki konudan da büyük bir tevazu ile benim yanımda yer aldığı hâlde vezirin bir emri olmadığı için hiçbir şey yapamayacağına dair bahane üretmekten de geri kalmadı. Buna rağmen hücrelerine pencere açmak, zincirlerini çıkarmak gibi cezalarını daha da hafifletmeyi vaat etti. Bir deri bir kemik kalmış olan rehinelerle görüşmeme de izin verdi. Bundan başka Paşa’yla, yoldaşım Wielkopolskalı Grudzielski Bey’e karşılık olarak daha önce Varşova’da satın aldığım bir Türk’ü takas ettik.”²⁰

Kamanıçe'den sonra Elçi Peroryta'ya ulaştı. Orada Polonya sarayının Mabeyncisi, Eflak Kâtibi ve Eflak Serdarı onu karşıladılar. 22 Haziran'da Prut nehrini geçtiler.

24 Haziran'da dua ettikten sonra Horczany'ya, ondan sonra Jassy şehrine vardılar. Görüyoruz ki, bütün heyet için, özellikle Gniński için din önemliydi. Yaş'ta Eflak

²⁰Kaynaklar, s. 5

boyarı (Logofet), Voyvoda adına onu karşıladı²¹. Bizzat Voyvoda Antoni Rousset ise şehre yarım mil kadar uzağında onu karşıladı ve sağ elini uzatarak onurlandırdı. Jassy şehrine girildiğinde, Kiliselerde çanlar çalındı. Ertesi gün Katolik Kilisesinde bir ayin yapıldı ve tabii ki Elçi ona katıldı. Elçinin oğulları da Voyvoda'nın oğulları tarafından ilgiyle ağırlanıp uğurlandılar. Tekrar, karşılıklı hediyeler verdikten sonra bu sefer Eflak şansölyesi, atamanı ve diğerleri ona eşlik ettiler.

Bu duraktan sonra, Gniński Serasker ile görüşmeye doğru yola çıktı. Anlattığı gibi, ilk yolculuğun doğal zorlukları başladı, çünkü nehirler ve yollar çamurluydu, hava yağmurluydu. Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Prut nehrine ulaştı²².

Trojany köyünden Seraskere haber göndererek yolda olduğu hakkında bilgilendirdi. Bu husus diplomatik protokolünün bir kuralıydı. Bunun neticesinde Serasker ona sofraya hazırlanmasını emretti ve hediyeler gönderdi.

*“Ordugâhı arkada bıraktıktan ve Tuna nehrine doğru birkaç kilometre yol gittikten sonra geniş tahta çitler arasına kurulmuş çadırlara rast geldim. Hemen Serasker'in gönderdiği on sekiz çeşit yemekten oluşan bir sofraya kuruldu. Kap kaçak da bir sandıkta gönderilmişti. Ertesi gün at sırtındayken, bana ve kâtip beyefendi için elçi gönderildiği ve hediye takdim edildiği duyuruldu.”*²³

Bütün bu yolculuk esnasında hem Polonyalıların hem de Türklerin sözlü olmayan iletişimi ön plana çıkmaktadır. Buna göre ilk önce delegasyon için para bile bulamayan elçilik heyeti, kendilerini karşılayan ve ağırlayan yüksek rütbeli kişilere hediyeler vermek durumundaydı. Türkler ise ordugâhlarının ne kadar süslü ve zengin olduğunu göstermeye çalışıyordu. Gniński ile her karşılaşılan kişi gösterişli elbiselerle, çok sayıda maiyetle geliyor, kibar bir şekilde konuşuyor ve onu bütün saygınlığı ile kabul ediyordu.

²¹ “Daha önce Eflak Voyvodası'nın oğulları beni Latince nutuklarla karşılamıştı. 28 Haziran'da da benim oğullarım Eflak Voyvodası beyefendiyi güzel bir şekilde uğurladılar. Bu arada birbirimize karşılıklı hediyeler alıp verdik. Prut nehrine doğru Temeszte yolculuğuna başladım. Oraya kadar Eflak'ın şansölyesi, atamanı ve diğer boyarlar bana eşlik ettiler.” *Kaynaklar* s. 11

²² “Yedinci Konak'ta yani 4 Temmuz'da Seraskere ulaşmak için dümdüz yoldan çıkıp dolambaçlı yollara saptım. Çamurlu nehirlerin, yağmurlu kayın ormanlarındaki kanalların kenarındaki yollardan geçip Prut nehrine ulaştım.” *Kaynaklar*, s. 12.

²³ *Kaynaklar*, s. 14

Bundan sonra, İstanbul'a yaklaşırken elçi daha önemli kişilerle görüşmeye başladı. Mesela 7 Temmuzda "Vezir divanı gibi gösterişli"²⁴ bir açık divana kabul edildi ve bu sefer konuşmalarda Kudüs konusu açıldı ve Elçi görüştüğü Seraskerin yardımı ve Vezir ile görüşme sağlamayı rica edip Serasker buna söz verdi²⁵. Ona hediyeleri bırakıp Seraskerin dostluğu kazanmak ve kendisini garantiye almak istedi.

*"O gün Seraskere, subaylara ve bunlara muadil sivil idarecilere, ordugâhtaki sayılarını da aklımda tutarak hemen hediyeler gönderdim. Bunlar 120 cm genişliğinde bir tepsi (Metinde 2 arşın. 1 arşın=68 cm), büyük altın kadehler, kupalar, bıçaklar, kaşıklar ve tuzluklarla altın sofrta takımı, dekoratif kehribarlar, çömlekçi çarkında dönmüş şişeden yapılmış mücevher kutuları, onlarca metre renkli çuhalar ve süslü av tüfeğinden ibaretti. Buna rağmen, Serasker ve Sadrazamın memurlarına, kâhyadan başlayarak, gümüş parçalar, renkli çuhalar, müthiş kehribarlar, muhtelif av tüfekleri hediye ettim. Çavuşlar, kapıcılar, müzisyenler, idareciler, mutfakta çalışanları ve topçuları gibi daha alt memurlara bile cömertçe sikkeler hediye ettim. Ayrıca, bana Kamyanets'e kadar rehberlik yapan ve daha sonra ayrıldığımız, şu anda en büyük Yeniçeri Ağası olan Zağarcı Paşa'ya da -yolculuğum sırasında yine yardım eder düşüncesiyle- gümüş parçalar, kehribarlar, çuhalar, votka şişeleri ile dolu kutular ve av tüfeği gönderip, İstanbul'a doğru yola çıkmak üzere hazırlıklara başladım."*²⁶

8 Temmuzda elçilik heyeti Tuna nehrinden geçti.²⁷ Sachca'da karşılaştığı kölelerin kendisine yalvaran gözlerle bakmalarından onların ne çok acı içinde olduklarını düşündü.

²⁴ *Kaynaklar*, s. 15

²⁵ "7 Temmuz'da halka açık divana kabul edildim. Bu divan Vezir divanı gibi gösterişliydi. Orada neredeyse el üstünde tutuldum. Karşılıklı iltifatlardan sonra kralımın sağlığının iyi olup olmadığını sordu. Kısaca sohbet edip kahve ve şerbet ikramı yaptılar. Bu arada yol temizliği yapmamız için Helm Valisi Beyefendi ile bizi daha süslü ve daha geniş bir çadıra aldılar. Elçi, beni sorgulamaya ve bilgi almaya çalışıyordu. Fakat kabalık ona yakışmadığı için benim kibar, ne kadar adil olursa o kadar kalıcı olacak bir barış için gelmiş olmam hoşuna gitti. Arabulucu sıfatıyla hem Osmanlı hem de Lehistan için barışın sağlanması konusunda yardımcı olmamı rica ediyordu." *Kaynaklar*, s. 15

²⁶ *Kaynaklar*, s. 16-17

²⁷ "8 Temmuz'da orta kısmı kurumuş olan Tuna nehrinden geçtim. Burasının su yatağı 6922 adım genişlikteydi. Dobruca'da 750 adım uzunluğunda bir genişliğe ulaşıyordu ve burayı 49 sayka ile geçtim. Besarabya'da ise 2456 adım uzunluğunda bir ahşap köprü bulunuyordu." *Kaynaklar*, s. 18-19

*“Sachca’da durdum, sarayların duvarlarından, derinlerden gelir gibi, kölelerin “Bağışlayın!” sesleri duyulurken, oradan geçen herkesin yüreği sızlıyordu.”*²⁸

Sonraki durağı Babadağ, Pazarcık ve Pravadya idi. Oradayken Kamanıçe ahalisinden bazıları ile karşılaştı.

*“Orada şiddet yüzden yoksullaşmış ve bir kısmı Rumeli, Arnavutluk ve İliıya’ya dağılmış olan Kamyaneı halkına rastladım. Onlardan 10000 kişi Kamyaneı’den dışarı çıkarttırılıp bu saraylara deniz yoluyla getirilmişler. Memlekete serbestçe dönüşümüzü rica etmeyi beklerken (zaten bunu bir sene boyunca dilendim) onların toplanmalarını emrettim. Tanrının merhameti sayesinde rahiplerle beraber hayatta kalanlar özgürlüğe kavuşmuşlar, ama Bucaş antlaşmasında yer alan kesin hükümlere uygun olarak Lehistan’a çıkmalarına izin verilmediğinden Podolya’ya gitmişlerdir.”*²⁹

Elçiye göre onlar, Osmanlılar yüzünden ıstırap çekiyorlardı. 1672 yılında imzalanmış olan Bucaş antlaşmasına göre oradaki topraklar yani Podolya ve Kamanıçe bölgesi tamamen Osmanlıların egemenliğine geçtiğinden yaklaşık 10000 kişilik bu grup, Kamanıçe’den zorla çıkartılmış ve başka bir yere yerleştirilmişlerdi. Onların, Polonya’ya dönmelerine izin verilmediği için, Kamanıçe şehrinde Podolya topraklarına geçmişlerdi.

Yolu geçerken, Polonya kralı Wladyslaw Jagiello’nun öldüğü yere, Varna’ya ulaştı. Elçi, bu bölgeye kısa bir tarih ekleyerek Wladislaw’ın ölümünü önemseydiğini gösterir. Kırkkilise (Kırklareli) adlı bir yerde, hiçbir haberi olmadan, Vezir’in Ağası Ahmet Ağa onunla karşılaştı. Onunla beraber kendi maiyetinden iki kişiyi hediyelerle beraber Vezire gönderdi. Altı gün sonra ise, Vezirin mektubu Elçi okuduktan sonra ilk ciddi bir hayal kırıklığını yaşadı. Vezir, bütün heyetin bir handa konaklayacaklarını bildiriyordu. Cevap olarak, Gniński, kendisine ve elçilik heyetinin şerefine uygun olan bir konak verilmesini rica etti. Aslında o, ne tür bir zorlukla karşılaşacağını biliyordu. Kendi anlatımına göre, karşılaştığı zorluklar ve kaba davranış biçimleri onu hiç şaşırtmamıştı.

²⁸ Kaynaklar, s. 19

²⁹ Kaynaklar, s. 23

“Orada herhangi bir mektup olmaksızın vezirin ağası Ahmet Ağa beni karşıladı. Onunla birlikte elçilik maiyetinin kâhyası Boim Efendi ve yeğenimi hediyeleşmek üzere bir mektupla vezire gönderdim. Kırkkilise’de bir gün boyunca, yazın sıcaklığı ve kayaların keskinliği yüzünden yarılmış olan tekerlekleri tamir ettik. Buradan ayrıldıktan 6 gün sonra, Çatalca’ya ulaştım. Oradayken, Reis Efendi’den, yeğenimle gönderdiğim hediyeler için vezirin sözlü iltifatta bulunduğu haberini aldım. Vezir mektubunda, bizim şerefimize uygun olmayan, havasız, karanlık ve kötü kokusunu daha önce şaşkınlıkla duyduğum bir hana ulaşmam ve orada konaklamam gerektiğini bildiriyordu. Bu yüzden Boim Efendi’yi konaklayacağımız yerleri organize etmesi, İstanbul’daki ecnebi elçilerine geleceğimi haber vermesi ve bizim şan ve şerefimize uygun konak temin etmeleri ricasıyla önden gönderdim. Ama sultan ve vezir öyle uygun gördülerse teklif ettikleri handa durmaya da hazırdım. Bu tür davranışlarla bana eziyet etmek isteyeceklerini bekliyordum.”³⁰

Artık, elçilik heyeti İstanbul’a girebilirdi.

1.3. JAN GNIŃSKI’NİN İSTANBUL’DA KARŞILANIŞI

Gniński İstanbul’a yaklaşınca üç defa heyet göndererek şehre giriş izni istedi. Nihayet Veziriazam’dan geceyi bulunduğu yerde geçirmesi, sabahleyin İstanbul’a giriş yapması izni verildi. Görünüşe göre Gniński bu haberden çok memnun olmamıştı. Çünkü heyette bulunanların çoğu gecedan İstanbul’a kaçtığından onları geri çağırarak, süslemek, tören kıyafetleri içinde şehre girmek zor görünüyordu. Onlara mihmendarlık yapan Musub Ağa, Veziriazam’ın böyle sıkışık bir şekilde onları İstanbul’a çağırmasının sebebinin elçilik heyetini zor duruma düşürmek olmadığını yemin billah ederek garanti etti. Ama Elçinin buna inanacak hâli yoktu.³¹

³⁰ *Kaynaklar*, s. 25-26

³¹ “Aslında, bundan daha zor bir iş olamazdı, çünkü maiyetin çoğu gizlice İstanbul’a kaçtığından onları geri çağırarak, süslemek ve hepsini yeniden hazır hâle getirmek büsbütün zor bir işti. Musub Ağa yemin-billah ederek, vezirin Elçinin şerefini azaltacak bir şey yapma niyetinde olmadığını ve görüşmelerden sonra bizzat farklı konakları bize göstereceğini söyledi. Bu handa şimdilik beni konaklattığı için bunu söylüyordu. Hâlbuki bu ani değişimi kafamı karıştırmak için organize ettiğinin farkındaydım. Bu olayda, kararı verme zamanı geldi. Tanrı’nın yardımıyla İstanbul’dan maiyetimi geri çağırıp, sabahleyin hepsini süslettim.”, s. 27

Yine de acele ile İstanbul'a adamlar gönderip, daha önce gidenleri geri çağırttı. Sabaha kadar çalışıp hazırlıklarını yapıp şehre giriş için hazırlıkları tamamladılar. Hatta sabah ayini bile yaptılar.

Gniński'nin anlattığına göre 350'si atlı 100'ü yaya olmak üzere 450 kişilik heyet öğleden sonra görkemli bir şekilde İstanbul'a kuzey kapısından giriş yaptı. Gniński bunu "Kudüs'e girer gibi" diye tarif etmektedir. Elçilik heyetini karşılayanlar arasında yabancı elçilik heyetleri ile onun daha sonra neredeyse yoldaşı gibi hareket edecek olan Fransa elçisi de bulunuyordu. Üstelik o en kalabalık şekilde karşılamaya çıkmıştı.

Heyetin önünde 50 tane süslü at arabası yer alıyordu. Bunların 20 tanesi altılı at, 15'i ise dörtlü at tarafından çekiliyordu. 3 fayton papazları taşıyordu. En arkada ise Polonya'ya özgü elçilerin grubunun arabası yer alıyordu.

"Arabaların önünde Süvari Yüzbaşısıyla beraber çok sayıda mızraklı süvari gidiyordu. Arabalara yakın yerde ise çok sayıda zırhlı, mızraklı ikinci bir süvari grubu gidiyordu. Ondan sonra çok sayıda güzel ve gösterişli süslü savaş atları ilerliyordu. Sonra değişik yaşta çok sayıda doru at ilerliyordu. Onları elçilik heyetinden, portakal renkli lame³² kumaştan elbise giyen 18 genç takip ediyordu. Onlardan sonra da 4'ü kazak tarzı, 8'i Husar³³ tarzı, yeşimler, turkuazlar ve yakutlarla süslenmiş, çultarlarla (=eyer örtüsü) örtülmüş 12 tane elçilik atı ilerliyordu. Ondan sonra 2 tane üniformalı trompetçi yürüyordu. Arkalarında kendi zırhları, demirleri ve leopar derileri giyen Husar süvari subayları vardı. Bu arada yabancı elçilerin maiyetleri ile karışmış halde, değişik saray mensuplarının atları geçiyordu. Arkalarında, daha önce geçen trompetçiler gibi, müthiş üniformalar giyen 4 trompetçi yürüyordu. Benim yakınımda ise yabancı kale kumandanları ve onların oğulları ile elçilerin kâtipleri yürüyorlardı. Bizzat önümde kâtip beyefendi yürüyordu. Atımın yanında bol bol gümüşle süslenmiş mercan renkli delialar³⁴ ve sorguçlu gümüş renkli tolgalar altında, ellerinde savaş

³² Lame – dokunmuş ya da metal iplik, ince şeritli bir kumaşın tipidir. Genellikle rengi altın veya gümüş, bazen bakır rengi görülmektedir.

³³ Husar – leh. Husaria – 16. ve 18. yüzyıllar arasında Polonya süvari ana türlerinden biridir. Polonya ordusunda hafif süvari olarak hizmet etmektedir. Stefan Batory'nin reformlarından sonra Husarlar ağır, zırhlı, "şok süvari"lere dönüştürülmüştür.

³⁴ Delia – asil erkeklerin giydiği bir tür elbise. Kollu olmasına rağmen pelerin gibi omuzlara atılarak giyilir.

baltasıyla 12 hizmetkâr yürüyordu. Arkamda tuğla renkli lame kumaşlar giymiş 6 oda hizmetçisi, onlardan sonra bando takımı, kaldırılmış tüfekleri ve açılmış sancaklarıyla elinde tören kılıcıyla (epe) muhafız yüzbaşısı ile ona bağlı subaylar ve çok sayıda hafif süvari gidiyordu. Farklı saraylarda böyle silahlı törenler yasaklandığı halde, şaşırtıcı bir şekilde, burada yapılmasına izin verilmişti.

Neticede, Davud-Paşa adını taşıyan, sultanın çeşme yanında müzik dinlediği ve oradan şehri seyrettiği hükümdar sarayına daha yakın bir yerde, Çavuş Paşa, divanda ya da padişahın önünde, süvari geçit törenlerinde giydikleri kocaman sarıklar giymiş yüz çavuş ile beraber huzura kabul için beni bekliyordu. Trompetçiler, davulcular ve müzik susturuldu, subayların epeleri kınlarına koyması emredildi. Sancakları sardırdılar. Konuşulduğu gibi, yüz yıllardır Slav milletlerinin hanım efendisi olan Meryem Ana'nın sancağa işlenmiş resmini açık şekilde bütün İstanbul'da taşıdık.

Dar, alana çıkan parke taşlı yollardan geçmek için, bütün elçiler, yabancı ve Türk süvari alayları sadece ikili gruplar oluşturdukları halde, şaşırtıcı bir şekilde, yine de sığamadıklarından dolayı, bu tören büyük bir alana ve uzun zamana yayılmıştı.

Hükümdar sarayı ile şehir arasındaki bir yerde Bahçe Kapısı diye anılan vezir sarayı vardır. Biz geldiğimiz sırada Vezir, bu saraydan büyük insan kalabalığına bakıyormuş. Şehre birkaç kilometre³⁵ kala, sayısız insan kalabalığı yollara dökülmüştü. Biz şehri baştanbaşa geçerken caddelerde, evlerde, pencerelerde, verandalarda ve döküntü pazar tezgâhlarının başında milyonlarca kişi vardı.

Çavuşlar bizi çok sıkı koruyorlardı. Süvari alayının arasına karışan ama Polonyalı üniforması giymeyen herhangi birine kırbaç yapıyorlardı.”³⁶

Bu gösterişli giriş ve karşılama Polonyalı Elçi'yi çok sevindirmişse de konaklayacakları hana varınca her şey alt üst oldu. Çünkü han beklenildiği veya Elçinin umduğu gibi şan

³⁵ Metinde – staja. 1 staja yaklaşık 893 metre.

³⁶ Kaynaklar, s. 28-29

ve şereflerine uygun bir yer olmaktan çok uzaktı. Artık antlaşma öncesi sıkı bir psikolojik savaş başlıyordu³⁷.

1.4. HANA YERLEŞME VE HANIN FİZİKÎ DURUMU

Polonya diplomatik heyeti konaklayacakları han hakkında haberi Çatalca'dayken aldılar. Vezir'in emrettiği gibi, çok kalitesiz ve onların şerefine hiç uygun olmayan bir hana doğru gitmeliydiler.³⁸ Ancak Elçi bunu öğrenince maiyetinden Boim Beyefendi'yi heyetin yolda olduğunu ve kendilerinin şan ve şerefine uygun bir konak tahsis edilmesi ricasıyla İstanbul'a gönderdi.³⁹ Ne yazık ki, böyle bir ihtimal mümkün değildi ve Polonya'dan gelen grup İstanbul'dan iki saat uzaklıkta bulunan hana yerleşmek zorunda kaldı.

*“Atımdan iner inmez hana girdim, ancak büyük bir hayal kırıklığına uğradım, öyle ki birkaç gün boyunca etkisi altında kaldım (...) Darlık ve sıkışıklık, en az hanın bakımsızlığın kadar bizi endişelendiriyordu. Çünkü elçilik heyeti hana sığmadığından, at arabalarının ve atların yarısı iki gün ve iki gece boyunca caddelerde açlıktan perişan oldu, açlık çekti. Öyle ki etraftaki pınarlarda su bile kalmamıştı.”*⁴⁰

Jan Gniński için tahsis edilen Han, Çemberlitaş'ta Atik Ali Paşa Camii ve Külliyesinin bir parçası olarak yapılmıştı. XVII. yüzyılda Evliya Çelebi de hanın bir Bizans yapısı olduğunu bildirip Kefere Hanı diye anmaktaysa da yapının II. Bayezid zamanında Atik Ali Paşa tarafından inşa ettirildiği ortaya konulmuştur. Muhtemelen eski bir Bizans yapısı üzerinde inşa edildiği için böyle düşünülmüş olmalıdır. XVI. yüzyıldan itibaren İstanbul'a gelen birçok yabancı elçi bu hanı gördüğü gibi bir kısmı da burada ikamet

³⁷ “Atımdan iner inmez hana girdim, ancak büyük bir hayal kırıklığına uğradım, öyle ki birkaç gün boyunca etkisi altında kaldım.” *Kaynaklar*, s. 30

³⁸ “Vezir mektubunda, bizim şerefimize uygun olmayan, havasız, karanlık ve kötü kokusunu daha önce şaşkınlıkla duyduğum bir hana ulaşmam ve orada konaklamam gerektiğini bildiriyordu.” *Kaynaklar*, s. 25

³⁹ “Bu yüzden Boim Efendi'yi konaklayacağımız yerleri organize etmesi, İstanbul'daki ecnebi elçilerine geleceğimi haber vermesi ve bizim şan ve şerefimize uygun konak temin etmeleri ricasıyla önden gönderdim. Ama sultan ve vezir öyle uygun gördülerse teklif ettikleri handa durmaya da hazırdım. Bu tür davranışlarla bana eziyet etmek isteyeceklerini bekliyordum.” *Kaynaklar*, s. 26

⁴⁰ *Kaynaklar*, s. 30-31

etmiştir. Albili Pierre Gylli (Cyllius), 1544 - 1547 yılları arasında İstanbul'da bulunduğunda handa yabancıların kaldığını yazar.⁴¹

Hana girer girmez Elçi büyük hayal kırıklığı yaşadı. Burasının harap ve bakımsız bir yer olması tek problem değildi. Öncelikle bahsedilen konak Polonya heyeti için küçüktü ve bu sebepten dolayı bazı kişiler dışarıda kalmak zorunda kalıyorlardı. Bu durum onların aynı zamanda açlığa ve susuzluğa maruz kalmaları demekti.⁴² Ertesi gün taşındıkları hanın sadece bakımsız değil aynı zamanda çok daha tehlikeli olduğunu gördüler; çünkü handa kalanlar arasında salgın hastalığa yakalananlar bulunuyordu. Ama onlar her ne olursa olsun burada çok fazla kalmak zorunda olmadıklarını düşünüyorlardı. Ama ertesi gün elçinin heyetinde bazı kişilere hastalık bulaştığı fark edildi. Hayvanlara yem tedarik etmek de başka bir zorluk olduğundan problemler çoğalmaya başladı. Bütün bunlar yetmezmiş gibi, sultanın sarayına baktığı gerekçesiyle hanın pencereleri kapatıldı:

“Konakladığımız hanın sıkışıklığı, kötü kokusunun çekilmez bir hâle geldiğinden, üstelik huzura kabul de geciktirildiğinden daha iyi bir konak verilmesi ricasında bulduk. Panajota beyefendinin, bugünkü Eflak Voyvodasının oğluyla evli olan tek kızı ve mirasçısı ziyaretimize geldi. Ne yazık ki gerektiği gibi ağırlayamadık, çünkü başka bir seçenek bulunmuyordu. Panajota Beyefendi'nin ölümünden üç hafta sonra gelen iki kişi bizi yeni bir hana götürdü. Oraya gelir gelmez hanın bütün pencereleri kapatıldı. Çünkü bu han, sultanın doğduğu, çoğu zaman annesinin oturduğu ve o sıralarda da orada bulunduğu, sultanın çocuklarının getirildiği saraya bakıyordu.”⁴³

Hastaları, sağlıklı kişilerden ayrı tutamamaları yüzünden hastalık hızlı ve etkili bir şekilde yayılmaya başladı. Kısa süre sonlar ölümler heyetin yakasına yapıştı.⁴⁴

“Ertesi gün başka bir han bize gösterdiler ama bunun yerine handa kalan otuzdan fazla hastayı çıkardıkları için bize yer açıldı. Bundan dolayı bütün maiyetin salgın hastalığa maruz kalacağı belliydi. Böylece ertesi gün ve üçüncü gün de çok sayıda insan iyice hastalandı. Bunlar arasında Chelm

⁴¹ Eyice S. *Elçi Hani*, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV 2014, c. 11, s. 17

⁴² *Kaynaklar*, s. 9

⁴³ *Kaynaklar*, s. 36

⁴⁴ “İki aşçı, bu hastalığı bilmeden bir hafta boyunca mutfakta acı çekerek çalışıyorlardı. Bizim tercümanlarımız Spedowski Bey yerinde, onunla aynı odada uyuyan herkes öldü.” *Kaynaklar*, s. 154

Kaymakamı Beyefendi de vardı. İki handa konaklamamıza rağmen daha önceki gibi yine sığamamıştık.

Sonunda, üçüncü günde hayvanlarımız yemsiz kaldığından, 400 attan fazla olan hayvanlarımızı şehirden dışarı çıkartmamıza, çıplak kayalıklara ya da yazın ölçülmez sıcaklığından dolayı kurumuş -bizde kışın bile daha fazla ot bulunur- otlaklara götürmemize izin verdiler.”⁴⁵

Elçilik heyetinin talihsizliği İstanbul’da aynı zamanda veba salgının başlamış olmasıydı. Her yolu hatta rüşvet vermeyi bile denedikleri hâlde yeni bir hana çıkmalarına izin verilmedi. Osmanlı hükümeti bu tutumuyla, Polonyalılara psikolojik baskı yapmak, kendi isteklerine uygun bir uygun antlaşmanın onaylanması için zemin hazırlamak istedikleri belliydi. Beklendiği gibi de oldu. Kısa zaman içinde verilen kayıplar elçilik heyetinin moralini bozdu. Üstelik Türkler ölümlerin Tanrının bir takdiri olduğunu söyleyip önemsemiyorlardı⁴⁶. Yine de Jan Gniński, Osmanlıların istediklerinin aksine, müzakerelerde hâlâ kendi kararlarından vazgeçmiyordu.

Sonunda bir kaç hafta boyunca çekilen sıkıntılardan sonra heyetin en önemli isimlerinden Chełm Kaymakamı hastalandı. Elçi onun için Galata’da yeni bir yer kiraladı ve eşyalarını taşımalarını emretti.

“Chełm kaymakamı beyefendi de 1 Aralık’ta çok ciddi bir şekilde hastalandı. Öyle ki, 6 ay boyunca yataktan hiç çıkamadı. Zihni sağlıklıydı. Doktorlar onun başka bir yere taşınmasının gerek olduğunu söylemelerine karşın, vezaret acımasız davrandı. Çünkü Galata’da bir ev tutulup beyefendinin eşyalarını taşınmasına rağmen, bizzat o ölüm evine geri götürüldü ve Mayıs’a kadar orada tutuldu.”⁴⁷

Ancak, buna rağmen yine hastalarla dolu hana geri döndürüldü ve tam Mayıs ayına kadar orada kaldı. Oysaki sadece Chełm Kaymakamı için yeni bir konaklama yeri ayarlanabilir, böylelikle daha fazla kişi kurtarılabilirdi. Fakat her yerde veba vardı ve ahali hastalık bulaşmasından korkuyordu. Sonuçta elçi sadece üç oğlu için yeni bir yer buldu.

⁴⁵ *Kaynaklar*, s. 31

⁴⁶ “Allah ölümü kime yazdıysa o ölür, ölümden kaçılmaz diyorlardı.” *Kaynaklar*, s. 60

⁴⁷ *Kaynaklar*, s. 61

“Hiç olmazsa kendim ve bir kaç kişi için farklı bir konaklama yeri ayarlamaya çalıştım. Bir tekkede konaklayabilirsem çok mutlu olurum, ama her yerde bizden korkuyorlardı. Bu yüzden başka bir konak ayarlamama izin verilmedi. Ama sadece üç oğlumu gizlice dış alana atabildim. Alanın kapısının önünde o gün bir köle vebadan öldü. Hasta ve sağ olanların hepsi, başka bir yer olmadığı için, yan yana sıkışmak zorundaydık ve hep beraber yemek yiyorduk. Bernardin pederi Babinkiewicz, günah çıkarma yapmaktan hastalandı; öyle ki zar zor hayatta kaldı. (...) Oğullarımın hiçbir resmî görevlerinin bulunmadığını, elçilik heyetinden olmadıklarını, sadece babalarına (yani bana) hizmet etmek için geldiklerini ve bu yüzden yanımda bulunmaları gerektiğini söyledim. Ölüm evinde, Yedikule’den daha zor bir hapishanede beni tuttukları için gerçekten acı çekiyorum, fakat oğullarıma acımasızlık göstermelerine izin veremem. Sonunda -söylendiğine göre haber verilmesi gereken kişilere haber vermeden- Musub Ağa heyetimizden birkaç kişinin, bana 3 saat uzaklıkta, Karadeniz kıyısında bulunan kendi sarayını kullanmasına izin verdi. Husar teğmeni beyefendi ve diğer beyler için ise benim yanımdaki bir yere yerleşmeleri için yeni bir konak bulmaya söz verdi.”⁴⁸

Gniński, Kendi kaldıkları hanı da “ölüm evi” olarak adlandırmaktaydı.

“Osmanlılar elimi kolumu bağladılar, ne yeni bir toplantı yapıyorlar ne görüşmeye devam ediyorlardı. Sadece bu şehirde kalmamı emrettiler, adetleri üzere beni yine ölüm evine kapattılar. Benim statümü Bab-ı Ali ne alabilir ne de değiştirebilir, bana bu yapılan hukuki değil, sadece benim vafımı kralım vermiştir ve yine o alır, diye ekledim.”⁴⁹

Konakladıkları handa hastalık ve diğer zorlukları yaşadıkları dışında, 17 Mart’ta bir tören izlemek için 70 Taler’e bir konak kiraladı. Şaşırtıcı bir şekilde kısa bir zaman

⁴⁸ Kaynaklar, s. 61-62

⁴⁹ Kaynaklar, s. 63

içinde bu konağı bulmuştu ama muhtemelen fiyatı yüksek olduğu için orada daha uzun zaman geçiremediler.⁵⁰

⁵⁰ “17 Mart’ta bize aracılık yapan Musub Ağa, şafak vaktinde gelip, şimdi törene çıkmamız gerektiğini, çünkü Vezirin, Müftünün ve diğerlerinin tuğlarının alana çıkarıldığını söyledi. Bunu izlemek için yetmiş talere bütün maiyetim için bir konak kiraladım.” *Kaynaklar*, s. 102

II. BÖLÜM

2.1. JAN GNIŃSKI'NİN İSTANBUL'DAKİ GÜNLERİ

1677 baharında kalabalık bir elçilik heyeti ile birlikte Varşova'dan yola çıkan Jan Gniński, 3 ay yolculuktan sonra İstanbul'a ulaştı. Onun gelişi ve elçiliğinin amaçları daha önceden Osmanlılara bildirildiği hâlde, Osmanlılar ne görkemli bir karşılama yaptılar ne de gereken ilgiyi gösterdiler. Aslında o daha ilk günden psikolojik bir savaşın içine sürüklenmişti. İstanbul'un ve Hünkâr'ın zenginliğine rağmen bütün heyetin konaklayacağı yer ise daha büyük bir hayal kırıklığı meydana getirdi. Burası her ne kadar bir konak diye adlandırılrsa da aslında izbe, bakımsız ve pis bir handan başka bir yer değildi. Öyle ki burasının darlığı, sıkışıklığı, bakımsızlığı ve havasızlığı onları daha ilk günden endişelendirmeye başladı. Üstelik bütün heyet konağa sığmadığından, pek çoğu birkaç gün açıkta, yollarda veya sokaklarda geceleme zorunda kaldı. Hatta yiyecek bile bulamadılar. Daha kötüsü Polonya elçilik heyetinin İstanbul'a ulaştığı günlerde şehirde bir veba salgının bulunmasıydı. Salgın kısa sürede heyete de bulaştı. Her ne kadar heyetten bazıları başka konaklara nakledildilerse de zaman içinde hastalıklar ve ölümler baş göstermeye başladı. Dahası elçiliğin atlarının çoğu kış boyunca ya hırsızlar tarafından çalındı ya da yemsizlik ve bakımsızlıktan öldü.

Bu durum onların Polonya'ya geri dönecekleri yolundaki tüm ümitlerinin kırılmasına yol açtı. Bütün bunlara ilave olarak, Osmanlı diplomatları elçiyi, İzvança antlaşmasının maddelerini kayıtsız şartsız teyit etmesi ve onaylaması için baskı altına almışlardı. Bu tehdit sadece onu sağlıksız şartlarda yaşamaya zorlamak ve psikolojik olarak yıkmakla kalmıyor, antlaşma onaylanmazsa Osmanlıların Polonya'ya savaş ilan edeceğine kadar vardırıyordu. Osmanlı diplomatlarına göre eğer antlaşma imzalanmazsa iki devlet arasında savaş kaçınılmaz olacak ve sorumluluk sadece elçiye yüklenecekti.

Diplomatik görüşmeler de kolay geçmiyordu. Jan Gniński, İmparatorluğun bürokratlarından herhangi biriyle görüşmek istediğinde mutlaka önceden randevu talep etmek durumundaydı. Bu taleplerin cevabı her zaman birkaç gün hatta bir kaç ay gecikmeli dönüyordu. Üstelik cevaplar her zaman olumlu olmuyordu. Veziriazam, Kâhya, Serasker, Müftü vb. devlet adamlarıyla birkaç defa görüşmesine aylar geçtiği hâlde antlaşmanın onaylaması konusunda hiçbir ilerleme sağlayamadı. İzvança antlaşmasının hiçbir değişikliğe uğratılmadan onaylanmasını isteyen Osmanlılar

Polonya heyetini huzura bile kabul etmek istemiyorlardı. Üstelik tehditlerin derecesini arttırmışlar, antlaşma maddelerinin kendi diledikleri gibi onaylanması için baskı yapmaya, elçi ile hiçbir görüşme yapmadan onu ve yardımcılarını Yedikule'ye hapsedip Polonya'ya karşı savaşa çıkacaklarını deklare etmeye başlamışlardı. Moskova ile Polonya aleyhine bir antlaşma yapılması ise kapıda bekliyordu. İki taraf arasındaki anlaşmazlığın temelinde ise İzvança antlaşmasının Türkçe metni ile Latince metni arasındaki derin uyumsuzluklar yatıyordu. Polonya elçisi Latince metni esas alırken, Osmanlılar Türkçe metni diledikleri gibi yorumluyorlar, anlaşmazlık hâlinde Gniński'ye kanıtlarını soruyorlardı. Elinde itirazlarını destekleyecek hiçbir kanıtı bulunmayan Gniński ise her defasında Osmanlıların Müslüman olduğunu, Müslümanların verdiği sözlere kolaylıkla güvendiklerini ileri sürüyor, antlaşma maddelerindeki problemler çıkınca Osmanlı diplomatlarını Müslüman sözüne sadık kalmamakla suçluyordu.

Görüşmeler devam ederken, Osmanlı İmparatorluğunun Rus Çarlığı ile savaşa tutuşması (1677-1681) antlaşmanın imzalanması yolunda en önemli şans oldu. Elçiyi Moskova ile antlaşma yapmakla tehdit eden Osmanlıların, aniden Rus Çarlığı ile savaşa tutuşması, tehditlerin boş olduğunu gösterdi. Üstelik Polonya ile Rusya on sene önce 1667'de ittifak antlaşması imzalamışlardı. Yeni durum İzvança'da Polonya'nın isteği doğrultusunda bazı düzenlemeleri daha da kolaylaştırdı. Gniński açık tehditlere, yoksulluğa, açlığa, hastalığa ve adamlarının gözünün önünde tek tek ölmesine karşı tam bir diplomat olarak direnmiş ve sonunda ülkesinin lehine bir antlaşma imzalamayı başarmıştı. Jan Gniński'yi diplomatik görüşmeler sırasında en çok meşgul eden konulardan biri de Lviv'de rehine olarak tutulan Polonyalılarıydı. Aslında bunların sekizi ölmüş sadece dört kişi kalmışlardı. Buna rağmen Osmanlılara yüklü miktarda fidye ödemek durumunda kalmıştı.

Jan Gniński'nin seyahatnamesinde dikkatle kaydettiği durumlardan biri ve belki de en önemlisi Osmanlı bürokratlarının tutumudur. Onun anlattığına göre kendisi ile görüşmeleri yapan Vezirin kâhyası ve aslında Rum asıllı olan Tercüman Paşa tam bir Osmanlı devlet adamı tutumu sergilemekteydiler. Antlaşma maddelerinin her müzakere edişlerinde onlardan en küçük bir geri adım atma eğilimi görülmemekteydi. Üstelik toprak değişimi konusunda bu tutumları tam anlamıyla sertleşmekte ve "Sultanımızın

atının toynağının değdiği ve onun gözünün gördüğü yerler Osmanlı mülküdür ve kimseye verilmez” diye çıkışmaktaydılar.⁵¹

Gniński'ye göre Türk diplomatları İzvança antlaşmasının sadece Türkçe versiyonunu esas almakla ve çıkarlarına uygun olmayan noktalarda kendilerine göre yorum yapmakla ikiyüzlü bir politika takip ediyorlardı. Onun canından bezdiren bu politik yaklaşıma bir de randevu almak için ödediği rüşvetler, gönderdiği hediyeler veya yalvarıp yakarmaları da eklenince onun İstanbul elçiliği tam bir çileye dönüşmüştü. Bütün bunlara rağmen o, gördüğü ve yaşadığı her şeyi dikkatle gözlemlemekte, Polonya hükümetinin lehine olacak durumları özenle kaydetmekteydi. Bu amaçla ayrıca tuttuğu bir günlüğü daha bulunuyordu ve seyahatnamesinde bunu “Genel defter” diye adlandırıyordu. Ne var ki, Polonya kütüphanelerinde yaptığım araştırma böyle bir defterin varlığını göremedim.

Sonuç olarak Gniński'nin İstanbul elçiliği ve buna dair tuttuğu günlükler sadece İzvança antlaşmasının onay sürecini değil, Osmanlı ve Polonya diplomatlarının karakterleri, diplomatik görüşmelerde takındıkları tutum ve davranışları, müzakere süreci ve antlaşmanın imzasına kadar iki tarafın birbirine uyguladığı psikolojik yöntemleri anlamak bakımından olağanüstü kıymette bilgiler sunmaktadır.

2.2. OSMANLILAR HAKKINDA İLK İNTİBALAR VE OSMANLILARIN POLONYA'YA BAKIŞI

Jan Gniński, heyeti ile beraber İstanbul yolundayken, Türklerle ilk defa kendisini karşılamaya çıkan askerler vasıtasıyla tanıştı. Onlar yol boyunca cirit oynayarak gösteriler yapıyorlardı.⁵² İstanbul'a kadar daha küçük şehirlere vardıklarında, şehre girmeden önce farklı Osmanlı memurları karşılamaya çıkıyorlardı. Mesela Kamanıçe Paşası Mustafa Ağa, Yeniçeri Ağası vd. Bu esnada onların çok gösterişli ve pahalı giysileri⁵³ ve heybetli çadırları⁵⁴ hemen fark ediliyordu. İstanbul'a yaklaştıklarında ise

⁵¹ ”Tercüman Paşa, İmparator'un atının toynağının bastığı ve gözleriyle gördüğü yerden çekilmesinin asla mümkün olmadığını söyledi.” *Kaynaklar*, s. 51

⁵² “Hisardan çıktıktan sonra bir mil boyunca her biri birkaç yüz atıyla dolaşan Türk ileri gelenleriyle karşılaşıyordum. Czortków'dan itibaren bütün yol boyunca, etrafımda Cirit oyunları oynayarak beni kaleye kadar götürdüler.” *Kaynaklar*, s. 2

⁵³ “Ordugâhtan yarım mil uzaklaştıktan sonra Çavuş Paşa, Recep Ağa ve İstanbul'a rehberlik yapan Albayla karşılaştım. Hepsi çok gösterişli maiyetleriyle zırhlı ve mızraklıydılar. Çavuş Paşa ve Recep Ağa savaş esnasında Sultan'ın gözü kulağıydı.” *Kaynaklar*, s. 14

Osmanlılar top atışları yaptılar. Bu durum Osmanlıların Polonya elçilik heyetine saygı gösterdiklerini ifade ediyordu. İstanbul'a ulaşınca, Elçi resmî yürüyüşü yapan Osmanlı askerlerini izlerken onların sayısı, taşıdıkları silahları gözüne çarptı.

*“Arabaların önünde Süvari Yüzbaşısıyla beraber çok sayıda mızraklı süvari gidiyordu. Arabalara yakın yerde ise çok sayıda zirhli, mızraklı ikinci bir süvari grubu gidiyordu. Ondan sonra çok sayıda güzel ve gösterişli süslü savaş atları ilerliyordu. Sonra değişik yaşta çok sayıda doru at ilerliyordu. Onları elçilik heyetinden, portakal renkli lame⁵⁵ kumaştan elbise giyen 18 genç takip ediyordu.”*⁵⁶

Aynı süvarilerin geçit töreninde Türklerin giydikleri sarıklar Elçinin ilgisini çekti.

*“Davud-Paşa adını taşıyan, sultanın çeşme yanında müzik dinlediği ve oradan şehri seyrettiği hükümdar sarayına daha yakın bir yerde, Çavuş Paşa, divanda ya da padişahın önünde, süvari geçit törenlerinde giydikleri kocaman sarıklar giymiş yüz çavuş ile beraber huzura kabul için beni bekliyordu.”*⁵⁷

Gniński'nin yolculuğunun başlangıcında karşılaştığı ve görüştüğü kişilerden değişik hediyeleri alması ve diplomatik protokolde bu tür davranışlarının olduğunu bilmesine rağmen (kendisi de bunu uyguluyordu) onu olumlu bir şekilde etkilemişti. Elçinin gördüğü ikinci resmi tören Yeniçerilere üç aylık ulufeleri dağıtılmasıydı. O zaman para miktarı hem de dağıtılmış olan yemeklerini merakını uyandırdı.⁵⁸ Özellikle bu törenden sonra yapılan ziyafeti bitirip tekrar dağıtılan parayı görünce çok şaşırıldı:

“Aman Tanrım, el hiç durmuyor, sürekli ödemeler yapılıyordu. Kabulde ve kabulden sonra oradakilere liderlik edenlerin şereflerine göre para

⁵⁴ “Bu divan Vezir divanı gibi gösterişliydi. Orada neredeyse el üstünde tutuldum. Karşılıklı iltifatlardan sonra büyük kralımın sağlığının iyi olup olmadığını sordu. Kısa muhabbet edip kahve ve şerbet ikramı yaptılar. Bu arada yol temizliği yapmamız için Helm Valisi Beyefendi ile bizi daha süslü ve daha geniş bir çadıra aldılar.” *Kaynaklar*, s. 15

⁵⁵ Lame: dokunmuş ya da metal iplik, ince şeritli bir kumaş tipi.

⁵⁶ *Kaynaklar*, s. 28

⁵⁷ *Kaynaklar*, s. 29

⁵⁸ “Huzuruna kabul edilmeden önce Kubbe vezirlerinin divanına, gördüğüm kadarıyla valide sultan ve çocuklarıyla padişahın baktığı örgülü pencere önüne getirildim. Orada ordu ve maiyyete sınıfına göre her kişiyi defterden çağırıp dörtte bir inam verildi (üç aylık ulufeleri dağıtıldı). Bu esnada bin para kesesi, yani 500 bin taler dağıtılmıştı. Bundan önce yeniçeriye çorba verilmiş ve tören yaklaşık iki saat sürmüştü.” *Kaynaklar*, s. 38

dağıtılyordu. Bu parayla bize verilen 54 tane kaftan gibi neredeyse bin tane alınabilirdi.”⁵⁹

En baştan Elçi, Polonyalıların belgelerden ve kâğıtlardan çok Müslümanların verdiği sözlere daha çok inandıklarını bir kaç defa vurguluyordu. Ne yazık ki, İstanbul’dayken Osmanlılar onu sürekli hayal kırıklığı yaşattılar ve zorlukları çektiği için, onlara hiç inanmamak gerektiğini vurguluyordu.⁶⁰

2.3. VEBA SALGINI VE ÖLÜMLER

Gniński’nin yerleştiği han hem sağlık açısından hem de atmosfer bakımından son derece kötü bir yerdi. Üstelik vebanın da ortasında kalmışlardı. Şikâyetlerini hemen iletmeye ve daha sağlıklı bir han bulmak için çaba sarf etmeye başladı.

“Ertesi gün başka bir han bize gösterdiler ama bunun yerine handa kalan otuzdan fazla hastayı çıkardıkları için bize yer açıldı. Bundan dolayı bütün maiyetin salgın hastalığa maruz kalacağı belliydi. Böylece ertesi gün ve üçüncü gün de çok sayıda insan ağır şekilde hastalandı.”⁶¹

İstanbul’da bir kaç gün geçirdikten sonra, Polonya heyeti yeni bir hana yerleştirildi. Ne yazık ki, burası da önceki hana göre ne yeterince büyük ne de şereflerine uygundu. Bu yüzden Polonyalıların beklentilerini karşılamadı. Hatta taşındıkları hanın daha iyi ve bakımlı olmamasına rağmen, hastalar doluydu ve onlar için yer bulmak amacıyla hastalar oradan zorla çıkarıldılar. Fakat bütün bunlara karşın mikroplar ve virüsler Polonyalıları bulaştığından yeni bir epidemiyeye açık kapı bırakıldı.

Bütün Lehçe metinde hiç bir yerde hastalığın adı geçmiyor, fakat belirtilerine, bulaşma hızlığına ve derecesine göre veba olduğunu söylemek mümkündür. Polonya Elçiliğinin büyükleri ve hizmetkârları aynı yerde kaldıkları için hastalık rütbe veya makam tanımıyordu. Polonya’dan gelen çok önemli kişiler hastalanıyor ve ilaçsızlık ve tedavi imkânı olmayışı yüzünden kısa zaman içinde ölüyorlardı. Artık İstanbul’da ikametinin ilk hedefi sadece antlaşmanın başarılı bir şekilde onaylanmasını sağlamak değil, hayatta kalmaktı. Elçi çok para harcayarak heyetin bazı üyeleri ve kendi oğulları için yeni bir

⁵⁹ *Kaynaklar*, s. 38

⁶⁰ “Fakat hiç bir şey kazanamadım, ne çiftçiye ne de onun için kabul edilen fidyeyi bile geri göndermediler. Müslümanların sözüne asla inanmamalı!” *Kaynaklar*, s. 193

⁶¹ Burası Panayoti’nin konağıydı. Eyice, S. Elçi Hanı, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 11, s. 17

han ayarlamaya çalışıyordu. Dindar bir kişi olduğu için bu süreçte hiç bir zaman inancı ve Tanrı'ya güveni yitirmiyor, her vesile ona dua ediyordu.

“Tercüman Paşa'nın bizim geleneklerimizi bildiği ve veba, kıtlık ve savaş zamanlarında Tanrı'dan bir şey rica etmeyi utandırıcı saymadığımızı, Tanrı'nın adil olanları ve vatanını kendi mülkü gibi savunan adil askerleri kutsamaya alışkın olduğu cevabını verdim.”⁶²

Osmanlıların ise bu konu ile ilgili haberleri olduğu vefat eden kişiler için zaman zaman başsağlığı dilemelerinden anlaşılmaktadır. Ama yine de Polonyalıların yeni bir hana taşınmasına izin vermiyorlardı. Üstelik onların Polonya'ya dönüş yolunu da büsbütün kapatmışlardı.

“Tabii ki, işi inada bindirip, bize vermeleri gereken ulufeleri de Polonya'ya dönenlere yolda erzak ihtiyacını karşılasınlar diye ödeme yaptıklarını bahane ederek sinsice iptal ettiler.”⁶³

Anlaşıldığına göre veba salgını bile Osmanlılar için bir baskı aracına dönüşmüş, Polonyalıların zayıf durumu ve psikolojik çöküntü yaşamalarını antlaşmanın kendi istekleri doğrultusunda onaylanması için fırsat olarak görülmeye başlanmıştı.

“Fakat entrika işe yaramadı, ne hasta görünüş de sert kalbini yumuşatamadı; Kaymakam açık ve kesin cevap verdi: İstesem bile elçiyi gönderemiyorum, çünkü Vezir'e Kamyenets'teki Halil Paşa'dan aldığı Bar ve Międzybóź ilgili haberi gelinceye kadar Vezir elçiyi tutmamı emretti. Böylece bu konuda söylemek istediğim budur: burada kalacaksınız, hastalıkları kafalarınıza takmayın, çünkü Tanrı kime ölümü yazdıysa, evde ölür.”⁶⁴

Gniński ise sonuna kadar azimli kalıyordu ve İstanbul'a gelişinin gerçek nedenini unutmuyordu. Osmanlıların zaman zaman onu Yedikule zindanlarına atmakla tehdit etmelerine bile aldırılmıyordu. Osmanlılarla yaptığı bir mülakat sırasında, yine tehdit

⁶² Kaynaklar, s. 46

⁶³ Kaynaklar, s. 63

⁶⁴ Kaynaklar, s. 180

edilince Yedikule'den korkmadığını, hatta şimdi Yedikule'den daha kötü bir yerde kaldığını bile söylemişti.⁶⁵

“Yedikule'nin şimdilerde veba ile yaşadığım yerle eşit olduğunu ve isteklerim gerçekleşmeden oradan çıkmayı hak etmediğim cevabını verdim. Ricamdan ise vazgeçemezdim, çünkü buraya kadar gelmemin gerçek sebebi bu konulardı. Eğer ricam kabul edilmezse, Dzierzek⁶⁶ beyefendinin dönüşünü beklemem gerekecek, dedim.”

Chetm Kaymakamı ile görüşmeleri de problem olmaya başladı. Bir defasında onun hastalığını bahane ederek görüşmek istediye de Osmanlı kaymakamı onların aynı yerde gecelemlerine izin vermedi.

“Biraz daha dayanabilmek için, o sıralarda hastalıkla boğuşan Chetm kaymakamının hastalığını bahane ederek geceyi benimle geçirmesini rica ettim. Onunla her şeyi konuşup müzakere ettim. Dzierzek beyefendi gelinceye kadar zaman kazanmaya çalıştım. Fakat Kaymakamın benimle gecelemlerine izin verilmedi.”⁶⁷

Polonya'dan gelen grup arasında Gniński'nin sağ kolu olanlar, hizmetkârlar, ahırda çalışanlar, aşçılar ve sucular dâhil abartısız herkes ölüyordu. Bu kişiler vebanın yayılmasında daha çok etkiliydiler; çünkü çoğu belli bir zaman boyunca hasta olduklarının farkında bile değillerdi. Polonya'ya dönme vakti gelince ise erzakları arabalarına koymak için hemen hemen kimse kalmadı, çünkü o zaman çoğu kişi salgından ölmüştü. Arabacılar hastalanıp öldüler ve sonuç olarak eşyalarını ve hayatta kalanları Polonya'ya götürecek kimse kalmadı.

“Erzakları paketleyip arabaların içine koyma sırasında da sorun çıktı, çünkü hepimiz veba hastalığından şüpheleniyorduk; hizmetçiler ve hafif süvari askerleri hastalanmışlardı. Bütün arabacılar öldüler, atlarımız dışarıda, askerlerimiz piyade durumdaydı. Yüklerimizi paketleyip arabalara

⁶⁵ Kaynaklar, s. 73

⁶⁶ Reychman J, Zajaczkowski A, Osmanlı-Türk Diplomatiği, İstanbul 1993, s. 201

⁶⁷ Kaynaklar, s. 97

yüklemek için bile kimse yoktu. Üstelik atlarımız da öldü. Arabaları kendimiz dışarı çıkarmak zorunda kaldık.”⁶⁸

İstanbul’da kaldıkları zaman zarfında toplam dört defa veba salgını çıktı ve memleketlerine doğru çıktıkları zamana kadar sürdü. Öyle ki Balkanlardayken bile veba yüzünden kayıp vermeye devam ettiler. Aynı zamanda, Türkler Balkanlar’a çıkınca onların ordugâhında hiç bir hastalık yoktu. Dönüş vaktinde ise Osmanlılar Polonya heyetinden bir kişi onların topraklarında Polonya temsilci olarak bırakmalarını istediler. Fakat veba yüzünden bunu yapabilecek ve Elçinin bırakılabileceği kimse kalmamıştı. Osmanlılar Gniński’nin oğlunu talep ettilerse de Elçi kesin bir şekilde ret etti.

Elçinin yazdıklarına göre heyetten İstanbul’da toplam 110 kişi,⁶⁹ dönüş yolunda ise değişik hastalıklardan dolayı 15 kişi öldü. Fakat kalan Polonyalılar kendi memleketlerinin lehine çalıştıkları ve Tanrı’ya kendi ömürlerini emanet ettiklerine inandıklarından sonuna kadar dayanabilmişlerdi.

2.4. GNIŃSKI’NİN TEMAS ETTİĞİ OSMANLI BÜROKRATLARI

2.4.1. Tercüman Paşa

Gniński’nin yakın ilişki kurduğu ve antlaşma şartlarını tartıştığı ilk kişi Osmanlılar ile kendisi arasında aracılık eden Osmanlı memuru Tercüman Paşa Nikolas Mavrokordatos⁷⁰ oldu. Bu kişi İskenderzade İskender’in oğluydu ve dış görünüşündeki sakinliğin aksine kuşku uyandırıcı ve belirsiz biriydi. Polonyalılara karşı olumlu ya da olumsuz bir tavır içinde olduğu konusu en anlaşılmaz yanıydı. Bir Hristiyan olması Polonya Elçisi için avantaj sayılabilirdi. Bu yüzden, Gniński onunla karşılaşınca en azından Hristiyan biri olduğunu bildiği için ona güvendi; büyük ihtimalle Tercüman Paşa’yı Hristiyan olduğu için sevdi ve ona karşı hiç bir dini önyargı duymadı. Bazen benzeyen dini duygularını kullanarak onunla müzakere ediyordu ve böylece ona kardeşi olarak davrandığını göstermeye çalışıyordu⁷¹.

“Tercüman Paşa, bir Hristiyan olarak sizi uyarıyorum: Bu ricalarınız kabul edilemez, çünkü eğer şimdi İmparator İzvança Antlaşmasının herhangi bir

⁶⁸ *Kaynaklar*, s. 158

⁶⁹ “110 defa cenaze töreni yaptığımız yere dönmek bizim için çok üzücü bir olaydı.” *Kaynaklar*, s. 185

⁷⁰ Reyhman J, Zajaczkowski A, *Osmanlı-Türk Diplomatiği*, İstanbul 1993, s. 195

⁷¹ “Tercüman Paşa’ya, İncil’i bildiği için böyle bir cevap verdim: Gerçeği söylemek gerekirse İncil “Her insan yalan söyler” der, dedim.” *Kaynaklar*, s. 46

maddesinde sizinle uzlaşsa idi, galiba Moskova ile savaş konjonktürünü kullanmış olduğunuz ortaya çıkardı.”⁷²

“Tercüman Paşa, Hristiyanlık vazifesine, ruhun kurtuluşuna ve çarına gerilen İsa’ya (Tanrı’ya) yemin ediyorum ki, Podolya ve Ukrayna’dan bir karış yere bile izin verilmez, dedi.”⁷³

Aslında Tercüman Paşa da bu dinî hileleri Gniński’ye karşı kullanıyordu. Polonyalıların yaşadıkları stresi ve şanssızlıkları öğrenince üzülmüş gibi davrandı.⁷⁴ Hatta herhangi bir sıkıntı çıktığı zaman yardım etmeye hazır olduğunu bile söyledi. Buna güvenen Gniński, Sultan’ın önünde yapmak istediği konuşması konusunda ona akıl danıştı.

“Dolayısıyla, Polonya kralının benimle gönderdiği talepleri sunup sunmayacağımı ona danıştım. Çünkü İmparator böyle davranışlara alışkın değildi. Tercüman Paşa, İmparatorun bu günlerde üzüntülü olduğunu, Veziriazam’ın ise huzura kabulden önce kendisiyle görüşme teklifini geri çevirdiğim için bana karşı kızgın olduğunu söylemeyi de ihmal etmedi.”⁷⁵

Tercüman Paşa onun konuşmak istediği konuları ve konuşmasının kopyasını da istedi. İkili bağlantılar geliştikçe Gniński, onun tam bir Osmanlı gibi davrandığını fark edip güvensizlik duymaya başladı. Bundan dolayıdır ki, Tercüman Paşa’nın konuşmayı tercüme etme teklifini kabul etmedi. Elçi özellikle Tercüman Paşa’nın Kudüs meselesini bilmemesini istiyordu; çünkü Rum asıllı yani Ortodoks olduğu için bu konuda Polonyalıların aleyhine çalışacağından korkuyordu.

“Mamañih Tercüman Paşa’nın bu sözlerinden sonra konuşmamı onun istediği gibi kısaltacağımı söyledim. Konuşmamı kendisi samimi bir şekilde tercüme edeceğini söylese de kendimi güvenli hissetmiyordum. Bu yüzden özellikle Kudüs konusundaki konuşmamı, yerel tercümanlar yokken, Fransız Elçisi beyefendiye, gizli bir şekilde tercüme ettirmesini rica ettim.”⁷⁶

⁷² Kaynaklar, s. 51

⁷³ Kaynaklar, s. 84

⁷⁴ “Yaşadığım gerginliğe üzülmüştü. Zaman yitirmeden huzura kabul için gidip gitmeyeceğimi sordu. Ben de bunu arzu ettiğimi ve Serasker Paşa’nın mühim bir makam sahibini göndermesinden memnun olduğumu söyledim.” Kaynaklar, s. 32

⁷⁵ Kaynaklar, s. 36

⁷⁶ Kaynaklar, s. 36

Daha çok konuşarak, orada ölmek zorunda bile olsaydım Ortodoks olan Tercüman Paşa'ya tercüme etmeye emanet edemezdim.”⁷⁷

Zaten iş konularında sadece dinî ya da kardeşlik duyguları en önemli değildi. Tercüman Paşa işini doğru bir şekilde yaptığı için onu besleyen, yani para ödeyen kişilere sadık kalıyordu.

“Tercüman Paşa, İmparator'un atının toynağının bastığı ve gözleriyle gördüğü yerden çekilmesinin asla mümkün olmadığını söyledi.”⁷⁸

Bu yüzden de Elçinin ne yaptığını her zaman bilmek istiyordu.

“Ben yanımda elli bin talerle temsilcim aracılığıyla onları aramaya başladım. Ama gördüm ki, Tercüman Paşa her zaman kulağımın dibindeydi.”⁷⁹

Bir süre sonra Tercüman Paşa'nın Polonyalılara hiç uyumlu olmadığı ortaya çıktı. Antlaşmanın yeni bir metnini hazırlama sürecinde Jan Gniński Osmanlıların hazırladığı metnin Polonyalıların lehine olmadığından korkarak kendisi bir metin yazdı ve Tercüman Paşa bunu öğrenince hiç memnun kalmadı.

“Ama ben bu riski önceden öngördüğümünden, kendim İzvança'da harfi harfine söylendiği gibi yeni bir antlaşma metni hazırladım ve getirdiği belgenin karşısına koydum. Tercüman Paşa bundan pek de hoşnut olmadı, çünkü getirdiği belge ile benim yazdığım arasında farklılıklar bulunuyordu ve eli zayıflamış görünüyordu. İzvança'da Latince ve Türkçe olarak yazılmış olan metinler arasında farklılıklar bulunuyordu. Ben bu çeşitliliği fark ettiğimden çok dikkatli davranıyordum.”⁸⁰

Sonra gün yüzüne çıktı ki bu iki versiyon yine birbiriyle uyumlu değildi. Bundan sonra Elçi Tercüman Paşa'ya zaten gittikçe azalan güvenini tamamen kaybetti; hem de bütün konuşmalarını yanlış bir şekilde tercüme ettiğinden kuşkulandı.

⁷⁷ Kaynaklar, s. 135

⁷⁸ Kaynaklar, s. 51

⁷⁹ Kaynaklar, s. 112

⁸⁰ Kaynaklar, s. 86

“Tercüman Paşa benimle bu konuda dinî kıskançlıkla tartışmaya başladığında konuşmalarımın Reis Efendi’ye doğru bir şekilde tercüme edilip edilmediğinden kuşku duymaya başladım.”⁸¹

O kadar ki her ihtimale karşı daha dikkatli davranmaya ve her belgeyi çift dili hazırlamaya başladı:

“Görüşme için, gönülsüz Rum eli (Tercüman Paşa) hiç bir şeyi gerçek anlamından saptırmasın diye, maddeleri çift satır, yani Latince ve Türkçe hazırlayıp, oğlumun aracılığıyla Reis Efendi’ye geri gönderdim.”⁸²

Antlaşma işlemleri yürüdükçe, Tercüman Paşa’nın Polonya heyetine daha da olumsuz olduğu ve onlara aslında hiç yardım etmek istemediği ortaya çıkıyordu. Zaten antlaşmanın yeni metnini değerlendirip hemen cevabını vermeye söz verdiği hâlde 3 gün boyunca hiç bir şey göndermiyordu. Bundan dolayı elçi ne işlemleri bitirebiliyor ne de memleketine dönebiliyordu.

“Tercüman Paşa yeniden değerlendirmeye alıp, hem cevabını hem de hazırlanan metni ertesi gün vermeye söz verdi. Ama 3 gün boyunca ne metni gönderdi, ne ben ona gidebildim ne de kendisi geldi. Anladım ki beni hemen görüşmeye almak için kandırıyordu. Metin düzeltilmiş olsun veya olmasın, özellikle Kudüs maddesi incelenmeyecekti.”⁸³

Bu esnada Polonyalıların moralini daha da bozmak ve Osmanlılara uygun bir antlaşmanın yapılmasını sağlamak en önemli hedefiydi. Onun hazırladığı kapitülasyon versiyonunu Elçiye hiç göndermek istemedi, onu okumadan imzalanmasını ve Polonya’ya götürmesini istedi.

“Tercüman Paşa’ya kapitülasyon maddesini bir kaç defa okuma ve iletişim kurma teklifi gönderdim, fakat saatten saate erteleyerek büyük bir şevkle geciktirdi.”⁸⁴

Dahası, Vezir’in Polonyalıları 11 tane Türk soyluluk unvanını verdiği zaman, Reis Efendi Tercüman Paşa ile birlik olup bu unvanları başka 5 kişiye verdiler.⁸⁵

⁸¹ Kaynaklar, s. 95

⁸² Kaynaklar, s. 91

⁸³ Kaynaklar, s. 132

⁸⁴ Kaynaklar, s. 133

2.4.2. Şeyhülislam

Elçi, hedeflerine ulaşmak amacıyla İstanbul'a hemen vardıktan sonra Şeyhülislam ile de konuşmak istedi. Sonra, görüşmelerde çıkan zorluklarını çözmek için de onunla konuşup yeni metodu bulmaya umut ediyordu.⁸⁶ Kudüs konusunda ise Osmanlı İmparatorluğunda onun dinî otoritesini kullanabileceğini düşündü.

“Buna rağmen, Tatarların saldırısını başka yöne çevirmek amacıyla herhangi bir yöntem bulmaya çalışıyordum. Bunun için yeğenimi Müftü'ye gönderip görüşme talep ettim. Ama o da antlaşmanın sağlanması ve onaylanmasına kadar Elçi ile görüşmeye razı olamadığını söyleyip ricamı geri çevirdi.”⁸⁷

Bu tarihlerde Şeyhülislam makamında Çatalcalı Ali Efendi bulunuyordu. Bu kişi, 1674 tarihinde Şeyhülislam olmuştu.⁸⁸ Müftü, onu dinledikten sonra yardım etme sözü verdi. Ancak, bu sözler vermesine rağmen, sonraki görüşmelerde Tercüman Paşa gibi davranmaya başladı. Yardım etmemek ve aynı zamanda bunu belli etmemek için, konuştukları konular onun sorumluluğunun alanında olmadığını ve hiçbir şey yapamadığı gibi yeni bahaneleri üretti. Her şeyin Vezirin kaymakamının (Sadaret Kaymakamı ya da Sadaret Kethüdası) elinde olduğundan bahsetti.⁸⁹ Bütün bunlar Gniński'yi hem kızdırıyor hem de daha büyük çaresizliklerin içine sürüklüyordu.

“Ama bundan da Müftü mazeret beyan etti, hiçbir şeye karışmadığını, çünkü her şey ya Vezir'in ya da Kaymakam'ın iradesinde olduğunu kesin bir dille ekledi. Oğlum ondan en azından büyük kralım için bir mektup vermesini rica etti. Vezir'den izin alınca kadar mektubu yazamadığını söyleyip bunu da reddetti. Hiçbir şey düşünmeye gerek yok. Herkes kör ve sağır olunca kullanabildiğim yöntemler bitti. En azından Musab Paşa'ya

⁸⁵ “Vezir bakanları memnun etmek için bana 11 tane Türk soyluluk unvanını tahsis etti. Bunun daha önce Polonyalı elçiler için hiç bir zaman yapılmadığını, sadece Alman elçiye yapıldığını ekledi. Reis Efendi Tercüman Paşa ile 5 en iyi olan aralarında bölüştüler. Bana sadece 6 tane ayırdılar ve ben onları maiyet mensupları arasında, çalışmalarının ağırlığına göre dağıttım.” *Kaynaklar*, s. 158

⁸⁶ “Öğleden sonra tören sona erdi. Bu zor antlaşmayı değiştirmek ve Kudüs meselesini kurtarabilme konusunda Müftü'nün otoritesine ihtiyacım vardı; bu yüzden onu ziyarete gittim.” *Kaynaklar*, s. 104

⁸⁷ *Kaynaklar*, s. 83

⁸⁸ Aslen Alaiyeli Şeyh Mehmet Hasan Ali'nin oğludur. Çatalca'da doğduğu için Çatalcalı unvanı ile anılmaktadır. Minkârizade'nin talebelerinden olup, Rumeli Kazaskerliğinden sonra Şehülislamlığa getirilmiştir. 1686'da görevinden azledilmiştir. Danişmend İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, c. 5, s. 129

⁸⁹ Bu tarihte Kaymakam olarak Kara İbrahim Paşa görünmektedir.

hediyeler göndermeye karar verdim. Yapabildiğim kadarıyla nereye giderse gitsin bizim için uygun olmasını rica ettim.”⁹⁰

2.4.3. Reis Efendi

Gniński'nin en fazla irtibat kurduğu kişilerden biri de Reis Efendi idi. Bu kişi, antlaşma metnin hazırlanmasında, protokollerin oluşturulmasından ve diplomasinin işlemlerinden büsbütün sorumlu biri gibi duran Reisü'l-Küttap'tan başkası değildi. İsmail Hami Danişmend'e göre Kara Mustafa Paşa'nın Reisülküttaplığını yapan kişi Köse Ahmet Efendi olup daha çok Köse Reis diye anılmaktaydı. Hakkında fazla bilgi bulunmayan bu kişinin diplomatik faaliyetler boyunca çok ciddi ve kararlı hareket ettiği, Osmanlı Devleti'nin lehine hiçbir durumdan taviz vermediği, soğukkanlı hareket ettiği ve sıkıştığı zaman bir üst makamın karar vereceğini söylediği tespit olunmaktadır.

Reisülküttap ya da metin boyunca kullanıldığı şekliyle Reis Efendi, Sultan, Veziriazam ve diğer üst rütbeli görevlilerle Elçi arasındaki irtibat noktasıydı. Elçi, onun çok dindar biri olduğunu bildiği için onunla konuşunca nasıl davranmak gerektiğini biliyordu.

“20 Eylül'de konakladığım yere bir mil mesafedeki Reis Efendi'yi ziyaret ettim. Dar görüşlü ve aşırı muhafazakâr biriydi. Selamlaştıktan ve karşılıklı iltifat ettikten sonra, İzvança Antlaşmasının kapitülasyonunu ürpererek hatırlatınca Międzybóž ve Bar şehirlerinin boşalması talebinde bulundu.”⁹¹

Konuşmalarda ise aşırı derecede doğrucu ya da problemi doğrudan ifade eden ve fikrinden dönmeyen biriydi.⁹² Gniński'nin çıkarımlarına göre politik açıdan Ortodokslara daha yakın duruyordu. O kadar ki, Elçiye, Tercüman Paşa ile kan kardeşi olduğunu bile söylemişti.

“Rum kökenli olan Tercüman Paşa onun büyük kan kardeşi olan Reis Efendi, kabul etmediler ve o kadar büyük paralara bile tenezzül etmediler.”⁹³

Reisülküttabı en çok şaşırtan mesele Polonyalıların antlaşmayı değiştirmeye çalışmalarıydı. Bu onun için o kadar imkânsız görünüyordu ki, bir anlamda İmparatora

⁹⁰ *Kaynaklar*, s. 186

⁹¹ *Kaynaklar*, s. 41

⁹² “Reis Efendi yine hoş olmayan bir biçimde, bu maddeden vazgeçtiğimi ya burada ve şimdi bildirmemi ya da savaşa razı olarak çıkmamı, ama artık oyalamayı bırakmamı istedi.” *Kaynaklar*, s. 95

⁹³ *Kaynaklar*, s. 130

açıkça tavır almak ya da karşı çıkmak anlamına geliyordu. O bunu hayalinde bile canlandıramazdı.

“Reis Efendi, esas noktanın değiştirilmesini rica ediyorsunuz, daha önce karşısında duramadığınız imparatorun ordularını etkisiz bırakmak istiyorsunuz, dedi.”⁹⁴

Buna karşılık onun tavrı Polonya’yı savaşa tehdit etmek olmuştu. Özellikle Podolya ve Ukrayna sınırları konusunda Polonya heyetini çok sıkıştırıyordu. Bar ve Międzybóž boşaltılması konusunda, eğer Elçi münasip bir yazıyı yazmazsa, o zaman Polonyalılar Buçaş antlaşmasında kararlaştıran haracı ödenmek zorunda olacağını söyledi.⁹⁵ Sayısız tartışmalardan sonra, Elçi onunla tekrar görüşme yapmak istediği zaman Osmanlılar buna ya izin vermiyorlardı ya da oyalıyorlardı. Gniński, bu yüzden duyduğu rahatsızlığı Kâhya (Sadaret Kethüdası) ile konuşunca sert bir şekilde ve ironik bir dille ifade etti.

“Cevabımız: Eğer iyi bir antlaşma istesek bile, madem Vezir ile ya da Reis Efendi ile görüşemiyoruz, kiminle konuşabiliriz? O kadar meşgulünüz ki, sizin nezaketinizi de çok fazla zorlamak istemiyoruz.”⁹⁶

Osmanlı İmparatorluğu barışı verdiği için sadece o antlaşmanın maddelerini belirleyebilirdi. Osmanlılar güçleri ve yenilmezlikleri konusunda kendilerinden o kadar emindiler ki barışın ancak iki tarafın da üzerinde uzlaşarak sağlanabilecek bir antlaşma olduğunu unuttular.

“Reis Efendi, barışı veren şartlarını da veriyor, dedi. Bab-ı Ali size barış veriyor. Bu ise sadece Latince ve Türkçe yorumlanmış olacak, dedi.”⁹⁷

Polonyalı Elçinin dikkatini çeken hususlardan biri de Osmanlı bürokratların yazılı metinlere, özellikle Sultan’ın mührü ve imzasının olduğu kayıtlara aşırı saygı göstermesiydi. Vezir ile yapılan görüşmelerin birinde antlaşma metni elden ele

⁹⁴ *Kaynaklar*, s. 41

⁹⁵ “Reis Efendi, eğer elçinin Bar ve Międzybóž şehirlerini Polonya’ya bırakma konusunu konuşmaya cüreti olursa, o zaman Buçaş’ta kararlaştırılmış olan 22 bin kırmızı zloty haraç ödensin dedi.”
Kaynaklar, s. 42

⁹⁶ *Kaynaklar*, s. 83

⁹⁷ *Kaynaklar*, s. 94

geçerken, Reis Efendi onu her zaman iki eliyle yukarı kaldırıp öpüyordu. Böyle yaparak antlaşmaya duyduğu saygıyı da göstermiş oluyorlardı.⁹⁸

Gniński, Vezir'in huzuruna kabulünde Reis Efendi'nin Polonyalıların aleyhine tavırlar sergilediğine bizzat tanık oldu. O özellikle Kudüs konusunda tarafları farklı bilgilendirmekteydi. Durum ortaya çıkıp, Vezir Türkçe olarak Reis Efendi'yi azarladığında Polonya heyeti her ne kadar hiç anlamamış gibi davransalar da heyetteki Türkçe bilenler olaya tamamen vakıf olmuşlardı.

“Bizzat Vezir okuyup Reis Efendi'ye “Beni farklı bilgilendirdin” dedi (bunu bizim tercümanlarımız anladılar). Bu yüzden o kadar korktu ki, neredeyse düşüp bayılacaktı.”⁹⁹

2.4.4. Kâhya

Gniński'nin sadece Kâhya olarak andığı kişi, Sadaret Kethüdası Kara İbrahim Paşa idi¹⁰⁰. Gniński, Reis Efendi ile yaptığı uzun görüşmelerden sonra yine onun aracılığıyla Vezir'in Kâhyası (Sadaret Kethüdası) ile görüşmeye gitti. Bu görüşmeden pek çok beklentileri yoktu, çünkü kısa bir zaman sonra memleketine döneceğini düşündü. Ancak, bu görüşmeyi yapıp Kâhya'nın ona yardım edeceğini bekliyordu. Bu yüzden ona çokça iltifat ediyordu:

“Bir gece Tercüman Paşa, kendi belirledikleri bir gün Vezirin Kâhyası ile görüşmem için davet etmeye geldi. Görüşme yapmaktan başka daha çok arzu ettiğim hiç bir şey yok, yeter ki memleketime dönüş yapacağım zaman kışa denk gelmesin diye cevap verdim. Yine de bilmek isterim neden vezir efendi kuralları bir kenara bırakıp beni aşağılamak için mi, başka kişilerle görüştürüyor dedim. Fakat Kâhya'yı öven konuşmalar yapmaktan da geri durmadım.”¹⁰¹

Sonra, Tercüman Paşa'dan bu Vezir'in Kâhyasının otoritesi büyük olduğunu öğrendi. En baştaki karşılıklı saygılı davranışlarından sonra Kâhyanın çok sert ve kaba olduğu ortaya çıktı. Hiç oyalamadan düşündüklerini ifade etti ve Elçinin Osmanlı

⁹⁸ “Bundan sonra Vezir kalkıp, Reis Efendi'den iki eliyle antlaşmayı aldı ve onu öpüp yukarıya kaldırdı, aşağıya indirdi yine öptü ve bana verdi. Ben de alıp oğluma verdim, çünkü Kâtip beyefendim hâlâ hastaydı ve yataktan kalkmıyordu.” *Kaynaklar*, s. 134

⁹⁹ *Kaynaklar*, s. 134

¹⁰⁰ Danişmend İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, c. 5, s. 44.

¹⁰¹ *Kaynaklar*, s. 44

İmparatorluğunu tuzağa atmaya çalıştığını ve barışı bozduğunu söyledi.¹⁰² Vezire karşı çok büyük bir saygı ve belli bir korku hissediyordu ya da hissetmiş gibi davranıyordu. Gniński Ukrayna'daki şehirleri Polonya'ya bırakılsın diye söylediği zaman, Kâhya bunu Vezire iletmemek istemedi, çünkü dediği gibi onu daha fazla incitmek istemedi.

*“Kâhya, bu konuda Veziri bilgilendiremiyorum, çünkü bunu duyarsa, onu incitmiş olurum ve o zaten Elçinin inadı yüzünden yeterince incindi. Elçi İmparatorun merhametine hakaret ederse, 40 yıldır bu görevlerde ağarmış olan benim ak sakalıma inansın ki, inatla mümkün olmayacak şeyleri isteyerek memleketine savaşla dönmek yerine, barış sağlamayı seçerse daha iyi olur.”*¹⁰³

Fakat Elçinin cesaretini kırmak amacıyla da bunu söylemiş olabilirdi. Polonya heyetinin İstanbul'daki son günlerinde Kâhya değiştirildi. Elçi yeni ümitleri görünce, daha önceki Kâhya tarafından verildiği sözleri anlattı ve yeni Kâhya'nın ona olumlu ve yardımcı olacağını bekliyordu. Ve bir bakıma yardım etti, çünkü Elçiye Vezir ile görüşebilmesini sağladı.¹⁰⁴ Kudüs maddesi konusunda bile gizlice anlaşmaya çalıştı ve 80 çuval para vermeye söz verdi.

2.4.5. Veziriazam

İstanbul'a doğru giderken Polonya elçilik heyetinin en büyük arzusu Veziriazamla görüşebilmektir. Gniński seyahatnamesi boyunca Vezir adıyla andığı kişi aslında Veziriazam olup bu tarihte Osmanlı Veziriazamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa idi¹⁰⁵. O Veziriazam ile görüşebilmek için bazı girişimlerde bulunup yazılı irtibata geçti. Heyetin üyesi olan Kudüs misyoneri papaz Babinkiewicz hem Vezirin yüksek rütbesini bilerek hem de iyi bir izlenim bırakmak için ona yazdığı mektubunda “Hazret-i Muhammed'in yanında oturan Ali'nin yerine layık olan Yüce Vezir!”¹⁰⁶ başlığı altında

¹⁰² “Kâhya, buna çok sert bir şekilde, antlaşmayı yırttığımı, savaş istediğimi ve Osmanlı İmparatorluğunu tuzağa zorladığımı söyledi. Böylece, zamanı boşa harcamamamı ve yemin etmemi istedi. Duraksadım.” *Kaynaklar*, s. 45

¹⁰³ *Kaynaklar*, s. 65

¹⁰⁴ “Bunu sabırlı bir şekilde dinledikten sonra ve beni çok zavallı olduğumu görünce, Kâhya Vezir'e gitti. Fakat bana dönmedi, sadece otuz dakika sonra Tercüman Paşa'yı gönderdi ve onun aracılığıyla beni Vezir'in huzuruna davet etti.” *Kaynaklar*, s. 190

¹⁰⁵ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, aslen Merzifonlu olup, Kemankeş Mustafa Paşa ile karıştırılmamak için Merzifonlu lakabı ile anılmıştır. 42 yaşında veziriazam olmuş, II. Viyana Kuşatmasındaki başarısızlığından dolayı idam edilmiştir. Vezareti 1676-1683 yılları arasındadır. Danişmend İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, c. 5, s. 43-44

¹⁰⁶ Aslında bu yakıştırma Müslümanlar arasında çok yaygın olan Hazret-i Süleyman'ın veziri Asaf yakıştırmasının daha da nazikleştirilmiş ve kuvvetlendirilmiş biçimiydi.

yazdı.¹⁰⁷ Kırkkilise şehrine varıp orada hiç bir haber göndermeden Vezir'in Ağası onu karşıladı. Ama Vezirin iyiliği sadece bu kadar idi. Heyet için havasız ve karanlık hanın hazırlandığı haberi geldi ve bu konuda daha sonra hemen hemen hiçbir şey değiştiremediler. Bu ve Vezir ile sonraki görüşmeye Elçinin acil çağırılması biraz sorun hâline geldi, çünkü o zaman İstanbul'a yakın bir yerde oldukları için Elçinin maiyeti handan çıktı. Onları hazır bir hâle getirmek hemen hemen mümkün olmayan bir iş idi. Elçi elbette konakladıkları hanın seviyesini hiç beğenmedi, fakat Musub Ağa, Vezirin gönderdiği kişi, Vezirin elçilik heyetine hakaret etmek istemediğini bilgilendirdi. Her halükarda elçi, onun sadece durumunu şimdilik onarılması amacıyla söyledi.¹⁰⁸ Vezirin sarayı Bahçe Kapısı'nda bulunuyordu.¹⁰⁹

“Hükümdar sarayı ile şehir arasındaki bir yerde Bahçe Kapısı diye anılan vezir sarayı vardır. Biz geldiğimiz sırada Vezir, bu saraydan büyük insan kalabalığına bakıyormuş. Şehre birkaç kilometre¹ kala, sayısız insan kalabalığı yollara dökülmüştü. Biz şehri baştanbaşa geçerken caddelerde, evlerde, pencerelerde, verandalarda ve döküntü pazar tezgâhlarının başında milyonlarca kişi vardı.”¹¹⁰

Elçinin dikkati çekmiş İstanbul özelliği çok büyük insan kalabalığı idi. Sonraki günde Vezir tarafından gönderilen atlar Elçiyi ve onun maiyetini almaya geldi. Koşum takımı olmayan 30 tane at gönderildi.

“Ertesi gün ikinci defa olarak bana gelip, sekizinci gün huzura kabul olacağım haberini verdi. Seher vakti beni toplantıya götürmek için uysal, ehli, güçlü, eski binit usulünde hazırlanmış, kocaman, mücevhersiz ve bizzat vezirin divana giderken bindiği atı göndermişlerdi. Benim kâtip beyefendi

¹⁰⁷ “Kudüs misyoneri olan papaz Babinkiewicz ile de tanışmıştı ve İzvança şehrinde Tuna nehrinin karşısına kadar onunla gitmemesinin nedenini sordu. Aksi takdirde Kudüs'ü kazanmış olurdu. Bunu rica etmek için vezire etkili bir mektup yazacağı sözünü verdi. Daha sonra bana ve papaz Babinkiewicz ayrı ayrı mektup verdi. Ancak bu mektubu bana vermeden önce açmayı tercih etti, onu genele yazıldığını düşünmüştü. Velhasıl, benim mektubumun da öyle olduğunu varsayıyordu. Vezire ise böyle bir başlık atmıştı: “Hazret-i Muhammed'in yanında oturan Ali'nin yerine layık olan Yüce Vezir!” *Kaynaklar*, s. 15-16

¹⁰⁸ “Aslında, bundan daha zor bir iş olamazdı, çünkü maiyetin çoğu gizlice İstanbul'a kaçtığından onları geri çağırmak, süslemek ve hepsini yeniden hazır hale getirmek büsbütün zor bir işti. Musub Ağa yemin-billah ederek, vezirin elçinin şerefini azaltacak bir şey yapma niyetinde olmadığını ve görüşmelerden sonra bizzat farklı konakları bize göstereceğini söyledi. Bu handa şimdilik beni konaklattığı için bunu söylüyordu.” *Kaynaklar*, s. 27

¹⁰⁹ Bahçekapı – İstanbul Fatih ilçesinde bulunan bir semttir.

¹¹⁰ *Kaynaklar*, s. 30

için ikinci at ve diğer saray mensupları için de 30 at gönderilmişti. Çavuş Paşa ile çok sayıda çavuş geldiler.”¹¹¹

Yoldan geçerken, eski günleri, yani İstanbul’un Konstantinopolis adı tanıdığı zaman ve Osmanlıların elinde olmadığı zamanı aklına geliyordu.

“Ayrı surlarla çevrilmiş, görkemli kuleleri bulunan ve eski Bergama ya da Bizans kalelerini andıran bir kalenin yanından geçerken, görkemli kulelerden birindeki çit örgünün ardından Sultanın bizi seyrettiğini işaret ettiler.”¹¹²

Bu intibalar Hristiyan dünyasında İstanbul fethedildikten sonra yaratılan Bizans’a dair gösterişli uygarlık algısından başka bir şey değildi.

Vezir huzuruna kabulünde Gniński, Vezirin oturduğu tabureye eşit olan sadece az süslü bir tabureye oturtuldu.¹¹³ Diğer ilk görüşmelerdeki gibi Vezir ilk Polonya kralının sağlığını sordu, ebedi dostluğunu bilgilendirdi ve sonra tütsü ve kolonya ikram edip kaftan hediye etti. Konakladıkları han konusunda yardımcı olacağını söz verdi, fakat bu konuda Elçiye söz veren diğer Osmanlılar gibi o da sözünü tutmadı. Hükümdarın huzuruna kabul edileceğine de söz verdi, ama Elçi bunu çok uzun zamandan beri bekliyordu.

“Kısa zaman içinde imparatorun huzuruna kabul edileceğime dair söz verdi, sadece toplantıda heyetin amacını anlatmamı istedi. Bu daha az güvenli idi, çünkü bu durumda bile huzuruna kabul etmeden eziyet edildi, toplantıdan bir buçuk sene yiyip beklettirildim, huzuruna kabulünden sonra ise altı aydan daha uzun süre beklettiler.”¹¹⁴

Elçi, Vezir ile bir daha görüşme yapmak istediği esnada Vezir belli bir cevap vermiyordu, sadece ya Tercüman Paşa’yı gönderiyor ya da Vezirin Kâhyası ile yeni bir görüşme kararlaştırıyordu.

¹¹¹ Kaynaklar, s. 32

¹¹² Kaynaklar, s. 33

¹¹³ “Vezir taburesine eşit ama sadece o kadar süslü olmayan bir tabureye beni oturtular.” Kaynaklar, s. 33

¹¹⁴ Kaynaklar, s. 34

“Yine de bilmek isterim neden vezir efendi kuralları bir kenara bırakıp beni aşağılamak için mi, başka kişilerle görüştürüyor dedim.”¹¹⁵

Gniński bunu hakaret olarak gördü, çünkü Vezirin onunla görüşmek istemediğini ve aynı zamanda onu önemli bir kişi olarak görmediğini anladı. Sonradan bunun sebebinin Vezirin, Elçinin sunduğu Polonyalıların tekliflerden ve ricalardan hoşlanmadığı ve bu yüzden de onlara karşı itibarsız davrandığı anlaşıldı.

“Kâhya, Vezir’in hiç hoşuna gitmeyeceğini, bize karşı hoşnutsuzluğunu daha da arttırmamak için tekliflerimizi götürmeye cesaret edemediğini söyledi.”¹¹⁶

Bu iyi bir haber değildi, çünkü Gniński’nin tekliflerini Sultan’a doğrudan teslim eden kişi Vezir idi. Biraz sonraki görüşme talebi de hemen hemen hiç beklemedikleri zaman çıktı ve heyet pek hazır değildi. Özellikle ki Vezir hazırlanmak için onlara çok az zaman verdi. Maiyet başka, atlar bambaşka bir yerde oldukları için seçildiği saate yetişemeyebilirlerdi. Bunu da Elçi hakaret olarak gördü, çünkü görüşmeler için uzun süre beklemekteydi ve genellikle de görüşme saatlerini son dakikada öğreniyordu. Bütün bunlar yabancı hariciyeciyeye karşı çok saygılı davranışlar değildi.

“Bu görüşmeden sonra tazminatı bekledik. 12 Kasım’da Tercüman Paşa gece yarısına kadar Vezirden haberini beklememi istediği haberini gönderdi. Seherde görüşmeye hazır olmam gerektiğini bildirdi. Fakat bu nasıl mümkün olabilir: Atlarımız bizden 1 mil uzakta ve üstelik kapılar da kapalı. Gün doğumunda atlarımıza kadar 1 saatlik yol var, sonra bizim olduğumuz yere dönmek için bir saat daha ve sonra görüşme: Nerden baksanız 3 saat lazım. Tabii ki denileni yaparız ama neticede yine de üzüntü verici bir durum.”¹¹⁷

Vezir, bu görüşmede çok sert ve soğuk davranıyordu. Elçi onun istediklerini yapmazsa, geleceği hiç umurunda bile değildi. Hatta bazı sözleri çok kırıcı idi.¹¹⁸ Bu tür

¹¹⁵ Kaynaklar, s. 44

¹¹⁶ Kaynaklar, s. 48

¹¹⁷ Kaynaklar, s. 54

¹¹⁸ “Bir dua edecek kadar süre içinde Vezir büyük bir nezaketle beni divana almak için geldi; fakat gerçekte onun sözleri keskin bir hançer gibi kalbime saplanmıştı.” Kaynaklar, s. 91

davranışları Gniński titizlik gösterme değil, onlara karşı yapılan bir inatçılık olarak gördü.

“Çünkü Vezir böyle istiyor ve emir veriyor, aksi hâlde, sonra imzalasam bile, kabul etmeyecek” dedi ve gitti. Sert bir şekilde, bize karşı olan Vezir’in inatçılığı yüzünden tartıştık.”¹¹⁹

Paskalya bayramından sonra Elçi divana davet edildi ve o zaman sonunda meselelerin çözümünde büyük ilerlemeler kaydedildi. Bundan sonra Vezir onun Osmanlı ülkesinde uzun zaman geçirdiğini anladı ve memleketine geri dönebileceği umudunu verdi. Bununla birlikte Polonya’ya sabit bir barışı getireceğini ilave etti.

*“Memleketinize barış götürüyorsunuz, istediğiniz zamana kadar sabit olacak. Minettar bir misafir olacaksınız, dedi.”*¹²⁰

Ancak, Elçi tam neyi getireceğini bilmiyordu, çünkü ona kapitülasyon metni gösterilmedi. Daha sonra Vezir yine sertliği ve soğukluğu göstermeye başladı ve bu sefer Elçi bundan bahsetmeden tereddüt etmedi. Vezirin iyilik yapar gibi davrandığını ama aslında kötülük yaptığını dile getirdi.

*“Vezir bu konuyu konuşurken daha temkinli olmaya başladı. Sertliği diğer her şeyin üzerinde duruyordu son derece abartılı bir şekilde, bu konuyu hem acı vererek hem de külfetli bir şekilde abartıyordu. Polonya’ya zarar verdiğini ve Tanrı nankörlüğü için onu cezalandıracağını, iyilik yapıyor gibi görüldüğünü ama aslında kötülük yaptığını söyledim. Ve bu dediklerimi açıklayacağıma dair söz verdim, sırf cezalandırılınsın diye cevapları alıp onun yalancılığını kanıtlayacağım dedim.”*¹²¹

Vezir bu sözleri duyunca ne utandı ne de mahcubiyeti gösterdi. Demek ki, yaptığı görevinde ve rütbesinde ve kendinden emin hissediyordu.

¹¹⁹ Kaynaklar, s. 85

¹²⁰ “Vezir, memleketinize barış götürüyorsunuz, istediğiniz zamana kadar sabit olacak. Minettar bir misafir olacaksınız, dedi.” Kaynaklar, s. 134

¹²¹ Kaynaklar, s. 137

2.4.6. Diğer Elçiler ile Bağlantı Kurulması

Polonya'dan gelen heyet İstanbul'a ulaşmadan önce Boim Efendi aracılığıyla İstanbul'daki yabancı elçiler, onlarla irtibata geçmek ve diplomatik ilişkiler kurmak ya da gerekirse yardım almak amacıyla, onun geleceğini bilgilendirdiler.

“Bu yüzden Boim Efendi’yi konaklayacağımız yerleri organize etmesi, İstanbul’daki ecnebi elçilerine geleceğimi haber vermesi ve bizim şan ve şerefimize uygun konak temin etmeleri ricasıyla önden gönderdim.”¹²²

İstanbul'a girdikleri zaman yabancı elçilerin heyetleri onları karşıladı ve çadırlarının önüne geldiler. Ve ilk görüşmeden sonra ziyaretler başladı. Elçi, Fransa'dan gelen elçinin heyetinin en kalabalık heyet olduğunu anlattı. Sonra da onunla bağlantı kuracak, ondan tercüme konusunda yardım isteyecek ve görüşmelerde yapmak istediği konularda danışacaktı. Bazı yabancı elçiler (Gniński hangi elçilerin bunu yaptığını yazmadı) Osmanlıların Polonya'ya karşı savaşa çıkmaya hazır olduğu yolunda onu uyardılar, çünkü o zaman hazırlıklar her yerde fark ediliyordu: tuğlar dikilmiş, Yeniçerilerin sancağı açılmış, yük arabaları hazırlanmıştı. Aslında Osmanlılar o zaman Moskova'ya karşı savaşa çıkıyorlardı, fakat Varşova'nın Moskova'dan daha yakın olduğunu söyleyerek aslında Polonya'ya karşı savaşa çıkacakları ile tehdit ediyorlardı:

“Polonya'nın her şehrinde ise savaş haberleri duyuruluyordu; yabancı elçiler ve değişik arkadaşlarımız bizi sürekli uyarıyorlardı. Şubat ayının sonunda sadece paşaların değil, vezirin ve Hünkâr'ın tuğları da her birinin sarayının önüne dikildi; Yeniçerilerin sancağı da açıldı; Osmanlılar daha önce Karadeniz'e çıkmadıklarından, şimdi sadece Dnyeper'e çıkmak değil, Dnyester'e de çıkmak için Kazak şaykalarına benzeyen bir kaç düzine gemi ya da tartan inşa edildi. Sadece erzaklar için 8 bin tane yük arabası hazırlandı, onlardan her arabanın 55 taleri mahzenden, 45 taleri ise mülk vergisinden olmak üzere 100 taler olduğunu tahmin ediyorum, bu durumda hepsi 8 milyon taler tutuyordu.”¹²³

¹²² Kaynaklar, s. 26

¹²³ Kaynaklar, s. 81

Fransız elçi de ilk olarak karşılıklı ziyarete gitti.¹²⁴ Kudüs konusunda Tercüman Paşaya inanmayan ve güvenmeyen Gniński, Fransız elçiden gizlice Veziriazamın önünde yapacağı konuşmasını tercüme etmesini rica etti. Hatta onunla daha yakın bağlantı kurdu, zaten o zaman Polonya tahtında oturan III. Jan Sobieski Fransa ekseninde dış politika uyguladığı bilinmekteydi. Çünkü İstanbul'a geldikten bir kaç gün sonra Fransızlar tarafından düzenleyecek bir Katolik ayine katılmak istedi. Fakat Osmanlılar buna izin vermediler.

*“Sultan ile yapılacak olan toplantı sürekli gecikiyordu. Bunda benim ve yabancı elçilerin tekrar tekrar ziyaretleri de etkili oluyordu. Fransız elçi beyefendinin düzenlediği Aziz Ludwik ayininde bulunmama da izin verilmedi.”*¹²⁵

Veba salgını şiddetlendiğinde -Ocak ayında- onun aracılığıyla Gniński, Polonya kralına mektuplar da gönderiyordu.¹²⁶ Sonraki tartışmalar ve antlaşmayı onaylama konuşmaları konusunda da, daha tecrübeli bir elçi olduğundan ona danışıyordu.

*“Pek çok konuda ve ilk görüşmelerden edindiğim intibaları Fransız elçiyle görüşüp tartışıyor ve daha ne yapmam gerektiği hususunda ona samimi bir şekilde danışıyordum. Fransız elçi beyefendi, kendi kralının adına konuşmasına ve aracılık etmeye çalışmasına rağmen, Bab-ı Ali'den sürekli olumsuz cevaplar alıyordu.”*¹²⁷

2.5. İLK GÖRÜŞME VE HAYAL KIRIKLIĞI

İstanbul'a geldikten ve karşılaştığı büyük problemlerden dolayı hayal kırıklığı yaşadktan sonra Jan Gniński, Aslen Rum kökenli olan Tercüman Paşa Nicolas Mavrokordatos ile görüştü. O bizzat Vezir adına hareket ediyordu. Belli ki kendisi Hristiyan olduğu için Elçi ona güveniyordu. İlk resmi görüşmesinde Vezirin huzuruna çıktı. Onu oraya götürmek için seher vaktinde kocaman bir at gönderildi ve onunla beraber olmak için 30 saray mensubu ve Kâtip beyefendisi için de atlar gönderildi.

¹²⁴ “Sadece Sieradz Şarapdarı Beyefendi'nin tanıştırdığı Fransız elçiyle, sultanın huzuruna kabulden önce, karşılıklı ziyafetlere katılma şerefine eriştim.” *Kaynaklar*, s. 34-35

¹²⁵ *Kaynaklar*, s. 36

¹²⁶ “Fakat 25 Ocak'ta, Fransız elçi aracılığıyla Erdel'e büyük kralıma mektuplar gönderdim.” *Kaynaklar*, s. 65

¹²⁷ *Kaynaklar*, s. 86

“Seher vakti beni toplantıya götürmek için uysal, ehlî, güçlü, eski binit usulünde hazırlanmış, kocaman, mücevhersiz ve bizzat vezirin divana giderken bindiği atı göndermişlerdi. Benim kâtip beyefendi için ikinci at ve diğer saray mensupları için de 30 at gönderilmişti. Çavuş Paşa ile çok sayıda çavuş geldiler.”¹²⁸

İstanbul caddelerinden geçerken bizzat Sultan’ın onlara baktığını öğrendiler. Attan indikten sonra Vezir’in huzuruna götürüldü ve onun taburesine eşit olan bir tabureye oturtuldu.

“Samimi bir şekilde selamlaşıp tokalaştıktan sonra, oturduğum tabureyi vezirin taburesinin yanına yaklaştırdılar. Vezir, benim kral hazretlerimin sağlığını sorup ona iyi dilekler diledi, Lehistan-Litvanya Birliğinin refahını sorup dostluk ve desteklerini bildirdi. Ben de ona sağlık ve görevinde başarılı olmasını dileyip ebedi dostluk ve kutsal sulh, onun vekâletinin daha da görkemli hale gelmesi için gönderildiğimi söyledim.”¹²⁹

Görüşmenin en başından, savaş rakipleri olmalarına rağmen Osmanlı ve Polonya tarafı birbirlerine çok kibar ve saygılı bir şekilde davranıyorlardı. Vezir, Elçinin yaşadıkları sıkıntıları çözme sözü verdi ve sonraki her görüşmede olduğu gibi kahve, şerbet ve kolonya ikram etti; tütsü yakıldı. Aynı zamanda kısa zaman içinde Elçinin imparatorun huzuruna kabul edilmesini sağlayacağına dair söz verdi.

Bu görüşmeden sonra Vezirden çeşitli hediyeler geldi ve Elçi ona karşılıklı olarak da çok pahalı hediyeleri gönderdi. Bütün bunlar heyetinin bütçesinin büyük bir bölümünü tutuyordu.

“Ben karşılıklı olarak vezire üç arşın büyük gümüş küvet; aksesuar ile dolu gümüş Augsburg işi mücevher kutusu; kehribar mücevher kutusu; gümüş duvar şamdanları için Augsburg işi kocaman aynalar; şişelerle dolu kadifeli kutu ve şişelerin kutusu, birkaç arşın çeşitli renklerde Fransız çuhası gönderdim. Zaten yoldayken kocaman, birkaç düzine grzywna (1 grzywna =0,2026 kg) büyük gümüş mürekkep şişesi gönderdim. Bundan başka otuz kişiden fazla: Kâhya, Reis Efendi, Çavuş Paşa, Tercüman Paşa’dan alınan

¹²⁸ Kaynaklar, s. 32

¹²⁹ Kaynaklar, s. 33

memur kaydına göre diğer önemli kişilere ve bizzat Tercüman Paşa'ya sürahi, testi, şişe, leğen, büyük kollu şamdan, tepsi gibi büyük gümüş parçaları, zarif kehribarlar, nefis av tüfeği ve yüz taneden fazla değişik renkler Fransız elbiseler ve alt memurlara çok sayıda taler gönderdim.”¹³⁰

Vezir söz vermiş olmasına rağmen imparatorun huzuruna çıkması sürekli geciktiriliyordu. Sonunda Eylül ayında görüşme haberi geldi; 12 Eylül'de huzura çıkacaklarını öğrendiler. Kubbe Vezirinin yerine Elçi ile beraber sadece toplam 15 kişi gidebilirdi, İmparator önüne ise sadece 5 kişi. Ancak, Gniński daha çok kişi için izin vermelerini rica etti. Osmanlılar, Elçinin İmparator'un önünde yapmak istediği konuşmanın kopyasını istediler. Bu esnada Elçinin birçok kuşkusu vardı. Bu konuda Tercüman Paşa'ya güvendiği için ona danıştı. Fakat özellikle Kudüs konusunda Osmanlılara ve onların bürokratlarına inanmadığı için konuşmasının taslağını gizlice Fransa elçisine tercüme ettirdi.

Sonunda Sultan'ın huzurundayken konuşmasını yapmayı başardı. Buna mukabil sultan, *“Barış sağlandı ve kalıcı olacak. Veziriazam kutsal kapitülasyonları imzalayacak”* dedi. Kapitülasyonların imzalanacağını duyunca Elçi biraz rahatladıysa da -çünkü zaten onun elçiliğinin sebebi bu idi- sultanın kapitülasyonun maddeleri hakkında konuşmak istememesi Polonyalılar ile yapılacak barışın mahiyetinin belli olmadığını gösteriyordu. Bu görüşmeden sonra pahalı ve gösterişli hediyeler karşılıklı alınıp verildi. Elçi açısından ilginç olan olaylardan biri de kendisinin önünde Yeniçerilere ulufe dağıtılmasıydı. Osmanlılar bu gösteri ile bir tür mali açıdan güçlü olduklarını gösterme yolu denemişlerdi.

2.6. BAR VE MİĘDZYBÓŻ MESELESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Antlaşmanın birinci ve en çok üzerine durduran maddesi Bar ve Międybóź şehirleri boşaltılıp boşaltılmayacağı meselesiydi. Elçiye göre İmparator bu şehirleri sadece ihtişamını göstermek amacıyla istiyordu, ama gerçekte onun buna ihtiyacı olmadığı gibi bahsi geçen şehirler de bu ihtişamı gösterecek derecede önemli şehirler sayılmazlardı. Bar şehri İzvança ya da Zurawno'ya 40 milden fazla mesafede bulunmaktadır ve

¹³⁰ *Kaynaklar*, s. 35-36

Międzybóž ile beraber ikisi de Polonya kralını desteklemektedir. Polonyalılara göre Osmanlı orduları bu şehirleri görmemişlerdi bile.

*“İzvança’ya 40 milden fazla daha uzak olan Bar şehri, sadece yukarıda bahsedilen nehirler ile değil, ormanlar ve geçitlerle de ayrılmıştır. Her ikisi de kralını destekliyorlar. Türk orduları onlara ne ulaştı ne de gördü. Buna rağmen bu şehirleri alırsa, onlar için büyük bir esaret olurdu.”*¹³¹

Osmanlı tarafı ise Polonyalıların bu şehirleri vermek istemediklerini Buçaş antlaşmasını bozduklarını düşünüyorlar; bunu öne sürerek yeni bir antlaşmayı onaylamak istemiyorlardı. En azından baskı yaparken böyle bir düşünce öne çıkardılar.¹³²

Elçi, İzvança’da Seraskerin ve Kırım Hanı’nın Osmanlıların Podolya’yı almayacaklarını söylediklerini argüman olarak bildirdi. Onunla konuşan Reis Efendi bunun kanıtını görmek istedi. Elçi ise Polonyalıların, kendilerine söz verildiğini, verilen bu sözlere kâğıttan daha çok güvendiklerini söylediler. Osmanlılar, yani Reis Efendi ya da Kâhya, Elçi ile konuştukları zaman ise her zaman İzvança Antlaşmasında Bar ve Międzybóž şehirleri onlara verileceklerini imzalandığını hatırlatıyorlardı. Aksi halde barışı bozup yeni bir savaş açılacak. Böyle bir şekilde sürülen konuşmalardan sonra sonunda Osmanlı tarafı Gniński’yi bir daha bu konuyu açmaması için uyardıysa da Gniński bütün görüşmeler boyunca bu meseleyi gündeme getirmekten geri durmadı.

Elçi daha sonra bizzat Vezir ile bu konuyu açınca, Serasker ve Han İmparatora haber vermeden bedelsiz bir şekilde bu iki şehrin Polonya’ya bırakılmayacağını, eğer öyle yapıldıysa kesinlikle bunu bildirmeleri gerektiğini, şimdi Elçiye düşen görevin iddiasını ispatlamak olduğunu ileri sürdüler.

“Belgem olmadığını bizim yetkililerimizin kâğıtlardan daha çok, Müslümanların sözlerine inandıklarını ve Polonya-Litvanya Birliğinin mührü altında bulunan Osmanlı beyanının, ricamın ispatı olduğunu göstermek için hazır bulunduğunu, İstanbul’dan Millet Meclisine

¹³¹ *Kaynaklar*, s. 41

¹³² “Reis Efendi: Peki Buçaş’ta imzalanmış olan antlaşmayı istemiyor musunuz, diye sordu.” *Kaynaklar*, s. 41

gönderilmiş olan mektuplara bakarak bunu çok umut ettiğimizi söyledim.”

133

*“Vezir “Eğer onlar gerçekten bu konuda söz vermiş olsalardı, o zaman Hünkâr’a da haber verirlerdi; ama herhangi bir bildirimde bulunmadılar, demek ki söz de vermediler. İsterseniz size mektupları göstermeye izin verebilirim dedi. Ben de istedim ama daha önce de olduğu gibi herhangi bir şey göstermediler. Bundan sonra Vezir, yazdığınız üzere geri verin dedi.”*¹³⁴

Daha sonraki görüşmede Kâhya tek tek her şehri sordu. Bar’da çok az ev kaldığını ve kalenin iki tarafının yıkıldığı cevabını aldı. Międzybóž’un etrafındaki köylerin ise tamamen yok edildiğini ekledi. Böylece Osmanlıların orada ne önemli ne de kıymetli olduğunu anlamalarını sağlamaya çalışıyordu. Fakat bu işe yaramadı. Yeni Kırım Han’ın huzuruna kabulünde aynı tehdit bir daha tekrarlandı: Polonyalı Elçi bu maddeden vazgeçmezse bir daha onunla kimse konuşmayacak ve Polonya’ya Osmanlı orduları gönderilecek, Elçi ise Yedikule’ye atılacaktı. Anlattığına göre, Elçi Yedikule’den hiç korkmazdı, çünkü zaten çoktan sürekli tehdit altında ve korkuyla yaşıyordu.

*“O zaman, Han sert bir biçimde Podolya, Ukrayna, Bar ve Międzybóž’u hatırlatmamamı, bütün bu konuları bir kâğıda yazarak kendisine vermeme emretti. Aksi halde, benimle bir daha konuşmayacağını ve bahsettiğim maddeleri kabul etmeyeceğini söyledi. Değilse, Hünkâr’ın emirlerine daha iyi hizmet etmek için yarından sonra buradan gideceğini, ordularını Polonya’ya göndereceğini ve Elçinin (yani ben) bütün haberleri Yedikule’den dinleyeceğini, söyledi.”*¹³⁵

Bütün bu görüşmeler sırasında sadece Tercüman Paşa dostça davranarak Elçiyi bu maddeden vazgeçmeye ikna etmeye çalışıyordu. Şimdi onlunla konuşmak istediklerinden faydalanmasını telkin ediyor, aksi halde antlaşmanın hiçbir şekilde onaylanmayacağını her vesile ile kendisine söylüyordu.

“Tercüman Paşa, söylediklerini tekrarladı, uygulanamaz olduğunu söyledi; tabii ki yalvarırcasına akıl verdi ve İzvança Antlaşmasının onaylamasını

¹³³ Kaynaklar, s. 42

¹³⁴ Kaynaklar, s. 55

¹³⁵ Kaynaklar, s. 73

*uzatmadan imza etmemi öğütledi: “Çünkü Vezir böyle istiyor ve emir veriyor, aksi hâlde, sonra imzalasam bile, kabul etmeyecek” dedi ve gitti.”*¹³⁶

6 Nisan’da Latince antlaşma taslağını getirmesi Gniński’yi çok şaşırttı, çünkü orada Międzybóž şehrinin boşaltılacağı yazılıydı ve Elçinin bununla ilgili bir bilgisi yoktu.

*“6 Nisan’da Tercüman Paşa beni ziyarete gelirken başı ve sonu olmayan Latince antlaşma taslağını getirdi, ancak başlangıçtaki başlıkları ve sonucu Buçaş antlaşmasına göre yazacaklarına dair söz verdiler. Bu taslakta özgürlükle ilgili bir çözüm bulunmuyorsa, Polonya’ya hem boş yerlerin verilmesini hem de topların sökülmesini kim ister, görüşmelerde sadece Bar şehri hakkında, Morawski Bey’in bıraktığı hâli üzerinden anlaştık. Międzybóž boşaltılmış gibi görünüyordu. İki tarafın da bunu cesurca açıklamasını istedim.”*¹³⁷

Sonuna doğru Osmanlılar şöyle bir ultiatom verdiler: Elçi bu iki şehrin boşaltılmasını garanti etmezse, hatta oranın boşaltılması yolunda bir emir göndermezse başka bir resmî görüşme yapılmayacak ve onunla konuşulmayacaktı. Bunun yanı sıra Elçinin Polonya’ya dönüş yolu da büsbütün kapatıldı. Hatta o hapse atılmak ve yeni bir savaşa sebep olmakla tehdit edildi.¹³⁸

Elçi’nin bu iki şehri teslim etmemek için gösterdiği gayret gerçekten hayret vericidir. Konunun bir daha açılmaması yolunda tehdit edilmesi hatta Tercüman Paşa’nın: “Sultanımızın gözünün gördüğü ve atının toynağının değdiği yer Osmanlı ülkesinin bir parçasıdır. Israr ederseniz daha büyük problemler çıkacak” sözlerine rağmen, Elçi her vesile ile bu konuyu açmaktan geri durmadı. Sonunda Osmanlı idarecilerini büyük rüşvetler ve hediyelerle ikna etmeyi başardı. Onun anlattıklarına göre bu iki şehir için toplam 1200 kırmızı zloty Kaymakam Paşa’ya; 50000 taler Şeyhülislam’a ödeme yapmıştı.

“Ertesi gün Kaymakam güvenilir bir ağasını bana gönderdi; onun aracılığıyla Bar ve Międzybóž her biri için 6000 kırmızı zloty verdim; 50 bin

¹³⁶ *Kaynaklar*, s. 85

¹³⁷ *Kaynaklar*, s. 129

¹³⁸ “Kaymakam: rehine değil, elçidir. Fakat Międzybóž’u verinceye kadar ve izin verilinceye kadar buradan çıkmaz, dedi.” *Kaynaklar*, s. 180

*taler de müftüye, Kudüs meselesi ve Sultan Murat'ın vereceği dokunulmazlık imtiyazının kopyası ile Kudüs hâkimlerinin tanıklığı konularında bizi desteklemesi için verdim. Diğer maddeler: Chmielnicki'nin unvanı ile ilgili, Białocerkiew ve Pawołocz için hâkim oldukları alanlar ile onların sınırları konusunda teminatı verilmesini, yazılarda "gölge koruma" olarak verilen sözleri hafifleterek, tekrar ifade edilmesini sağladım."*¹³⁹

İlk konuşmalarda Osmanlılar hem Bar ve Międzybóž hem de Niemirów ve Kalnik şehirleri, aslında bütün Ukrayna'yı almak istediler. Elçi, Polonya kralının bunları Tanrı'nın lütfü olarak ve askerlerinin kanıyla kazanıldığı için asla Osmanlı'ya geçemeyeceği görüşünü savunuyordu:

*"Dünyanın yaratıcısı olan Tanrı hakkında konuşmak ne kadar zor. İnsan yeryüzündeki nimetleri alırken itiraf etmeli ki bu şeyler miras değil, Tanrı'nın iradesiyle yaptığı bir lütf. Polonya da bu lütfun mirasçısıdır. Ve bütün bunları Benim kralımın şövalyeleri yabancıların elinden kendi kanlarını dökerek kazandıktan sonra kralımın ellerine teslim ettiler. Bütün bunlar Tanrının desteği ve iradesiyle oldu. İtaatsizler ise büyük cezalara çarptırıldı."*¹⁴⁰

Kâhya bu konuda hiç şey konuşmak istemiyordu; çünkü ona göre Polonyalılar hem Podolya'ya hem de bütün Ukrayna'ya sahip olmak isteyince Osmanlı İmparatorluğuna hiç bir şey kalmıyordu. Demek ki, onun için bu toprakların sahibinin kim olduğu önemli değildi, sadece mümkünse en fazla alanı kazanmak istedi. Bu görüşmede elçiliği temsil eden yeğeni, bu yerlerin bomboş olduğunu söyledi ve daha önce Serasker ve Kırım Hanı tarafından verildiği sözlerini takviye edilmesini rica ediyordu. Heyet İstanbul'a gelmeden önce, İzvança antlaşmasının metni imzalandığında Serasker ve Kırım Hanı, Ukrayna'nın Polonya'ya ait olacağını söyledi.¹⁴¹ Fakat bu durum esas metinde anlatılmadı.¹⁴² Bu tartışmanın iki tarafı, yani Kâhya ve Elçinin yeğeni, madem bunlar bozkırdır, memleketleri bu şehirleri neden istediğini sordukları zaman, aynı bir soru ile

¹³⁹ *Kaynaklar*, s. 183

¹⁴⁰ *Kaynaklar*, s. 51

¹⁴¹ "Yeğenim bunu duyunca, bize ait alanları rica ediyoruz, üstelik buralar bozkır; Han ve Serasker'in sözlerini esas alarak istiyoruz, diye cevap verdi." *Kaynaklar*, s. 65

¹⁴² "Han, eğer Międzybóž ve Bar'dan vazgeçecekseniz daha fazla vakit ayırabilirim, dedi. Niemirów ve Kalnik konusunda ise bilinçli bir şekilde söz açılmadı. Çünkü antlaşmada bu şehirlerden bahsedilmediğinden iki durumun birbirine karışmasını istemiyordum." *Kaynaklar*, s. 73

cevap veriyorlardı.¹⁴³ Bu konu çok karmaşıktı. Niemirów ve Kalnik şehirleri Polonya egemenliği altındaydı fakat Kazaklar yüzünden sürekli anlaşmazlıklar ortaya çıkıyordu. Bunun için Elçi Bab-ı Ali'nin bu bölgede belli bir sınır koymasını ve Kazaklar'a verilecek şehirleri seçilmesini talepte bulunuyordu.

*“Majesteleri Hünkâr'dan Bar ve Międzybóž'u Polonya'ya kibarca bırakmasını da rica ediyor. Kazakların, Polonya-Litvanya Birliğinin egemenliği altında olan Niemirów ve Kalnik'e karşı ilgi göstermesinin önüne geçilmesini, sınırlarda anlaşmazlıklar çıkmaması için Sob'dan Dnyeper'e kadar Kazaklara ait olacak şehirlerin belirlenmesini rica ediyor.”*¹⁴⁴

Son kararı olarak, Kalnik şehri boşaltılıp Osmanlı İmparatorluğuna verildi. Bar, Międzybóž, Niemirów ve Jazłowiec Polonya'ya bırakılmasını rica edildi.¹⁴⁵ Jazłowiec de antlaşmada belirtilmemişti, fakat Polonya ile Osmanlı sınırlarının konuşulduğu zamanda, Seret nehrinin kıyısında olmasını Osmanlılar istediler ve onun öbür kıyısında neyi olduğunu sordular.

*“Büyük Polonya-Litvanya Birliği'nin Kralı Bab-ı Ali'den antlaşmayı kabul ettiğini ve Kalnik'te yaşayan insanların beklemeden çıkmalarına emir verdiğini bildiriyor. İki millet arasında olan güven ve sevgi çoğaltmak için Yüce İmparator, büyük ülkenin kralı olarak, Bar, Międzybóž, Jazłowiec ve Niemirów şehirlerini soyluların malları Osmanlı İmparatorluğunun her zaman elverişli olan Polonya-Litvanya Birliği'ne bırakmasını ve vermesini rica ediyordum”*¹⁴⁶

Bab-ı Ali Bar, Międzybóž ve Jazłowiec şehirlerden vazgeçmek istemedikleri zaman Gniński en azından orada bulunan kiliselerde ayinleri serbest uygulanabileceğini ve bu şehirlerdeki varisleri için dokunulmazlıkları kazanmaya çalışıyordu.

¹⁴³ “Kâhya, bu şehirler o kadar küçükse, onları için neden o kadar ricada bulunuyorsunuz, diye sordu. Buna karşılık yeğenim, madem küçük, neden o kadar ısrar ediyorsunuz diye sorarak cevap verdi.”

Kaynaklar, s. 66

¹⁴⁴ *Kaynaklar*, s. 69

¹⁴⁵ “Sorunuz nedir? Eğer Bab-ı Ali mutlaka Podolya'nın sınırlarını tam Seret'e kadar istiyorsa, en azından bu Seret'in öbür kıyısında, Jazłowiec bulunduğu yerde olan köşeyi bize bıraksın, diye cevap verdim.”

Kaynaklar, s. 79

¹⁴⁶ *Kaynaklar*, s. 172

*“Ölen Vezir’in Jagielnica’ya verdiği muafiyetleri gösterdim; onu okuyup kabul ettiler. Buna benzer muafiyeti Bar, Międzybóź ve Jazłowiec’taki varisler için de rica ettim.”*¹⁴⁷

Antlaşmada çok tartışılan son iki şehir Białocerkiew ve Pawołocz idi. Konuşmalarının başlangıcında Reis Efendi Polonyalılar Bar ve Międzybóź şehirleri, Podolya ve Ukrayna’yi geri vermeleri şartıyla, Białocerkiew ve Pawołocz’u tutabilirler.

*“Eğer buna rağmen başka bir şeyi rica etmek isterse, haber versin, Vezir Hünkâr’dan bunu rica etmeye çalışacak, fakat Bar ve Międzybóź şehirleri, Podolya ve Ukrayna’yı geri vermek zorundadır; Pawołocz ve Białocerkiew ise sizin olsun dedi.”*¹⁴⁸

Sonuna doğru ise Elçi bu iki şehir için koruma istiyordu, çünkü Chmielnicki Rusya ile anlaşıp bu bölgenin bağlantısını bozuyordu.¹⁴⁹ Sonunda Vezir bu sorunu çözmeye karar verdi ve baharda bu bölgede açık bir sınır çözmeye ihtiyaç olduğunu emretti.¹⁵⁰

Bar ve Międzybóź boşaltılması meselesi yanı sıra Gniński Bar’daki kalede bulunan topların çıkarılması talebinde bulundu, çünkü bu konuda antlaşma metninde hiçbir şey yazılmamıştı. İlginç bir şekilde Osmanlılar bu konuda herhangi bir direnişte bulunmadıkları gibi, bir problem de çıkarmadılar. Morawski Bey’in kaleye bıraktığı topları hariç, diğerlerinin çıkartılmasına izin verdiler.

“Ruhban sınıfından kimin seçilmesi konusunun ise Kralımın kararına ve isteğine bıraktılar, çünkü antlaşmada özellikle hiç bir mezhep hakkında bir şey yazmıyorlar. İnsanların ve topun (Morawski Bey’in bıraktığı toplar hariç) çıkartılmasına izin verdiler. Międzybóź’daki Katolik ayinlerinin yapılabilmesi için bir kilise bırakılmasını, insanların ve topun (Albay beyefendinin mirası olduğu için) dışarıya çıkartılması talebinde bulundum,

¹⁴⁷ Kaynaklar, s. 99

¹⁴⁸ Kaynaklar, s. 50

¹⁴⁹ “Bu arada Chmielnicki’nin Çar’ın mülkiyetindeki alanlara kadar olan yerler ile Białocerkiew ve Pawołocz’u istediğini Vezir’in korumasına karşı prens unvanını gaspettiğini ve böylece antlaşmayı bozduğunu söyledim.” Kaynaklar, s. 190

¹⁵⁰ “Vezir yazıyı vermek istemedi; ancak adil ve ısrarcı bir adamı görünce onu vermeye söz verdi. Sonra Chmielnicki’nin bir daha unvanların kullanılması ve Białocerkiew ve Pawołocz havalasına müdahale etmemesi için mektuplar gönderdi. Bu konuşmalar esnasında Vezir, baharda sınır çizmeye ihtiyaç olacağını söyledi. Rica etmeme rağmen, yazılı bir şekilde verilmiş maddeler okunmasını emretmedi, sadece bizzat onları okuma ve cevabı gönderme söz verdi.” Kaynaklar, s. 190

çünkü Międzybóž'da olduğu gibi Bar'daki top ve insanlardan antlaşmanın Türkçe versiyonunda hiç bahsedilmedi.”¹⁵¹

2.7. KUDÜS MESELESİ

Zurawno (İzvança) antlaşması onaylama sürecinde tartışılan ikinci madde Kudüs meselesiydi. Polonyalılar, Kudüs'ü Hristiyanların haklarının iade edilmesini, Kudüs'te yaşayan Fransisken papazlarına Katolik ayinleri uygulayabileceklerine ve rahiplerin yargılama gücü olmasına izin verilmesini, yani III. Sultan Murat tarafından onlara verilen dokunulmazlığın uygulanmasını istediler. Kudüs 1517 tarihinde Türkler tarafından zapt edildi. Gniński eskiden Frenklerin elde ettiği imtiyazların yeniden elde etmeye çalışıyordu. Müzakereler esnasında Elçinin yanında Kudüs misyoneri olan Babinkiewicz papazı bulunuyordu.

“İsa'nın mezarı, Betlehem, Góra Kalwaria ve Kamame olarak adlandırılan Kudüs Kilisesinde olan diğer yerleri, İsa'nın miladından bu yana bu yerler yüzlerce senedir Franklar tarafından elde tutulduğundan, şimdi yine onların elinde olsun, diğer yerlerde Katoliklere kiliselerini restore etme ve serbestçe ayin yapma izni verilsin dedim.”¹⁵²

Osmanlı tarafı, diğer noktaları gibi cevabını vermeden ilk ilave bir değerlendirmeye almaları gerektiğini söylüyorlardı. Polonya heyeti ise bu maddenin Türkçe yazılmış versiyonunun Latince versiyonuna uyumlu olmadığını, yani bilerek yanlış yazıldığını iddia ediyordu.

“Bundan başka, Latince versiyonunda yazılan Kudüs maddesini Türkçe versiyonda yanlış yazdıklarını, tıpkı Yahudilere izin verildiği gibi, zavallı rahiplerin Kudüs'te sadece yaşamalarına izin verildiğini, zaten bu izin verilmeden de onların orada yaşadıklarını sözlerime ekledim. Sultan Murat zamanında verilen ve onların bir kaç yüz senedir sahip oldukları beratı çıkarıp Müftüye gösterdim. Buna Kudüs hâkimleri ve bizzat müftü de şahittir dedim. Bundan başka sözü antlaşmanın Latince versiyonunun, Türkçe'de

¹⁵¹ Kaynaklar, s. 113

¹⁵² Kaynaklar, s. 69

aksi anlaşılacak şekilde yazıldığı noktasını getirdim; Türkçe versiyonunun bozulmuş olduğunu söyledim.”¹⁵³

Ona göre, Polonyalı komiserler tarafından anlaşılan ve imzalanmış olan versiyonuna göre hareket edilmesi gerekiyordu. Cevap olarak Reis Efendi, Elçinin asıl metni göstermek zorunda olduğunu, eğer yanında değilse ve onun yanında olmadığını hâlde Polonya’ya birini onu almaya göndermesini söyledi.

“Reis Efendi, Elçi Türkçe versiyonu yanlış olmakla suçluyor, dedi. Yeniden yorumlamak için asıl metnini gösterebilir; yanında değilse, getirmek için Polonya’ya adam göndersin ve kendisi de Yedikule’de onu beklesin, dedi.”

154

Gniński daha önce onların elinde bu versiyonu gördüğünü ve bu tür davranışları iyi bir siyaset olmadığını ifade etti. Bu çok zor bir konuda kendilerine yardım etmek için Elçi ve onun heyeti Müftüye gitmeye ve danışmaya karar verdi.¹⁵⁵ Fakat bu hareketi de kendisine pek fayda sağlamadı.

Bu noktada Polonya Elçisi, Osmanlı idaresini Ortodokslara karşı daha iyimser ve olumlu davranış içinde olmakla; Katolikleri ise ihmal etmekle hatta kötü muamelede bulunmakla suçladı. Buna karşın Reis Efendi antlaşmada yazıldığına göre Katoliklerin orada serbestçe dua edip ibadet edebileceklerinin kaydedildiğini, hatta bir antlaşmaya bağlı olmaksızın herkesin orada dua edebildiğini; Mekke’ye giden Müslümanların bile orada durup kendi inançlarına göre dua ettiklerini söyledi.

“Fakat ilk görüşmelerde, İslâmi hukuka göre Hristiyanlara avuç içi kadar bir yer verilmediği hâlde; merak ediyorum Osmanlılar, neden Ortodoks Kilisesinin daha fazla yanında yer alıyorlar da; hiçbir zaman tehlike arz etmeyen Katoliklere destek vermiyorlar. Reis Efendi, bunun için de İslâmi hukuk var: Kudüs’te Hristiyanlara yer vermeleri gerektiğinden, sadece Bab-ı Ali’nin tebaası olanlara verildi; o zaman Ortodokslar daha yakın olduğundan Hünkâr’ın fermanı özellikle onlara verildi, dedi.”¹⁵⁶

¹⁵³ *Kaynaklar*, s. 104

¹⁵⁴ *Kaynaklar*, s. 110

¹⁵⁵ “Öğleden sonra tören sona erdi. Bu zor antlaşmayı değiştirmek ve Kudüs meselesini kurtarabilme konusunda Müftü’nün otoritesine ihtiyacım vardı; bu yüzden onu ziyarete gittim.” *Kaynaklar*, s. 104

¹⁵⁶ *Kaynaklar*, s. 110-111

Farklı zamanlarda yapılan görüşmeler sırasında Gniński, Reis Efendi'nin Polonyalılar lehine hiçbir tutum sergilemediğini fark etti. Bu durumda konuyu bir üst makam olarak gördüğü Veziriazama iletmenin yollarını aramaya başladı. Bernardin papazlarının Kudüs'te sahip oldukları mülkiyetleri bırakılması maddesi meselesi tartışılırken, konuyu vezire aktarma imkânı buldu. Gniński şahitler göstererek durumu aktarınca Vezir çok şaşırды, çünkü Reis Efendi bütün olan biteni olduğundan daha farklı bildirmişti.

“Bundan sonra 12 efendiyi, yani en yüksek Kudüs hâkimlerini, Bernardin papazlarının İsa'nın Mezarı ve diğer kutsal yerlerin mülkiyetinin kökenleri konusunda şahit gösterdim (ve bu 12 kişi arasında Konstantinopolis'ta Müftü olan, sonra Kudüs'e tayin edilen ve şu anda Bursa'da görev yapan efendi de vardı). Bizzat Vezir okuyup Reis Efendi'ye “Beni farklı bilgilendirdin” dedi (bunu bizim tercümanlarımız anladılar). Bu yüzden o kadar korktu ki, neredeyse düşüp bayılacaktı.”¹⁵⁷

Bu maddenin diğer maddelerle beraber onaylama taslağına yazılması talebi ise İmparator'un fermanı değiştirilmez diye cevap verildi.¹⁵⁸ Her ne kadar bu konu Polonyalı heyeti ümitsizliğe düşürmüştü de elçilik heyeti dönüş yolunda, -Balkanlarda iken- Osmanlılar tekrar gözden geçirip fikrini değiştirdiler. Önce Elçi Kâhya ile gizli bir şekilde anlaşmaya çalıştı ve ona 80 çuval (para) vermeye söz verdi. Bu esnada Kâhya İmparator'un haberi almadığı hâlde Vezir ile anlaştı ve hiç kimsenin bununla ilgili haberi olmaması şartıyla Edirne'de bunu halledeceğini söyledi. Aksi hâlde, Ortodokslar bunu öğrenirse bunu engellemek için her şey yapabileceklerine inanıyorlardı.

“Kudüs maddesinde ise, Reis Efendi ve Tercüman Paşa'dan saklanarak temsilci beyefendi ve oğlumun aracılığıyla gizlice Kâhya ile anlaşmaya çalışıyordum ve 80 çuval (para?) vermeye söz verdim. Bu konuda Kâhya beni huzuruna kabul etmeden önce Vezire gitti. Bütün bunlar İmparator'suz olamadığı için, Vezir bu konuyu Edirne'de halledeceğini söyledi; sadece işler çözülmünceye kadar Vezir, Kâhya ve Büyük Kralımın temsilcisi hariç hiç kimsenin bilmemesi gerektiğini söyledi. Ortodoksların Bab-ı Ali'nin yanında

¹⁵⁷ *Kaynaklar*, s. 134

¹⁵⁸ “Kudüs maddesi konusunda sadece trajik bir cevap olarak İmparator'un fermanı değiştirilmez, dediler.” *Kaynaklar*, s. 169

Elçiyi görmeyince her şey yapabilecekler, İmparator'u kızdırmaları için vakit bulmamaları gerekiyordu.”¹⁵⁹

2.8. ESİRLER MESELESİ

Antlaşmanın esas maddelerinden bir diğeri Polonyalı rehinelerin serbest bırakılması konusudur. Özellikle Elçi üç kişi, yani Krzykawski, Siekierzynski, Jaspers beyleri için kavga ediyordu. Buna karşılıklı olarak Gniński Lviv rehinelerinin özgürleştirilmesi talebinde bulundu. Hayatta zaten az kişi kalmıştı ve daha önce, antlaşma ilk imzalandığı anda Serasker buna söz vermişti.

“Paşa’yla resmî görüşmelerimiz sırasında Krzykawski, Siekierzynski, Jaspers beylerini serbest bırakmasını rica ettim ve onların Şehsuvaroğlu Bey zamanında serbest olduklarını savunup kanıtladım. Aynı zamanda Lviv’deki rehinelerin de serbest bırakılmasını talep ettim. Ama sekiz kişi zaten ölmüştü. Dört kişi ise zar zor hayatta kalmışlardı. Bunları da serasker paşa koruma altına almıştı. Onları serbest bırakma konusunda anlaştık.”¹⁶⁰

Antlaşma onaylaması başlangıcında bu rehineler Kamaniçe’deydiler, çünkü Polonyalılar onlar için fidye ödemeleri gerekiyordu. Ancak, Elçi dediğine göre iki sene önce bu fidye Hünkâr tarafından affedilmişti ve onlar çoktan önce serbest bırakılmalıydılar.¹⁶¹ Bunu kanıtlayan belgesi olmadığından gerekçe olarak sadece Müslümanların sözüne güvendiklerini ileri sürüyordu.¹⁶² Osmanlılar ise onun bu çabalarını göz önüne hiçbir zaman almıyorlardı. Hatta rehinelerin hepsini ölse bile fidyenin ödenmesi gerektiğini söylüyorlardı. Elçi İstanbul’a gelmeden önce, Lviv’de iki kardeş bey ve bir Osmanlı Ağa tutuldu. Bu durumda Reis Efendi Polonyalıların ya 75 bin taler fidye ödemelerini ya da beyleri teslim etmelerini istedi. Elçi bu iki kardeş olan bey konusu ile hiç bir bağlantısı olmamasını istiyordu, bunun için bu konuda Polonya kralından hiç bir talimatı olmadığını bahanesini söylüyordu.

¹⁵⁹ *Kaynaklar*, s. 191

¹⁶⁰ *Kaynaklar*, s. 4

¹⁶¹ “Lviv fidyese çok önceleri Hünkâr vasıtasıyla affedildiğinden dolayı rehinelerin 2 sene önce serbest bırakılmaları gerekiyordu. İzvança seraskeri bile, İmparator mührü altında İbrahim Paşa’ya emir gönderdi. Bundan dolayı o itaatsizliği ve inadı yüzünden mahkûm edilmeli ve rehineler serbest bırakılmalıdır.” *Kaynaklar*, s. 40

¹⁶² “Belgeyi almaya gerek duymadık, çünkü İslami sözlere inanıyorduk, diye cevap verdim.” *Kaynaklar*, s. 122

*“Fakat benim bu konuyla hiçbir bağlantımın olmasını istemiyordum. Üstelik bana verilen talimatnamede bu konu hakkında hiç bir şey yazılmadığı gibi bilgilerim de eksikti. Lviv fidyesinin miktarının çoktan silindiğini ve rehinelerin çoktan serbest bırakılmış olduğunu hararetli bir şekilde söyledim. İzvança'dayken bile Serasker, onların serbest bırakılmaları konusunda Hünkâr adına ferman yayınladı.”*¹⁶³

Ama Elçi bu iki kardeşi geri veremediğini söyleyince, Osmanlılar, Polonyalı rehinelerin serbest bırakılması maddesini antlaşmaya yazmak bile istemediler. Vezir, Gniński'nin sayılı rehine almak istediğini ve aynı zamanda 2 Türk beyini teslim etmek istemediğini anlayınca çok kızdı. Bununla birlikte Kamanıçe halkından 10000 kişinin Türk kadırgalarda rehine olarak tutulduğu ortaya çıktı. Vezir bu konuda o zaman kadırgalarda olan Polonyalıların listesini Elçiden alıp onları kurtarmaya çalışacağına dair söz verdi.

*“Vezir kızgınlıkla, yüzlerce tutukluyu almak istiyorsunuz, fakat 2 tane beyi geri vermiyorsunuz dedi. Yine de sözünü sakince tamamladı. Serbest bırakabileceğim esirleri bırakacağım, listesini verin, dedi.”*¹⁶⁴

Bu çok acil bir durum idi, çünkü kısa zaman sonra bu kadırgaların büyük denizlere çıkacağı haberi geldi. Kadırgalar incelendi ve sadece ilk günde 30 kişi bulundu. Ama mühendis olan bir Polonyalı Türkler tarafından tekrar geri kaçırıldı.¹⁶⁵ Bir kaç gün sonra, Vezir tarafından organize edilen ziyafette sadece 147 kişinin serbest bırakılacağı belirtildi. Aslında en başta 280 tutuklunun serbest bırakılacağına dair söz verilmişti. Sonuç olarak sadece 21 kişi serbest bırakıldı ve dahası da Polonya'da toplam 170 Türk rehinenin olduğunu söylendi. Bunu ispatlayan bir belgeleri yoktu. Yine de Gniński elinden geldiğince kadırgaları gizli veya açık kontrol ettiriyor, bulabildiği rehineleri gizlice kaçırtıyordu.

“Ziyafette Vezir 280 tutuklunun serbest bırakılacağına söz verdiği halde sadece 147 kişi belirtildi. Bunları da Tuna'dan geri alıp sadece 21 serbest

¹⁶³ Kaynaklar, s. 119

¹⁶⁴ Kaynaklar, s. 137

¹⁶⁵ “O gün aralarında Budzanowski Papaz, Mroczkowski ve Orszanski Dominikan Papazları, Choroduzan üsteğmen, Panzer asteğmeni Fryczewski asteğmen, Grilf Bey, Posadowski yüksek teğmen ve diğerlerinin bulunduğu tutuklulardan 30 kişi bulundu. Geceleyn kadırgalardan dönerken bunların arasından, Tewenin beyefendi tekrar kaçırıldı. Bağırmadığı için kendisi suçludur. Kaçırıldı, çünkü geçmişte Çehrin ve diğer hisarın projelerini hazırlayan ünlü bir Polonyalı mühendis idi.” Kaynaklar, s. 145

birakıldı; en yaşlılardan 7 kişi, gençlerden 7 kişi. Ben zar zor Budzanowski Papazı, 2 Dominikan papazı, Chorodyzan Bey, Bielecki, Grilf, Posadowski Beyleri hizmetçilerim olarak gösterdim ve onların isimlerini yazıp serbest bırakılacaklarına dair söz verdiler. Kalan tutukluları nöbetleşe sakladılar ve Polonya'da 170 Türk rehinenin var olduğunu söylediler. Kayıtları göstermeye söz verdiler fakat hiç bir zaman göstermediler.”¹⁶⁶

Osmanlıların elinde bulunan Lvivli rehinelerden 8 kişi ölmüş 4'ü ise güçlükle hayatta kalabilmişti. Osmanlılar, Polonyalıların elinde bulunan iki Osmanlı rehinesi ile bu dördünü takas edebileceklerini söylediler. Vezir, Türk beyi ölürse Lviv rehinelerinin hemen serbest bırakılacaklarını söyleyince Elçiyi çok şaşırttı. Sonuçta bir Müslüman başka bir Müslüman hakkında böyle bir şey söylemiş ve ne olursa olsun onun hayatına çok az değer vermiştir. Bu durum çok şaşırtıcı idi.¹⁶⁷

2.9. SARAY

İstanbul'a gelen diğer seyyah veya elçilerin aksine Gniński Osmanlı sarayının fizikî durumu, işleyişi, görevlileri, harem, sultanın kadınları gibi hususlardan hiçbir şekilde bahsetmemektedir. Bu durum onun bu konulara hiçbir şekilde yer vermediği ya da dikkat kesilmediği anlamına gelmemektedir. Muhtemelen bu tür diplomatik olmayan konulara, kendisinin ayrıca kaleme aldığı “Genel Defter”de yer vermiştir. Ne yazık ki, bu defterin akıbeti hakkında hiçbir bilgiye sahip değiliz. Polonya Arşiv ve kütüphanelerinde yapılacak çalışmalar sonucunda defterin izine rastlayabileceğimize dair umudumuzu korumakla yetiniyoruz.

2.10. ANTLAŞMANIN KABULÜ, ELÇİNİN HUZURA KABULÜ, DÖNÜŞ YOLU VE SON GÖZLEMLERİ

Sonunda, yaklaşık bir sene İstanbul'da kaldıktan sonra Polonya heyeti ya da daha doğrusu Polonya heyetinin veba hastalığından ölmeyen, hayatta kalan üyeleri memleketlerine dönebilme iznini aldılar. Fakat o kadar uzun süre zarfında dışarıda kalan

¹⁶⁶ *Kaynaklar*, s. 169

¹⁶⁷ “Sonunda, Vezir: (Türk) bey ölürse tam da aynı saatte Lviv rehinelerinin hepsini serbest bıraktım, dedi. Müslümanın ağzından, özellikle Vezir'in ağzından, başka bir Müslümana karşı böyle sözler duyunca çok şaşırdım. Sonra anımsadım ki İzvança antlaşmasını onaylaması için ve ricalarımın antlaşmanın şartı olmaması için, bütün görüşmelerde Vezir ve Reis Efendi Bab-ı Ali'den her konuda söz verdiler. O zaman tekrar tekrar hem Podolya hem de Ukrayna için dokunulmazlıkları rica ettim.”
Kaynaklar, s. 191

yük arabaları neredeyse çürüdüğünden tamire ihtiyaç duyuluyordu. Zanaatkârın bunu tamir etmesini rica etmek için Elçi İstanbul kaymakamı ile konuştu.¹⁶⁸ Onun yardımıyla arabaları tamir ettirdiyse de daha Balkanlar'a ulaşmadan bütün arabaların tekerleri, İstanbul'dan yola çıkmadan önce tamir edilmesine rağmen, kırıldı. Ve dahası, yolda hiç bir tamirci yoktu, bu yüzden heyet kendisi onları tamir etmek zorunda kaldı.

*“Tam ayrılış zamanında oldukça büyük bir sorunla karşılaştım, aman Tanrım! Balkanlara ulaşmadan zar zor bütün arabaların tekerleri kırıldı. Bunun için zanaatkârlara 2 bin taler ödemek zorunda kalmıştım. Bütün anayol boyunca bir tane bile zanaatkâr yoktu, zar zor 150 tane kordon ile onları bağladım.”*¹⁶⁹

Bu esnada üçüncü veba salgını ortaya çıktı ve pek çok kişi hayatını kaybetti. O kadar ki yüklerini arabalara koymak için kimse kalmadı, bütün arabacılar öldüler. Atlarına gelince, onların da zaten pek çoğu ölmüştü, geriye kalanların önemli bir kısmı ise hırsızlar tarafından çalındı.

Ama en az bunlar kadar Gniński'yi rahatsız eden başka bir mesele daha vardı: Bostancılar Polonya heyetinin bazı üyelerini kaçırıp zorla İslam dinine döndürmeye çalışıyorlardı.

*“Bostancılar, hiçbir sebep yokken, haksız yere, caddede yürüyen bir gencimizi ve kuzenim olan Kielczewski Beyi kaçırıp, bacaklarını ve kollarını kelepçediler, değnekleri ona göstererek Müslüman olana kadar tehdit ettiler.”*¹⁷⁰

Bu mesele de onun kişisel gayretleri ile çözüldü. Meselenin kısa sürede üstü kapatıldı. Nihayet, 11 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılıp Polonya'ya doğru yola çıkabildiler. Önce Hacı Oğlu Pazarcık'taki sultanın ordugâhına ulaştılar. Elçi İmparatorun İsakçı'ya çıkacağını duydu ve onunla vedalaşmak istediğini bildirdi. Bundan önce tabi ki yeni bir görüşme talebinde bulmak zorundaydı, çünkü ilan etmeden bunu yapamıyordu. Vezir,

¹⁶⁸ “Ondan sonra 1 sene boyunca yağışlı havalarda kalan ve çürüyen arabalarımızı tamir etsinler diye zanaatkârlara emir verilmesini rica ettim. Bu konuyu çözmek için beni İstanbul kaymakamına gönderdi.” *Kaynaklar*, s. 153

¹⁶⁹ *Kaynaklar*, s. 158

¹⁷⁰ *Kaynaklar*, s. 158

Reis Efendi aracılığıyla Gniński'nin dönüş yolunda zahmet çekmemesi için İsakçı'ya, yani Osmanlı ordusunun kışla mahalline gitmesini emretti.

*“Gece yarısına doğru Reis Efendi, Vezirin o yerden sekizinci konakta Tuna nehrinde durduğunu ve orada yirmi gün kalacağı cevabını verdi. O günlerde de tahliye haberi gelirse, bir kaç konak için beni Silistre'ye, orada İmparator'u kaymakam aracılığıyla veda edebilmek için, döneceğine söz verdi. Haberi gelmezse, İsakçı'dan Bender'e Vezir ile yolum ağır olmaması sebebiyle, Lviv'e doğru gitmem için, oradan güvenli bir konvoy oluşturacağını vadetti. Böylece hiç beklemeden İsakçı'ya gitmemi istedi.”*¹⁷¹

Gniński çok dikkatli bir izleyiciydi. Babadağ'da iken Vezir'in ve ordunun geçiş törenini izleyerek, Osmanlıların askeri gücünü sayıp bir haberci ile Polonya kralına bildirdi.

8 Haziran'da hâlâ huzura kabul edilmeyi bekliyordu. Bu bekleyişin sebebi de kısa zamanda ortaya çıktı. Osmanlılar, Kamaniçe şehri boşaltılmadan Elçinin hiçbir şey yapamayacağını söylediler. Buna karşın Elçi, Kamaniçe halkının Podolya'ya herhangi bir hırsızlık, yağma ya da zulme maruz kalmadan dönebilmesi için bir ferman çıkarılmasını istedi. Osmanlılar ise Gniński'den bütün problemler giderilinceye kadar Vezirin yanında bir Polonya temsilcisini bırakmasını istediler; hatta Tercüman Paşa Gniński'nin oğlunun bu temsilciliği yapabileceği fikrini öne sürdü. Osmanlıların temsilci sıfatıyla talep ettikleri kişi açıkça bir rehine demektir. Gniński bunu bildiği için sadece oğlunu değil hiç kimseyi temsilci sıfatıyla onların eline bırakamayacağını, temsilci veya hangi ad ile olursa olsun şimdiye kadar Osmanlılara teslim edilen kişilerin hepsinin öldüğünü, daha da önemlisi böyle bir şeyin kendisine verilen talimatnamede olmadığını söyleyerek kesin bir şekilde reddetti.

*“Bunun talimatnamemde olmadığını söyledim, onu seçmek istesem bile, bırakabileceğim kimse yoktu, çünkü ya hastalanmışlar ya ölmüşlerdi. Tercüman Paşa oğlumu temsilci adayı olarak gösterdi. Aynı zamanda bunun İmparator'un isteği olduğunu söyledi ve oğluma her türlü saygıyı göstermeye söz verdi.”*¹⁷²

¹⁷¹ Kaynaklar, s. 160

¹⁷² Kaynaklar, s. 165

Ama yol boyunca Osmanlıların, Elçinin oğlunu temsilci sıfatıyla görmek istemeleri yönündeki ısrarlı talepleri devam etti.

Antlaşma için ilave konuşmalardan sonra Elçi yüklerini Kamanıçe'ye yakın bir yere götürmeleri için yola çıkarabilirdi, ama o bunu yapmayı kendisine bir hakaret olarak gördü. Osmanlıların kendisi olmadan eşyalarını yola çıkarmasının uygun bir hareket olmadığını, kendisinin ordu pazarlarının arkasında olağanüstü bir heyetle dolaşmasının hem sağlığı hem de saygınlığı açısından uygun olmadığını bildirdi.¹⁷³ Bu itirazından sonra Veziriazamı görmeye ve İmparator ile son defa görüşüp veda etmeye gitti. 12 Haziran'da maiyeti ile beraber Vezir ile vedalaşmak için gitti. Veziriazam Kara Mustafa Paşa Çehrin'e doğru yola çıkacağını söyleyip onu da yanında götürmek istediğini söyleyince, Gniński bu teklifi açık bir dille reddetti. Bu defa Tercüman Paşa onun burada kalıp, Veziriazam dönünceye kadar konaklayacağı bir yer bulup ücretini de kendi kesesinden ödemesini söyledi. Bu tehdit, İstanbul'da yaşanan sıkıntıların yeniden hatırlatılmasından ve Veziriazam ile birlikte hareket etmesini istemekten başka bir şey değildi.¹⁷⁴ Buna rağmen Gniński, Çehrin'e gitmemekte inat etti. Bu görüşmede de antlaşmanın Türkçeye çevrilmiş olan maddelerini gösterdi:

1. *“Elçi, çok sayıda cenaze töreninden sonra¹⁷⁵, memleketinden alınmış olan vilayetleri, en azından teselli olması ve ülkesinin gönül rahatlığı içinde olmasını tekrar rica ediyor. Yani, Kudüs'teki Fransiskan Papazlarının, Kamame kilisesinde İncil okumaları serbest olsun ve Murat Sultan'ın berati tasdik edilsin. Bu berata göre en son Hotin zaferine kadar ayinlerini serbestçe uygulayabildiler, ondan sonra ise Ortodokslar İsa'nın mezarından lambaları attılar ve Gora Kalwaria'da kilise mihrabını yıktılar. Moskova çarı konusunda ise, gerçekten Polonya Litvanya birliğinden bunu rica eden Katolik olan krallar, olağanüstü bir saygıya değer.*
2. *Elçi, Podolya'da bulunan 4 kişi ve Ukrayna'da bulunan 2 kişi konusunda Jagielnica'ya verilmiş dokunulmazlık gibi ya da onlardan yıllık*

¹⁷³ “Fakat ben gitmeden yükleri Polonya'ya gönderemediğimi deklare ettim ve ordugâhın arkasında olan pazarlarda olağanüstü bir heyetle ne dolaşabilirim ne de sağlığım buna izin veriyor.” *Kaynaklar*, s. 166

¹⁷⁴ “O zaman Tercüman Paşa, ya Vezir dönene kadar dışarıda, ücretini kendim ödeyerek kalmak zorunda olacağımı ya istediklerini yapacağımı (fakat benim yapmak istemediğimi) tehdit etti.” *Kaynaklar*, s. 167

¹⁷⁵ İstanbul'da geçen zaman içinde vebadan ölenlere işaret ediliyor.

haraçlarının para veya tahıl ile ödenmesinin belirlenmesini de rica ediyor. Międzybóz'a karşılık olarak ise genç olan Türk beyin serbest bırakılacağını Vezire vaat ediyor.

3. *Elçi, Lviv rehineleri ve Kamyanets'te kelepçelenmiş hâlde olan Krzykowski, Siekierzynski ve Jaspers beylerinin serbest kalmasını rica eder. Onun (elçinin) yaptığı işleri, masrafları ve sağlığının kaybına karşılık olarak rehineleri ve tutukluları esaretten alıp böyle bir görkemle memleketine dönsün. Bundan sonra Vezirin ismi daha büyük olacak ve iki millet arasındaki güven sağlamlaştırılacaktır.*
4. *Elçi Belik'teki rehinelerin serbest bırakılmalarını da rica ediyor. Vezirin sözü gerçek olsun ve onlar İstanbul'dan Tuna nehrinin öbür kıyısına götürülsünler. Onların sayısı 147'dir ve Vezir beyefendinin sözüne göre Tuna'da kadırgalardan bana verilmiş olsunlar.*
5. *Galata'daki Meryem Ana Kilisesi'nin restorasyonunu ve Prawadya'daki kilisesinin açılmasını (ben geldikten sonra belirtilmiş olan) rica ediyor. Aynı zamanda tutuklularının serbest bırakılmalarını, onları satılmamaları - çünkü fidye getirilecek- rica ediyor. Tabii ki, antlaşmaya ve yeminli ifadelerle göre verilsinler.*
6. *Kamyanets halkının, Elçinin yanında güven içinde Podolya'ya dönebilmek için fermanı rica ediyor.*
7. *Büyük Polonya Kralı için heyetin Tuna nehrinde olduğu haberini götürecek ulak rica ediyor.*
8. *İstanbul'dan çıktığı sıralarda, Kielczewski Beye ettiği hakaretler yüzünden Bostancı Paşa'yı şikâyet ediyor.”¹⁷⁶*

Osmanlılar bu noktaları duyunca ne memnun oldular ne de başka maddeleri anlatmaya izin verdiler. Tutuklu olan Polonyalılar ve Kamaniçe halkı konusunda ise daha önce verdiği sözlere rağmen Vezir daha küçük sayıda esiri serbest bırakacağını söyledi. Ziyafetten sonra sadece vedalaşabilmek için Elçinin daha 1200 taler ödemesi gerekiyordu.¹⁷⁷ Bu konuşmaların hemen hemen hiçbir sonucu olmadığı için 15 Haziran'da Vezirin ordugâhına Gniński'nin temsilcisi çağırıldı. 17 Haziran'da ise yola

¹⁷⁶ *Kaynaklar*, s. 168-169.

¹⁷⁷ “Vezir memnun olduğunu ve benimle daha fazla konuşmak istediğini söyledi. Fakat vedalaşmak için bile özellikle 1200 taler ödemem gerekiyor.” *Kaynaklar*, s. 169

çıkmak zorunda kalıp 20 kişiyi Vezir ile 19 Haziran'da Bender'e yakın bir yerde görüşmeye gönderdi. Bu esnada da Polonya kralına Vezirin askerî gücü anlatan mektup da gönderdi. Osmanlı ordusunda kalırken ve keskin bakışlı bir politikacı olduğu için Vezir ile savaşa giden Asya ve Avrupa kısımlarının ordularını gördü ve saydı.

*“O zaman Vezirin yanında Diyarbakır ve Ermenistan'ın, bütün Asya ve bu Avrupa'nın kısımlarının askeri güçlerini gördük. Köprüde onları saydık ve genel defterde anlattık.”*¹⁷⁸

O zamana kadar yaşadıkları yetmiyormuş gibi, Elçi Silistre'deyken bir de deprem meydana geldi. Bundan sonra imparatorla vedalaşmak için davet edildi. O zamana kadar Elçi bütün uygun diplomatik davranışları bıraktı. O kadar ki, Osmanlıları kızdırmak için her şey yapabiliyordu. İlk olarak Polonyalılara Osmanlılar tarafından verilen bir yerde kalmaları emrini dinlemedi ve istediği yerde kamp kurdu. İkincisi, İstanbul'dayken çalamadıkları müziği bu kamp yerinde rahatça çalabildiler.

*“Bundan sonra aşağıda bir yerde durmamızı istediler. Orada kesinlikle sıcaklıktan boğulurduk. İnatla yukarıya çıktık ve İmparator'un ordugâhına giden yüksek düzlükteki yolda durduk. İstanbul'da yasaklamış oldukları müziğimizi, davulları, trompetleri istediğimiz kadar kullandık.”*¹⁷⁹

İmparator'u son defa görmek ve vedalaşabilmek için 3 ay beklediler ve bu zaman zarfında tıpkı İstanbul'da olduğu gibi yine atları çalındı. Sıcaklıktan ve kaldıkları yer yüzünden maiyet ve bu sefer Türk atları bile hastalandı.

*“Ertesi gün, İmparator'a veda ettiğimiz zaman görüşmek istediğimiz konular hakkında Temmuz, Ağustos ve Eylül ayları boyunca bir ricada bulunamadık. Daha önceki durduğumuz yerde çalınan zavallı atlarımızı, şehrin öbür köşesinde, İmparator'un sürüsünde bulduk, fakat geri verilmedi. Gözümüz önünden ikinci defa ahırda çalışan tutuklandı.”*¹⁸⁰

Günler geçince Kaymakam ile görüşmeye gitti ve ona da daha önce hazırladığı maddeleri hem Türkçe hem de Latince yazılı bir şekilde verdi. Bu esnada Vezir, Çehrin kalesini kuşattı ve zor durumda kaldı ama 6 Eylül'de 11 gün sonra Çehrin'in

¹⁷⁸ Kaynaklar, s. 171

¹⁷⁹ Kaynaklar, s. 171

¹⁸⁰ Kaynaklar, s. 171.

fethedildiği haberi gelip ertesi gün ordugâhta büyük kutlamalara başlandı ve kutlamalar 9 gün sürdü.

*“7 Eylül’de ordugâhta büyük kutlamalar başladı: roketler, ateşler, müzikler, haykırışlar, zıplamalar, sevinç gösterileri 9 gün sürdü. Her sabah ve akşam top atıyorlardı.”*¹⁸¹

8 Eylül’de ise camide şükür namazı kılındı.

*“8 Eylül’de, ordugâhta ve şehirde bulunan Müslümanları, şafak vaktinden 2 saat önce şükretmek için camiye çağırdılar. Padişah da orada olacaktı. Padişah halkın önünde, 2 saat boyunca, yerdeki halıda namaz kılıyordu. Sonra fakirler için koçlar kestirdiler ama pek çok kişi 3 gün boyunca hiçbir şey yemeden oruç tutmuşlardı.”*¹⁸²

Fakirlere yemek dağıtıldı ve bazıları oruç tuttular. Elçi kış yaklaştığı için ve memleketine uzun bir yol kaldığı için artık iyice sabırsızlanmaya başladı. Kaymakam’ın dediğine göre sadece Bar ve Międzybóz Polonyalılar tarafından bırakılıp bırakılmadığı haberini bekliyorlardı, çünkü bu haberi almadan Elçiyi Polonya’ya yollamadılar. Ertesi gün ise Elçi Bar ve Międzybóz için rüşvet vermeye karar verdi ve sonuç olarak bu şehirler Polonya’ya bırakıldı.

*“Ertesi gün Kaymakam güvenilir bir ağasını bana gönderdi; onun aracılığıyla Bar ve Międzybóz her biri için 6000 kırmızı zloty verdim; 50 bin taler de müftüye, Kudüs meselesi ve Sultan Murat’ın vereceği dokunulmazlık imtiyazının kopyası ile Kudüs hâkimlerinin tanıklığı konularında bizi desteklemesi için verdim. Diğer maddeler: Chmielnicki’nin unvanı ile ilgili, Białocerkiew ve Pawołocz için hâkim oldukları alanlar ile onların sınırları konusunda teminatı verilmesini, yazılarda “gölge koruma” olarak verilen sözleri hafifleterek, tekrar ifade edilmesini sağladım.”*¹⁸³

26 Eylül’de farklı bir haber geldi. Padişah Elçiyi Balkanlara almak istemiyor ve Podolya’da herhangi bir şehrin boşaltıldığı haberini alınca kadar onun Pazarcık’ta Vezir’i beklemesini emrediyordu. Gniński hem Kaymakam hem de Müftü ile

¹⁸¹ Kaynaklar, s. 182

¹⁸² Kaynaklar, s. 182

¹⁸³ Kaynaklar, s. 183

görüşmeye çalıştı fakat onunla hiç kimse konuşmak istemedi. Osmanlılar artık daha fazla görüşmeyle konuyu dağıtmak istemedi. Ya Polonyalılar istediklerini yapacaklar ya da oldukları yerde kalacaklardı – umurlarında bile değildi. Elçi de bunun farkındaydı ve moralini bozularak ümidini kaybetti.

*“Hiçbir şey düşünmeye gerek yok. Herkes kör ve sağır olunca kullanabildiğim yöntemler bitti. En azından Musab Paşa’ya hediyeler göndermeye karar verdim. Yapabildiğim kadarıyla nereye giderse gitsin bizim için uygun olmasını rica ettim.”*¹⁸⁴

Vezir ordusuyla ile beraber Çehrin’den dönünce Elçi orduyu dikkatlice inceledi ve saydı. Anlattığına göre ordu çok zayıflamıştı ve atsız kalmıştı. Vezir ile görüşmeden önce ise Türkçeye çevrilmiş noktaları hazırladı ve son defa, veda esnasında memleketi için olumlu bir şey yapacağını umut ediyordu. Vezir tekrar Elçinin temsilcisini bırakmasını istiyordu ve sınır çizilmesi bahara erteledi. Lviv rehineleri serbest bırakılmadı, çünkü Polonyalılar hayatta kalan bir Türk beyi teslim etmeyeceklerdi. Kudüs maddesi de çözümedi fakat ikisi de dostça bir şekilde vedalaştılar. Yola çıkarak Elçi gördüğü adaletsizliği ve çektiği acıya rağmen Yeniçeriler onları kuşatıp arabalarında kaçak biri olup olmadığını aradılar. Elçi onları şikâyet edip cezalandırılmalarını istedi.

“Yeniçerilerin her birine 3 gün boyunca 80 falaka atılacağını, normal kişilerin ise avluda cezalandırılacağını garanti ettiler. Aramaya başladılar, ama Tanrı’nın merhameti sayesinde hiçbir şey bulmadılar; sadece Kaniów’da alınmış bir Kazak ve bir çiftçi buldular, çünkü onlarla beraber avluya girdi. Kazak hakkında hiç bir şey söyleyemedim, çiftçi için fiyat alındığı zaman ödemek istedim ama Çavuş Paşa, onu Vezire Yeniçerinin dolandırıldığının karşılığı olarak aldı. Vezirin onu serbest bırakacağını ve Yeniçeriyi cezalandıracakları zaman izleyicileri göndermemi söyledi. Onlardan birini sopa ile çok fena dövdü. Çünkü o, odamdaki dolapta köle bulacağını düşünmüş ve ısrarla aramak istemiş fakat bulamamıştı. O zaman Osmanlıların tutumlarını protesto ettim ve Tercüman Paşa bundan dolayı panikledi. Yeniçerilerin cezalandırılmasını izlemeye hiç kimseyi

¹⁸⁴ Kaynaklar, s. 186-187

göndermeyeceğimi bildirdim, ama Kâhya'ya birini gönderip bana yapılan şiddeti anlattım ve tazminat olarak ceza yerine en azından bir Lviv rehinesi olan Szymonowicz Bey'in serbest bırakılmasını rica ettim. Onun ismini Tercüman Paşa not etti ve Çavuş Paşa bu hususta söz verdi. Fakat hiç bir şey kazanamadım, ne çiftçiyi ne de onun için kabul edilen fidyeyi bile geri gönderdiler. Müslümanların sözüne asla inanmamalı!”¹⁸⁵

Ancak, memlekete dönerken birçok insan Elçinin yanına kaçtı. Kaçış nedenleri Seyahatname'de yazılmamıştır. Ancak Elçi, Osmanlı topraklarında yaşayan kişilerin bedbahtlıklarından dolayı onunla birlikte gitmek istediklerini göstermek amacıyla şunları anlatmıştır:

“Bu çok sıkı teftiştten sonra, değişik insanlar, çocuklarıyla beraber bazı kadınlar bizim yanımıza kaçtılar. Diğerler kervana sığmadıklarından kendi çocuklarını sakladılar. Bu yüzden kalabalık bir grup gelip köleler yüzünden arabalarımı tahrip etmek istediler. Fakat onlara yaklaşanı vuracağımızı bildirdim. Gerçekten hazır olduğumuzu gördükleri için yaklaşmadılar. 19 Kasım'da şafak vaktinde hareket ettik, hiç kimse bize dokunmaya cüret etmedi. Bazılar Tuna Nehrine kadar bize eşlik etti; köleleri bırakmamız halinde atlar ve paralar vereceklerdi, fakat onları göremediler çünkü kapalı karavanlardan hiç çıkmadı ve arabalara yaklaşmaya ise hiç kimseye izin verilmedi.”¹⁸⁶

“Tercüman Paşa, bütün bunların heyet kararı olduğunu ve anlaşmalara uygun hareket edildiğini; örnek olarak, geçenlerde Alman elçisinin kaldığı yerde bir Türk'ün cesedinin bulunduğunu, bu yüzden onun divana getirildiğini söyledi.

Hükümet kararlarının elçileri bağlayıcı olmadığını ve eğer böyle olursa onlar, o zaman hem serflere hem de yerlilere benzemiş olurlar; bu yüzden kendilerini dinlemem gerektiğini söyledim. Bunu Tercüman Paşa'ya ağır olan konuyu bütün Hristiyanlık inancımınla duyuruyorum ki, bana şiddet

¹⁸⁵ Kaynaklar, s. 193

¹⁸⁶ Kaynaklar, s. 193

uygulanmasına izin veremem ve beni mahkemeye götürmek isteyen önce beni öldürmek zorunda olacağını söyledim.

Bunun üzerine hiç kimseyi bulamayınca, bütün yolculuğumda güvende olacağımı ve Tuna nehrinin kıyısında bana denetim uygulamayacaklarını söyleyip çıktılar.

En fazla problemi iki Yeniçeri çıkardı: aslen Bağdatlı olup Pazarcık'ta yerleşip halka açık hamamın sahibidir; soylu Wiśniewski Bey, yaklaşık 20 sene önce ondan kurtulup bize kaçmıştı. İkincisi, İmparator'un kuyumcusuydu, ondan da bir Polonyalı kaçtı. Diğerler ise o kadar önemli değillerdi, hatta hareketli bile değildiler.

O zaman güvenli olduğu şartını verdi; bunlar için yüklü fidyeler ödenmişti. Arama yapmalarına izin vereceğimi; bulamadıkları zaman dolandırıcılık bahanesiyle bana ceza verilirse, Çavuş Paşa ve Tercüman Paşa beni korusun dedim.”¹⁸⁷

Elçi Türk karargâhından ayrıldıktan sonra hızla memleketine doğru yol almaya başladı. Bundan sonraki anlatımı tamamen ülkesine kavuşmak için kat ettiği yollar ile ilgilidir.

“Her gün sekiz ya da on saat at sırtında ilerledim ve 8 gün sonra, Tuna Nehrine vardım. O gün akşama kadar büyük ve tehlikeli bir fırtına vardı. Gece ay çıktıktan birkaç saat sonra hafif bir esinti oluştu. Sabah yeni bir teftiş yapılmadan köleleri atlar ve arabalarla Galac'a gönderdik. Oradan geçerken Türkler tarafından kovulan halkı ve harabeye çevrilmiş evleri bulduk.

İkinci gün, on altı saat boyunca atı koşturarak Belgrad'a vardım. Ertesi gün Belgrad'dan çıkıp Jassy'da, Kaymakam Szeptylic Bey, Bogusz Bey ve 2 Karalasz sancağının yanında diğer boyarlar ve bir kaç düzine Tatar atları ile şehirden yarım mil uzaklıkta karşılaştım. Daha önce Kamyanets'e giden 300 kişiyi serbest bırakmak için (boyarlar onlar için 6 bin taler ödediler); bundan başka şehirde bazı olaylar olduğu için, 4 gün beklemek zorunda kaldım. Ondan sonra bahsettiğim boyarlar tarafından çeyrek mile

¹⁸⁷ Kaynaklar, s. 192-193

kadar şehirden çıkarılıp, İmparator'un Kapıcı Paşasına, Vezir'in Ağasına, Çavuşlara ve Yeniçerilere mertebelerine göre hediyeleri verip vedalaştım.

Fakat Jassy'da ölüm serbest bırakmadı, İmparator'un banyasından ve kadırgalardan kurtardığım Kâtip beyefendinin alayından üsteğmen Serel Bey ertesi gün öldü, ondan sonra da bir köle ve Elçinin maiyetinden bir hizmetkâr. Bunun için bana eşlik edenlerden hem de Silistrelî efendiden tanıklığını aldım (Silistredeyken daha önce bahsi geçen İmparator'un banyasında 3 köle öldü). Vezir beyefendi ölmüş kişilerin yerlerine İmparator'un banyasından diğerlerinin - Eğer hâlâ yaşıyorlarsa Godlewski Beyi, Kulkowski Beyi, Nagorski Beyi, Mękarski Beyi, Zagorowski Beyi ve ayrı Akdenizde olanlar Korzeniowski ve Chrzyszczewski Beyleri- serbest bırakılmaları için emir vereceği yolunda bana sık sık garanti verdi.

O zaman tanıklıkları temsilciye gönderdim ve banyada kalan 6 kişinin gelmelerini bekledim – hizmetkârlar, süvari eri ve Ortodoks papazlarına hariç onların daha fazlası olmayacaktı. Ancak, beylerin kadırgalarında yaklaşık 30 kişi bulunabilirdi, Nisanın sonunda kadırgaları denize çıkmadan önce onlar için kışın fidye ödemek gerekiyordu; bunu yaparak Polonya-Litvanya Birliği yoksullaşmazdı, Tanrı'nın daha büyük bir lütfuna mazhar olabilirdi.

Jassy'dan Kamyanets'teki kiliseyi almak ve Krzykowski, Siekierzynski ve Jaspers Beyleri almak için bir yazı istedim –orada beni Meclis aracılığıyla beni durduracaklarını işitince, bütün Eflak gibi bozkır olan Soczawa'ya doğru gittim.

Vezirin fermanı, Halil Paşa'ya yazdığım mektup ve olabildiği kadar bağlayıcı bir antlaşma ile yolculuk güvenliği ve masrafları hesap edip Bielecki Beyefendileri gönderdim. Yaşlı bir kişiyi bir genci kadırgalardan kurtardım. Bu genç ilkbaharda Polonya'dan benim yanıma gelen ve Pazarcık'tan Silistre'ye Vezirin fermanını götürerek Silistre'de -Vezir tarafından- serbest bırakılan tutukluları Galac'a nakleden kişiydi.

Her durumda seve seve Vezirin yazılarının asıl metinlerini, Vezirin mührü ile verip, Pazarcık'da Efendi'den aldığım kitaplardan alınmış asıl kısımları

ile beraber gönderdim. Tanrının iradesiyle oldu, Kutsal Katarina'nın Katolik kilisesi ve yanındaki daire Paşa Kamyanets'ta geri verdi, çünkü Cizvit birliğinde Yeniçeri Ağası Krzykawski, Siekierzynski ve Jaspers köleleri hududa kadar getirdi, Lviv rehineleri ya serbest ya da gözetim altındadır.

Kadırgalardan Budzanowski Bey, Mroczkowski Dominikan Papazı, Posadowski Binbaşı, Chorodyzan Üsteğmen, Grylf ve Fogiel Asteğmenler, Bielecki Bey, Milkowski Bey ve şimdi ve daha önce serbest bırakılmış bir kaç yüz değişik köleler de kurtarıldılar.

Kendim ise Soczawa'dan Bukowina'dan geçerek zar zor Sianiatyn'a vardım ve oradaki askerler tarafından kabul edildim. Acele ediyordum ve atları yorup Büyük Kralıma hizmet etmek için geldim, Önce sekreteryaya işlerini gerçekleştirerek, işi, aklı, tavsiyesi ve süslü maiyeti ile Polonya'nın haysiyeti için görevi yapan ama 6 ay boyunca İstanbul'da çok kötü ağrılarla sağlığı bozulan Chełm Starostasını, sonra Husar üsteğmenimi, Inowroclaw Kale Kumandanı, Gdansk Kale Kumandanı, Przemysl Kale Kumandanı, Przedecki Starostası, Lanckoroński Bey, Dzierzek Bey, Boim Bey, maiyetimin Kâhyası, Monsieur Deperier (yabancı, iyi bir insan, ondan Polonya'nın işlerine çok desteği ve kibarlığı gördüm); Hadziewicz Bey, Spendowski Bey, akıllı, işi bilen, çalışkan, bu hemen hemen 2 sene boyunca Polonya Tercümanı; Husar yoldaşlarım: Prusak Bey, Büyük Kralıma kapitulasyon ile gönderilmiş ve sonra cevabı ile tekrar bana gelen, Jassy'dan Çehrin'e alınan Lipski Bey, Ulatowski Bey, Mielaczewski Bey, Błoński Bey... Chełm Starostası maiyetinden ise: Bobowski Bey, Kobylnicki Bey; husarlar: Boryslawski Bey, Chrzastowski Bey, Kalusowski Bey, Zieliński Bey, Nasilowski Bey, Kędzierski Bey ve ölmüş olanlara hariç diğer askerler. Elçi saray mensupları ise: Zakrzewski Beyleri, Kielczewski Bey, Wydźga Bey, Kobylnicki Bey, Cetys Bey, Kamiński Bey, Gowarzewski Bey, Reut Bey, Skulimowski Bey, Goliński Bey, Puchowski Bey, Rożna Bey, Muchowiecki Bey, Rościewski Bey, Lutomski Bey, Ciński Bey, Wapowski Bey, Kaczorowski Bey, Kowalkowski Bey. Ruhban sınıfı da: Rybczewski Cizvit Papazı, Lisiecki Sistersiyen Papazı, Babinkiewicz Kudüs Misyoneri,

Kędzierski Dominikan Papazı; bana İstanbul'a kadar eşlik edip sonra kendi psikoposluğuna ve Kudüs'e gönderen Koadjutor Lviv Ermeni Başpiskoposu ve Tokat Piskoposu; bundan başka, benimle beraber memleketimiz için bu işkencelere dayanan Lviv Theatinler Aloizy Papazı ve Rubbi Papazı, diğerler ölüm ile eluctati benden önce karşılaştılar. Diğer kişiler, bizi in victimam ya da pignus pusuya düşürünce Vezirin kaydında gösterildi. Sonunda iki oğlum çok çalışın Büyük Kralımın ve Polonya-Litvanya Birliğinin merhametine öneriyorum.

Ölmüş varisleri de öneriyorum: eşini ve küçük çocukları yetim kalan Chocimierski Bey, Obornicki Starostasının oğlu Kęszycki Bey, Zagórski Bey, Husar yoldaşım ve kardeşleri Polonya-Litvanya Birliğinin paraları kendi kanyla hak ettikleri Bartochowski Bey; Elçi maiyetinin üyeleri Łabeta Bey, Sartawski Bey, Zakrzewski Bey, Dydyński Bey, Jarmużewski Bey, Lasocki Bey. Chełm Satrostasi maiyetinden ise: icra memuru olan Rybczewski Beyin yeğeni Murawiec Bey, Husar yoldaş Komarnicki Bey, Starosta'nın asker yoldaşı Piotrowski Bey, Büyük Kralımın ve Polonya-Litvanya Birliğinin merhametine ve saygılarına öneriyorum.

Diğer cenazeler hakkında konuşmak ise uzun bir yorum olacak. Çünkü vebadan dolayı 110 kişi, uzun yolculukta değişik hastalardan dolayı 15 kişi öldü. Bundan başka kadırgalardan kurtarılanlardan 38 kişi öldü.

Sonunda, yeğenimi Büyük Kralımın ve Polonya-Litvanya Birliğinin merhametine takdim ediyorum. Çünkü o, ilkbaharda Çehrin'e doğru yolculuk esnasında ve sonra Balkanlardan Edirne'ye kadar yolculuğumuz boyunca kendi canını ortaya koyarak bizim hayatımızı korudu. Vezir'in emrine, ister istemez orada onu temsilci olarak bıraktığım zaman (yoksa bizzat çıkamazdım), hemen hemen bir sene boyunca kendi şahsi parasıyla, hazineden bir kuruş bile almadan görevi yaptı. 3/196 orada ise ulufe ile ilave yapmak göreneği yok ve İmparator temsilcisi onu almadı. Bundan başka, Büyük Kralımdan onu oradan kurtarmayı, başka bir kişiyi görevlendirmesini, orada ona ihtiyaç duyulmadığını deklare etmesini rica

ediyorum. Zaten benim iki senelik işlerimden sonra baskı görmeye sağlığı yetmez.

Köleleri de: binbaşılar, üsteğmenler, asteğmenler, diğer rütbeli askerleri, değişik ülkelerin soyluları ve oğulları Vezir'den kısmen serbest bırakılmış, kadırgalardan çıkarılmış, kısmen saklanmış, kısmen benim ve Chelm Starostası tarafından paramız olduğu kadar ödenmiş ve bir buçuk sene boyunca değişik yöntemleri kullanarak memlekete gönderilmiş olan bazı rütbeli askerler, yani değişik mevkilerde ve durumlarda olanları Büyük Kralımın merhametine ve Polonya-Litvanya Birliğinin nimetine emanet olarak veriyorum.

Böyle bir rica ve bütün müzakereyi Büyük Kralımın ayaklarının önüne, Polonya-Litvanya Birliğinin kucağına boyun eğerek veriyorum.”¹⁸⁸

¹⁸⁸ Kaynaklar, s. 193-196.

SONUÇ

Eldeki çalışma Zurawno Antlaşmasının onaylaması (1677-78) amacıyla Polonya'dan İstanbul'a gönderilen elçi Jan Gniński tarafından yazılan seyahatname üzerindedir. Eserde Varşova'daki hazırlıklardan başlayarak Elçinin bütün yolculuğunu, İstanbul'da gördüğü törenleri, çektiği zorlukları ve özellikle yaptığı resmî görüşmeleri içermektedir. Çalışma kapsamında öncelikle Jan Gniński tarafından yazılmış olan (1677-79) ve 1907 yılında Franciszek Pułaski tarafından yayımlanmış seyahatname neşri esas alınarak Lehçeden Türkçeye metin tercüme edilmiş ve tercüme üzerinde kapsamlı bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır.

Heyetin Varşova'dan İstanbul'a 3 ay süren uzun yolculuğu 1677'de başlamıştır. Elçinin başkanlığındaki heyet Kamanice'ye ulaşınca ilk defa Türk ordusunu ve ordugâhını görmüştür. İşte bu ilk karşılaşmada Osmanlılar hakkındaki ilk düşünceler Gniński'nin kaleminden yazılmıştır. İlk olarak onun dikkatini çeken şey Türklerin cirit oynamalarıdır. Çünkü Heyetin Kamanice Paşası ile görüşmek için şehre girerken onlara Türk askerlerinin oynadıkları cirit oyunu eşlik ediyordu. Bu esnada Osmanlılar hem kaleye yaklaşırken hem de şehirden geçerken 12'şer pâre olmak üzere 24 kez top atışı yaptılar. Daha önce birçok ülkeye heyetleriyle gitmiş olan Gniński, Türklerin ona bu şekilde saygı gösterdiklerini düşündü. Bunlar ve daha sonradan alacağı pahalı hediyeler İstanbul'a ulaşmadan önce morallerini çoktan arttırmıştı. Elçi de, çok parası bulunmamasına rağmen gösterişli hediyeler ile belirli miktarda parayı hemen hemen her görüşmeden sonra rüşvet olarak veriyordu. Böylece görüşülen konularda muvaffakiyet sağlamayı hedefliyordu. 1672-1676 yılları arasında meydana gelen Osmanlı-Lehistan Savaşı, 17 Ekim 1676 tarihinde imzalanan Zuravno (İzvança) Antlaşması ile sonlandırıldıktan sonra onun resmî bir şekilde onaylanması gerekiyordu. Ancak, ilk başlarda bazı maddeler üzerinde mutabakat bulunmasına rağmen, Osmanlılar ve Polonyalılar yaptıkları görüşme ve tartışmalardan sonra anlaşmaya varmanın öyle hiç de kolay bir iş olmadığı ortaya çıktı. Şunu söylemeye gerek yok ki hem Polonyalılar hem de Osmanlılar kendileri için en az kayıpla mümkünse en çok şey elde etmek istediler.

Elçi, üç ay yolculuktan sonra İstanbul'a girmek için önce üç kez giriş isteği gönderdi. Sonunda Veziriazamdan bu izni aldı. 450 kişilik gösterişli bir kalabalıktan oluşan heyet, eski Konstantinopolis'e girdi ve diğer yabancı elçilerin heyetleri tarafından coşkulu bir

şekilde karşılandı. Ne yazık ki bu heves uzun sürmedi. Elçi konaklamak zorunda olacakları hanı görünce büyük hayal kırıklığı yaşadı. Fakat gerçekten bu han yüzünden daha ne kadar acı çekeceğinin farkında değildi. Bu bakımsız han kesinlikle heyetin şerefine uygun değildi. Üstelik o kadar sayıdaki bir grup için oldukça küçüktü. Böyle olunca Elçinin maiyetindeki bazı kişiler sokaklarda susuz, açlıkta geceleme zorunda kaldılar. Ayrıca Hünkâr sarayına bakan hanın pencereleri aniden kapatıldı. Dahası, han elçilik heyetinin sağlığı için zararlıydı. Daha birkaç gün sonra bilinmeyen bulaşıcı bir hastalık peyda olmaya başladı. Sonra, bu hastalığın bir veba salgını olduğu ortaya çıktı. Ancak, defaatle rüşvet verilmesine rağmen hastalıktan dolayı kimsenin handan dışarı çıkmasına izin verilmemiştir. Bunun neticesinde salgın daha hızlı bir şekilde yayılmaya başladı ve tesiri gün geçtikçe arttı. Gniński kaldıkları bu hanı “ölüm evi” olarak adlandırdı. Bu psikolojik baskı altında kalan Elçi sadece üç oğlu için Karadeniz kıyısında bir konak ayarlayabildi.

Osmanlılar, İstanbul’a doğru giden yolda Elçi için gösterişli karşılaşmalar yapmalarına rağmen, heyet İstanbul’a geldikten sonra onlara gereken ilgiyi göstermediler. Herhangi bir devlet adamıyla bile görüşmek için Elçi görüşme talebi bazen birkaç gün, bazen de birkaç ay bekletiliyordu. Görüşmeler esnasında ise, Gniński’nin antlaşma maddeleri üzerindeki önerileri eğer Osmanlılar beğenmezse Elçiyi Yedikule’ye atacaklarını, barışı bozacaklarını ve Polonya’ya karşı yeni bir savaş açacakları tehditleriyle korkutmaya çalışıyorlardı. Osmanlılar istedikleri şekilde antlaşmanın onaylanmasının hızlandırılmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Fakat Gniński’nin morali bozulmuş olmasına rağmen hiçbir zaman İstanbul’a gelişinin nedenini unutmuyor ve tartışmaları cesaretle sürdürüyor ve ülkesinin isteklerinden vazgeçmiyordu. Bununla birlikte dinî bir adam olduğu için hiçbir zaman ne dua etmeyi bıraktı ne de Tanrı’ya olan inancını yitirdi.

Gniński’nin Osmanlılar hakkındaki intibaları iki yolla şekilleniyordu. Önce sadece Osmanlı orduları ve alttaki görevlilerle irtibat kurdu. Başlangıçta bütün bunlar onu olumlu bir şekilde etkiledi. Fakat İstanbul’a ulaştıktan sonraki daha üst rütbeli Osmanlı memurlarıyla olan görüşmelerde daha ağır konular üzerine gerçekleşen tartışmalar bu olumlu intibamı ortadan kaldırdı. Galiba en çok irtibat ile kurduğu kişi Tercüman Paşa idi. Gniński ona önce güveniyordu hatta bazı konularda bile danışıyordu. Fakat Rum asıllı yani Ortodoks olduğu için Elçi onun Polonya’nın aleyhine çalışacağını düşünmeye başladı. Gniński Kudüs meselesinde yapmak istediği konuşmasını Tercüman Paşa’ya

güvenmeyerek tercüme ettirmedir. Bu konuda Fransız elçinin yardımını istedi. Hatta sonraki görüşmelerde Tercüman Paşanın antlaşmanın tercümesini yanlış yaptığı ortaya çıktı. Antlaşmanın iki dilli versiyonu (Latince ve Türkçe) vardı ve onların uyumlu olmadığını öğrendiler. Kapitülasyonların imzalanması sırasında ise Elçinin onu okumadan imzalanmasını istedi. Bütün bunlar Gniński'nin ona niçin hiç güvenmediğinin sebepleridir. Karşılığında, konuşmalar ilerledikçe Kudüs maddesi konusunda dinî otoritesi olduğu için Elçi, Şeyhülislam'a gitti.

Gniński'nin sonraki karşılaştığı Osmanlı devlet adamı Reisülküttap idi. O Elçinin Veziriazam ve diğer üst rütbeli memurlarla irtibatını kuran kişiydi. Kendisi dindar olduğu için Elçi ona nasıl davranması gerektiğini biliyordu. Reisülküttap çok doğrucu ve fikr-i sabit biriydi. Ortodokslara yakın davranıyordu, hatta Gniński onu Tercüman Paşanın kan kardeşi olarak adlandırdı. Reisülküttap Polonyalıların antlaşma maddelerini değiştirme isteklerine çok şaşırıyordu. Çünkü ona göre yüce Osmanlı İmparatorluğu ne veriyorsa onu kabul etmek şarttır.

Sadaret Kethüdası ile görüşmesinden Elçinin pek bir beklentisi yoktu. Fakat sonra onun bir otorite olduğunu öğrendi. Görüşmelerde oyalamadan düşündüklerini dile getiren, çok sert, kaba, diğerlerini umursamayan biri olduğunu anladı. Veziriazam ile görüşmesinden Elçinin çok beklentisi vardı, zaten onunla görüşmek onun ilk arzusu idi. İlk bakışta gösterdiği ilgi ve alaka gerçek değildi. Zaten o elçilik heyetinin bakımsız bir hana yerleştirilmesini emretti. Diğer Osmanlı memurları gibi, ilk görüşmelerde verdiği sözlerini de tutmadı.

Öne sürdüğü maddeler konusunda, bütün görüşmelerde sürekli tehditler dinledikten sonra Elçi hemen hemen tamamen başarısız oldu, çünkü Polonyalıların istedikleri şekilde antlaşmayı onaylatamadı. Bar, Miedzyboz, Niemirow ve Jazlowiec adlı yerlerin Osmanlıların değerlendirilmesi sonucunda belki Polonya'ya verilmesine izin vereceklerini söylediler. Kalnik şehri Osmanlıların eline geçti. Kudüs meselesi Vezir'in dediğine göre halledilecekti. Ukrayna'da Kazakların yağmalarının önüne geçmek amacıyla Polonya ile Osmanlı arasında bir sınır hattının çizilmesi bahara kadar ertelendi. Gniński'nin heyetinden daha önce İstanbul'a gelen 12 kişilik heyetten hayatta kalan dört Polonyalı rehine için Elçi, Bucaş Antlaşması uyarınca fidye ödemek istemedi. Ayrıca Polonyalıların ellerinde tuttıkları bir Türkü teslim etmedi. Vezir,

Polonyalıların elindeki Türk ne zaman ölürse ellerindeki 4 rehineyi hemen geri vereceğini söyledi. Bu Elçiyi çok şaşırttı, çünkü Vezir için Türk rehinenin hayatının pek de umurunda olmadığını gördü. Osmanlı esaretindeki Kamaniçe halkından bir grup kurtarıldı. Fakat önce Vezir 280 kişiyi geri vereceğine söz verdi. Sonuçta yalnızca 21 kişi serbest bırakıldı.

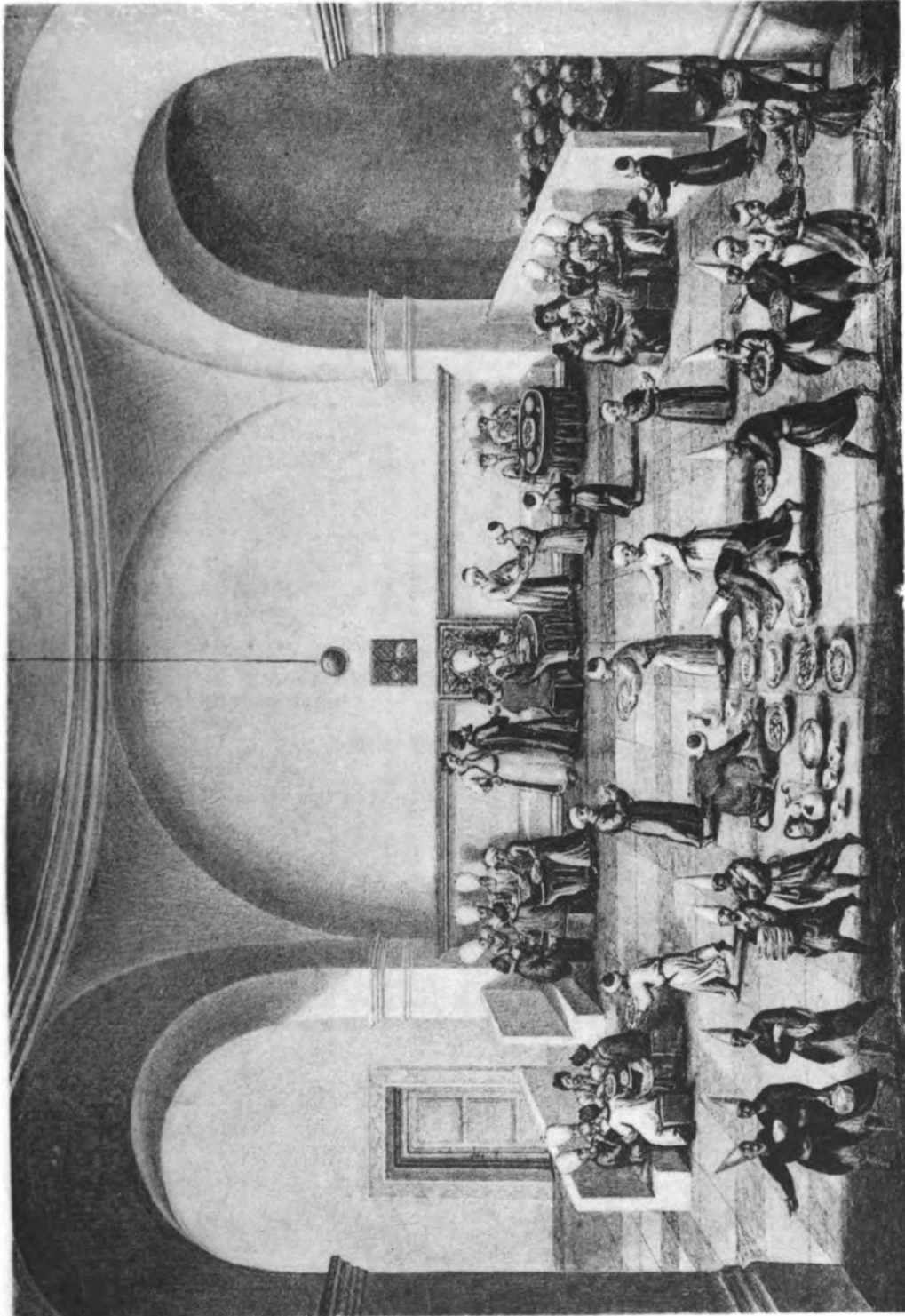
Bütün bunlar göz önünde bulundurarak, Jan Gniński'nin İstanbul'daki diplomatik ziyaretinin başarısızlıkla sonuçlandığı ortaya çıkmaktadır. Sadece mal giderleri değil, kişisel masraflarını (yani hayatlarını kaybeden kişiler) da ödeyip, hiçbir şey kazanamadı. Büyük ihtimalle sadece yeni bir savaşın yapılması ertelendi. Bu heyetin görüşmeleri sonucunda Polonya kralı dış politikasını değiştirmeye mecbur kaldı. Bu bakımdan Jan Gniński tarafından hazırlanmış olan metin Leh-Osmanlı diplomatik ilişkilerine ilginç bir ilave bakışı eklemektedir. Ayrıca 17. yüzyıl Leh-Osmanlı ilişkilerinin yorumlanmasında önemli bilgiler vermektedir. Özellikle de bir Lehlinin gözünden Osmanlı ülkesinin ve bürokrasinin genel durumunu anlama hususunda bir fikir vermektedir.

KAYNAKÇA

- Arık, S. (2005). Polonya Kralı III. Jan Sobieski Hükümdarlık Dönemi (1674-1696). *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*. c. XXIV.
- Baykal, B. S. (1985). Tarih Boyunca Osmanlı-Polonya İlişkileri. *Yusuf Hikmet Bayur Armağanı*. Ankara: TTK.
- Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. c. V, İstanbul.
- Długosz, J. (1869). *Jana Długosza Kanonika Krakowskiego Dziejów Polskich Książ Dwanaście*. Kraków.
- Doğru H. (2006) *Lehistan'da Bir Osmanlı Sultanı*. İstanbul.
- Eyice S. (2014) Elçi Hanı. *TDV İslam Ansiklopedisi*. c. XI
- Gniński J. *Relacja Legaciy Tureckiej Jaśnie Wielmożnego Jana Gnińskiego, Wojewody Chełmińskiego, Kowalewskiego, Knyszyńskiego, Radzyńskiego, Grodeckiego Starosty Do Mechmet Soltana, Cesarza Constantynopolitańskiego z Seymu Warszawskiego Wyprawionego W Roku Pańskim 1677, Czyniona Na Seymie Dnia 8. Miesiąca February Roku 1679*
- Hammer J.von. (2008) *Büyük Osmanlı Tarihi*. c. IV, XI. İstanbul.
- Kołodziejczyk D. (1991). Polonya ve Osmanlı Devleti arasında tarih boyunca siyasi ve diplomatik ilişkiler. *Savaş ve Barış. 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya İlişkileri*. İstanbul.
- Pułaski F. (1907). *Źródła do Poselstwa Jana Gnińskiego Wojewody Chełmińskiego do Turcyi w latach 1677-1678*. Warszawa.
- Reychman J. ve Zajączkowski A. (1993). Osmanlı-Türk Diplomatikas. İstanbul.
- Topaktaş H. (2014) *Osmanlı-Lehistan Diplomatik İlişkileri. Franciszek Piotr Potocki'nin İstanbul Elçiliği (1788-1793)*. Ankara.
- Topaktaş H. (2015). *Lehistan'da bir Osmanlı Sefiri: Zıstovli Hacı Ağa'nın Lehistan Elçiliği ve Sefâretnâmesi (1755)*. Ankara.
- Uzunçarşılı İ. H. (1983). *Osmanlı Tarihi*. c. III. Ankara.

EKLER¹⁸⁹

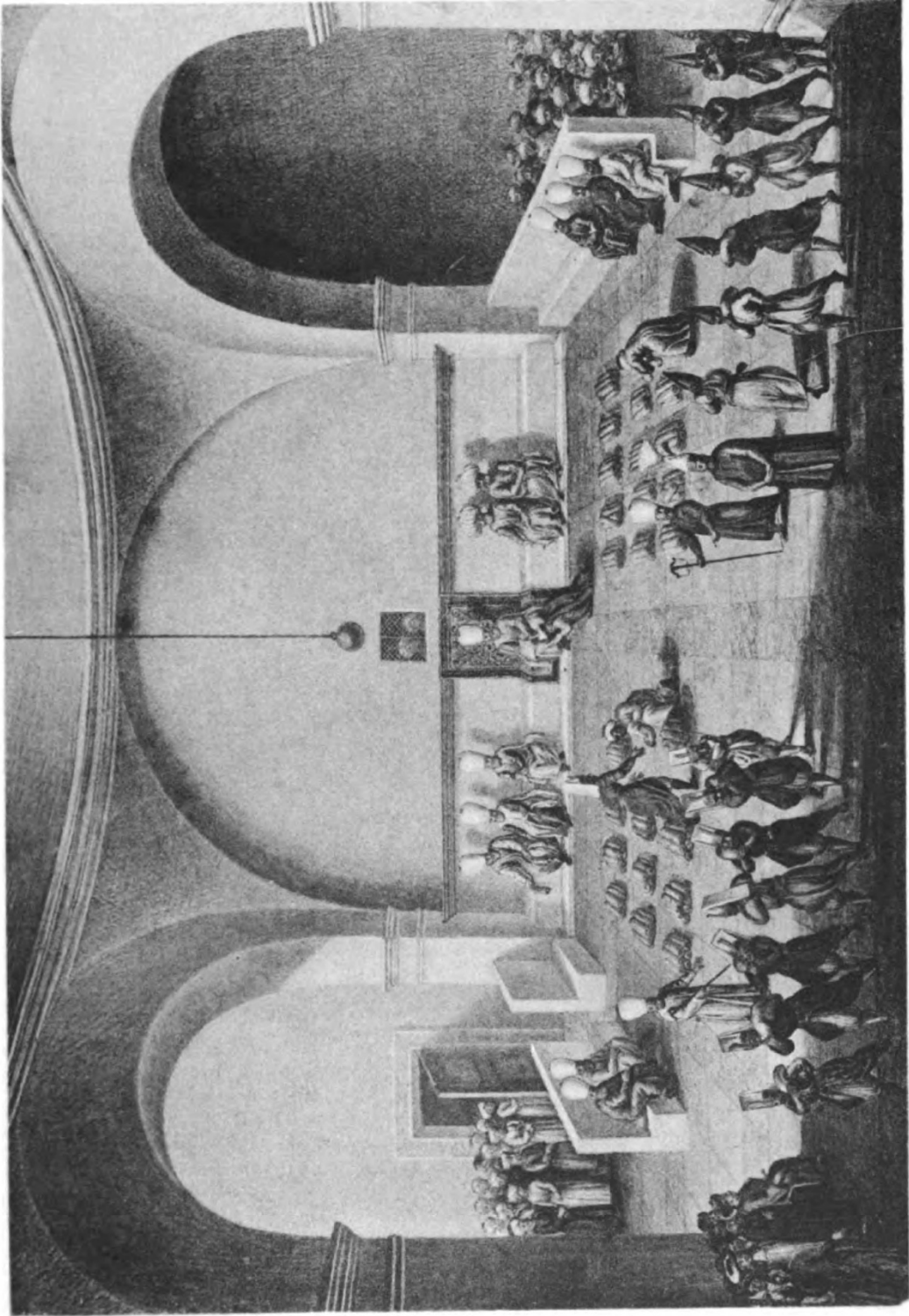
Ek 1. Sultana huzuruna kabul günündeki Gniński için hazırlanmış ziyafet.

P. P. Sevlm 1679. Bankiet wydany dla Gnińskiego w dniu audyencyi u Sultana (ob. str. 88).

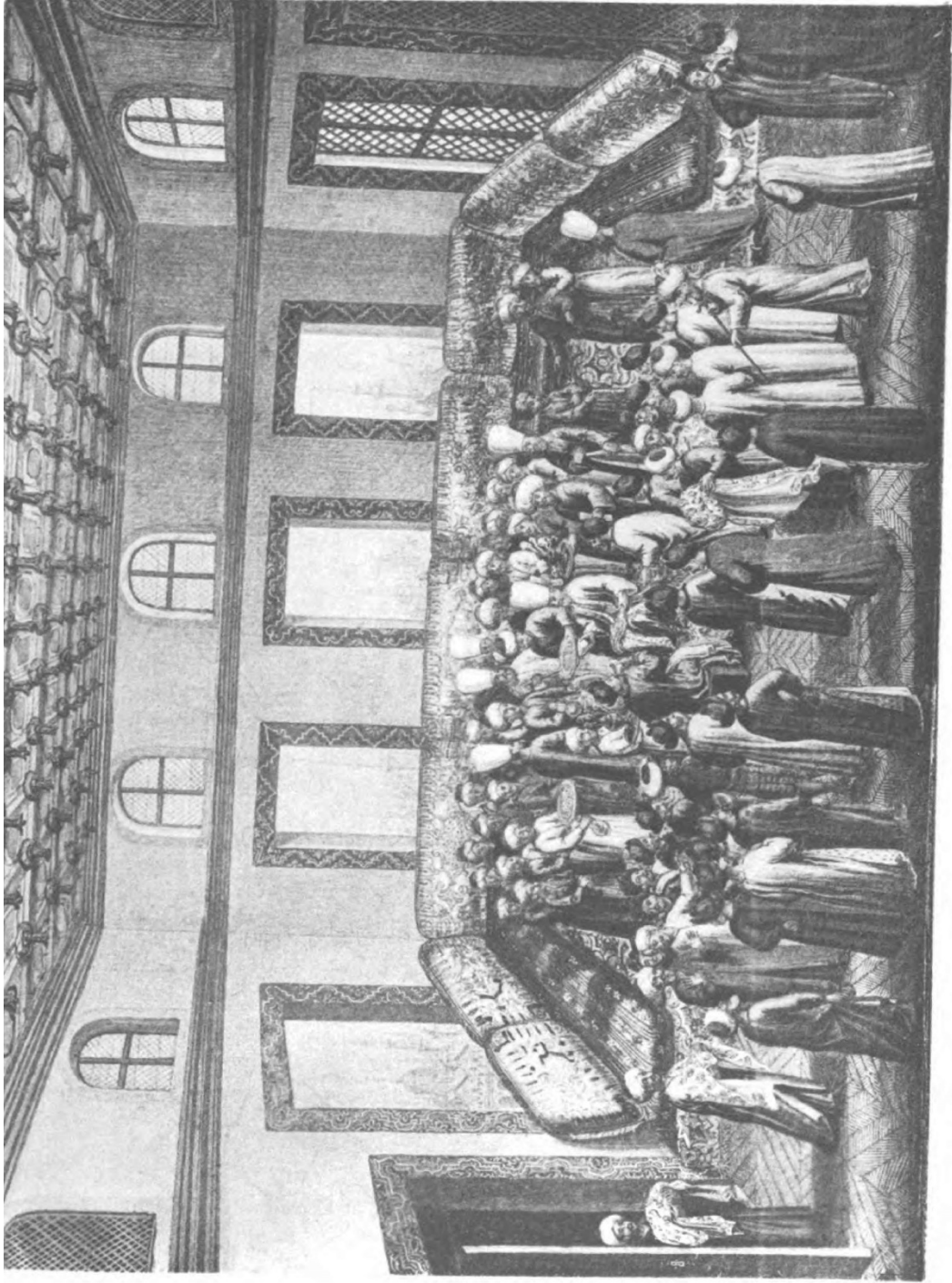
¹⁸⁹ Pułaski F. *Źródła do Poselstwa Jana Gnińskiego Wojewody Chełmińskiego do Turcyi w latach 1677-1678*, Warszawa 1907

Ek 2. Yeniçerilere ulufe dağıtılması.

P. P. Sevin 1679. Ceremonia placenia żołdu Janczarom (13?) Września 1677 r. (ob. str. 88).

Ek 3. Gniński'nin Vezir ile görüşmesi.

P. P. Sevin 1679. Audyencya Gnińskiego u Wezyra.

Ek 4. J. Gniński'nin el yazısı ile yazılmış metnin ilk sayfası.

№ 1.

Do K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677

Wszystko takie, jakże, g. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677
 wazniej ab; daki zaimi uoiuanti, g. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.

"Z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677, a ludo walzechin idz, iczli. n. n. n.
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. ^{albo} z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677, niestowiz namy; C. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677
 w. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. Z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677, w. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. Ani do woz
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.

№ 2.

Do K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. Ten do K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.
 W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. Sedat 22 Aug. 1677.

W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. Do K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.
 z. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677. W. K. M. P. Am' zed' sadi. g. Kulya 1677.

crwsza strona własnoręcznych minut J. Gnińskiego, pisanych w czasie poselstwa Tureckiego (Rps. Bib. Zam. 1261) (str. 228 — 229).

Ek 5. Turnitin İntihal Raporu

POLONYALI ELÇİ JAN
GNIŃSKI'NİN TÜRKİYE
SEYAHATNAMESİ'NE GÖRE
OSMANLI ÜLKESİ VE
OSMANLILAR (1677-1679)

by Karolina Anna Kotus

FILE	SONTEZ SAVUNMA.PDF (3.07 M)		
TIME SUBMITTED	01-SEP-2015 02:39PM	WORD COUNT	22821
SUBMISSION ID	565459169	CHARACTER COUNT	147736

POLONYALI ELÇİ JAN GNIŃSKI'NİN TÜRKİYE
SEYAHATNAMESİ'NE GÖRE OSMANLI ÜLKESİ VE
OSMANLILAR (1677-1679)

ORIGINALITY REPORT

1%

SIMILARITY INDEX

1%

INTERNET SOURCES

0%

PUBLICATIONS

1%

STUDENT PAPERS

MATCH ALL SOURCES (ONLY SELECTED SOURCE PRINTED)

1%

★ Submitted to Atilim University

Student Paper

EXCLUDE QUOTES OFF

EXCLUDE MATCHES < 5 WORDS

EXCLUDE
BIBLIOGRAPHY ON

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Karolina Anna KOTUS
Doğum Yeri ve Tarihi : Varşova - Polonya / 17.10.1991

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Varşova Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi
Türkoloji Bölümü
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Türkçe

Bildiriler:

“Polonya Elçisi Jan Gniński'nin İstanbul Notları: 1677-1678”, 1. Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, 2015, (Yayımlanmamış Bildiri).

İş Deneyimi

Staj : T.C. Varşova Büyükelçiliği Ticaret Baş
Müşavirliği (2013 Ocak- 2013 Haziran)

İletişim

E-Posta Adresi : karolina.kotus@gmail.com

Tarih : 01.09.2015

